

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Крашеніннікова Т.В., Нагорна Ю.А., Подворчан А.З.

**СЛОВНИК-ДОВІДНИК
ЮРИДИЧНОЇ ЛЕКСИКИ
(етимологічні нотатки)
Частина I**

Дніпро – 2018

УДК 81' 374.2:34 (038)

К 78

Рецензенти:

Руколянська Н. В. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

Селезньов М. О. – кандидат юридичних наук, голова правління ГО «Бюро приватних виконавців» «Альтернатива» (м. Дніпро)

Сімович О. І. – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу української мови Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України

Крашеніннікова Т.В., Нагорна Ю.А., Подворчан А.З. Словник-довідник юридичної лексики (етимологічні нотатки). – Дніпро, 2018. – Ч. 1. – 94 с.

Словник розрахований на юристів, науковців, викладачів і здобувачів вищої освіти, учнів і вчителів загальноосвітніх шкіл, усіх, хто прагне поглибити свої знання в з мови права у професійному та народному варіантах.

Словникова стаття словника має таку будову: слово; етимологічне походження; значення слів за словниками, які фіксують зазначене слово; тлумачення у юридичних працях; приклади використання слова у різних стилях; слово та його варіант у сталих словосполученнях, приказках, прислів'ях, іноді при перекладі з інших мов.

У словнику, крім слів, подано список умовних скорочень, алфавіт, список довідкової літератури та джерел.

Схвалено до друку

науково-методичною радою

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ (протокол №2 від 18.10.2018 року)

© Крашеніннікова Т.В.

© Нагорна Ю.А.

© Подворчан А.З.

© ДДУВС

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Список умовних скорочень.....	5
Алфавіт.....	8
А.....	9
Б.....	28
В.....	34
Г.....	37
Ґ.....	43
Д.....	44
Е.....	56
Ж.....	59
З.....	60
І.....	67
К.....	72
Л.....	88
Список використаної літератури та джерел	90

ПЕРЕДМОВА

По ставленню кожної людини до своєї мови можна абсолютно точно судити не тільки про її культурний рівень, але й про її громадську гідність.

К. Паустовський

Мова нації – це цілісна система, в якій поєднано національну ментальність кожного народу, його світ та духовність. Мова як інструмент комунікації, пізнання та здобуття знань, як засіб життєдіяльності людини, має колосальне загальнолюдське значення. Актуальним на сьогодні є розширення сфер функціонування української мови. Адже це засіб не лише спілкування, а й формування нових виробничих відносин. Застарілий погляд на професії: «інтелігентні» та «неінтелігентні» поступово зникає. Основними критеріями, враховуючи упровадження української мови на підприємствах та організаціях, стають такі компетенції, як: знання свого фаху, професійна мовна компетенція, а особливо – рівень володіння термінологією.

У лексичному здобутку юриспруденції маємо також слова, які вже вийшли з ужитку, але вони є елементом історії юристів і їх не можна залишати поза увагою. До часу виникнення порівняльно-історичного методу (поч. ХІХ ст.) до проблеми пояснення слів ставилися зі скептицизмом.

Укладений словник подає історію слів, етимологічно пояснює приналежність лексем до сфери діяльності людини, використовуючи інформацію філологічної та юридичної документації. Такий підхід вплинув на незвичну побудову словникової статті: слово – етимологічне гніздо, в якому слово сформувалося, – значення слова – приклад, який є наближеним до правової сфери – паремійні вислови – синонімічні ряди – історичні факти, які вплинули на появу слова.

Можливо, комусь цей словничок допоможе краще зрозуміти свою професію і, в першу чергу, засвоїти, що будь-який юрист працює на мир і спокій у людському середовищі, а тому має знати чим живе український народ. Словник розрахований на юристів, науковців, викладачів і здобувачів вищої освіти, учнів і вчителів загальноосвітніх шкіл, усіх, хто прагне поглибити свої знання з мови права у професійному та народному варіантах.

У словнику, крім слів, подано список умовних скорочень, алфавіт, список довідкової літератури та джерел.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Скорочення назв мов, наріч і діалектів

ав.— авестійська
алб. — албанська
англ. — англійська
араб. — арабська
болг. — болгарська
бр. — білоруська
вірм. — вірменська
вл. — верхньолужицька
гал. — гальська
гаг.— гагаузька
герб.— гебрейська
гол. - голандська
гот. — готська
гр. — грецька
гуц. — гуцульське
дангл. — давньоанглійська
двн. — давньоверхньонімецька
дгр. — давньогрецька
дінд. — давньоіндійська
дірл. — давньоірландська
дісл. — давньоісландська
дкімр. — давньокімерійська
дперс. — давньоперська
др. — давньоруська
ід.— ідиш
іє.— індоєвропійська
ірл. — ірландська
ісл. — ісландська
ісп. — іспанська
італ. — італійська
лат. — латинська мова
лит. — литовська
лтс. — латвійська
лтш. — латишська
м. — македонська
молд. — молдовська

нвн. – нововерхньонімецька
нім. – німецька мова
нл. – нижньолужицька
нлат.– новолатинська
оск.– оскська
п. – польська
перс. – перська
плат. – пізньолатинська
полаб. – полабська
порт. – португальська
пров.– провансальська
прус.– прусська
псл. – праслов'янська
р. – російська
рум. – румунська
свн. – середньовищньонімецька
сл. – слов'янська
слат.– середньолатинська
слн. – словенська
слв. – слов'янські
слц. – словацька
стсл. – старослов'янська
схв. – сербохорватська
с.-цсл.– сербо - церковнослов'янська
тоск.– тосканська
тох.– тохарська
тур. – турецька
уг. – угорська
укр. – українська
фр. – французька мова
франк.– франкська
фріг.– фрігійська
хет.– хетська
цсл. – церковнослов'янська
ч. – чеська
яп. – японська

Скорочення ремарок

безос. – безособове
бл. – близько
букв. – буквально
виг. – вигук
військ. – військове
діал. – діалектне
жарт. – жартівливе
жін. р. – жіночий рід
заст. – застаріле
злоч. – злочинне
зневажл. – зневажливе
ін. – інше
ірон. – іронічне
іст. – історичне
книжн. – книжне
мн. – множина
мор. – моральне
н. є. – наша ера
одн. – однина
перен. – переносне
підсил. – підсилене
пор. – порівняй
р. – рік
рр. – роки
род. в. – родовий відмінок
розм. – розмовне
син. – синонім
ст. – століття
теп. ч. – теперішній час
т. ін. – таке інше
тс. – там само
у т. ч. – у тому числі
юр. – юридичне

АЛФАВІТ

Аа Бб Вв Гг Ґґ Дд Ее Єе Жж Зз Ии Іі Її Йй
Кк Лл Мм Нн Оо Пп Рр Сс Тт Уу Фф Хх Цц Чч
Шш Щщ Ъ ъ Юю Яя

А

АБАНДОН – в українську мову слово потрапило з англійської мови *abandonment*, або з французької – *abandon* та означає «відмова». Етимологічний початок лексема бере із середньоанглійського *abandonen*, що, у свою чергу, пов'язане джерелами зі старофранцузьким *mettre a bandon* «покласти під чийсь заборону». Існує версія щодо витоків слова з індоєвропейських джерел як *bha* – «говорити (у значенні «наказувати»)». У морському праві слово АБАНДОН – це відмова власника страхового полісу від своїх прав на застраховане майно на користь страхової компанії з метою одержання від неї повної страхової суми. Абандон використовується у разі зникнення судна; економічної недоцільності відбудування або ремонту застрахованого судна; економічно недоцільності усунення пошкоджень або доставки застрахованого вантажу в місце призначення; захоплення судна або вантажу, застрахованих від такої небезпеки (якщо захоплення триває понад два місяці). Наприклад, *Страхувальник може заявити страховику про відмову від своїх прав на все застраховане майно (абандон) і отримати повну страхову суму у випадках: 1) пропажі судна безвісти; 2) економічної недоцільності відбудування або ремонту застрахованого судна; 3) економічної недоцільності ліквідації пошкоджень або доставки застрахованого вантажу в місце призначення; 4) захоплення судна або вантажу, застрахованих від такої небезпеки, якщо захоплення триває більше двох місяців. Угода сторін, що суперечить правилам цієї статті, недійсна* (Кодекс торговельного мореплавства України).

У перекладних словниках слово можна знайти у таких значеннях: 1. відмовлятися; відстоювати: *to abandon the attempt* – відмовлятися від спроби, припинити спроби; *the search was abandoned* – призупинені пошуки; *immigrants slow to abandon their native languages* – імігранти, які із небажанням відмовляються від рідної мови; у художній літературі (як паремія) – *abandon hope all ye who enter here (Dante)* – залиш надію, входячи сюди; 2. здатися (як паремія): *to abandon the city to the enemy* – здати місто ворогу; *to abandon oneself to the conqueror's mercy* – здатися на милість переможця; 3. покинути, залишити; самовільно піти (з посту тощо): *to abandon the sinking ship* – покинути корабель, що тоне.

АБОЛІЦІЯ – походить від французького *abolitionnisme*, з англійського *abolitionism*, від англійського *abolition* «скасування, ліквідація», з латинського *abolitio* «скасування, знищення». У юридичних словниках слово означає: 1) скасування закону, указу, постанови, тощо; 2) відміна прийнятого рішення; 3) анулювання боргів; 4) закриття кримінальної справи; 5) ліквідація посади або відмова від неї; 6) відновлення честі офіційне спростування клевети; 7) акт про

формальне скасування існуючої правової норми. Наприклад, *Іноземці, які перебувають в Польщі нелегально будуть мати можливість узаконення перебування в нашій країні. Рада Міністрів прийняла 22 червня ц.р. законопроект про узаконення перебування деяких іноземців на території Польської Республіки а також про зміну закону про надання іноземцям охорони на території Польської Республіки і закону про іноземців. Прийняті у рамках **аболіції** записи уможливають іноземцям, нелегально перебуваючим в нашій країні узаконення перебування. Головною вимогою надання дозволу на тимчасове проживання буде безперервне перебування іноземця в Польщі щонайменше від 20 грудня 2007 року. Водночас те перебування має бути нелегальне також в день вступу до життя закону. Про узаконення перебування у рамках **аболіції** зможуть клопотатися також іноземці, яким до 1 січня 2010 року було видано остаточне рішення про відмову надання статусу біженця і вирішено їх видалити. Вимогою отримання такими іноземцями дозволу буде їх безперервне перебування в Польщі щонайменше від 1 січня 2010 р. В даному випадку перебування також має бути нелегальним в день вступу в життя закону. **Аболіція** дозволяє легалізувати перебування також цим іноземцям, щодо яких 1 січня 2010 р. проходив розгляд справи про надання статусу біженця, у зв'язку зі складенням наступного внеску у цій справі (Аболіція для іноземців).*

АБСЕНТЕЇЗМ – походить із латинського *absentia* «відсутність». Перше відомо про абсентеїзм із III ст. до н. е. У цей час значна частина римських громадян, які, на відміну від афінян, не отримували жодної винагороди за участь у політичному процесі та не могли дозволити собі участі у зібраннях. У багатьох сучасних державах світу вважається нормальним, коли на виборчі дільниці приходять від третини до половини виборців, а деінде голосує ледве 1/10 електорату. У ліберальних державах дозволено не йти на вибори – це право вільної людини цивілізованого суспільства. В Україні участь у голосуванні добровільна, а у світі є приклади, коли законодавчо встановлено її обов'язковість. Так, неучасть у виборах в Італії призводить до моральних санкцій, у Мексиці – до штрафу або позбавлення волі, у Греції й Австрії – до тюремного ув'язнення на строк від місяця до одного року. **АБСЕНТЕЇЗМ**, в Україні, означає: байдуже ставлення людей до здійснення своїх політичних прав; ухиляння від здійснення громадянських обов'язків, насамперед від участі у виборах. Наприклад, *Серед причин **абсентеїзму** відзначимо низький рівень політичної культури, інфантильність або ж усвідомлення власного політичного безсилля, нездатність впливати на прийняття політичних рішень, відчуження власних політичних цінностей і потреб від можливостей їх задоволення, високий рівень недовіри виборців політичним інститутам та ін. **Абсентеїзм** є відбитком прагнення*

людей відсторонитися від політики, в якій частина з них вбачає марнославне й амбіційне змагання групових і егоїстичних інтересів (Абсентеїзм і його причини).

АБСОЛЮТИЗМ – потрапило в українську мову з французької *absolutism*, а початок бере латинської *absolutus* «необмежений, довершений» – абсолютна самодержавна влада монарха (царя, короля, імператора), деспотична форма державного правління, що ґрунтується на сваволі правителя і за якої досягається надзвичайний ступінь централізації державної влади. Термін виник на межі 18-19 ст. у середовищі вчених Франції (бл. 1796). У широкому сенсі він використовується для позначення необмеженої влади (тиранія, деспотія, диктатура, тоталітаризм тощо). Становлення абсолютизму є ознакою формування нового типу історичної спільноти людей – нації. Теоретики абсолютизму – Ф. Бродель, Н. Макіавеллі, Ж. Боден, Т. Гоббс та ін. Класичним прикладом реалізації абсолютистських принципів у політиці вважається Франція Людовика XIV (автора відомого вислову «Держава – це я»). Український досвід абсолютизму тісно пов'язаний із історією українського козацтва (Б. Хмельницький). Лише після обмеження суверенітету гетьманів України, коли їхні можливості проведення абсолютистської політики різко звузилися, українські гетьмани стали в опозицію до чужинського абсолютизму, гальмуючи цим і деякі власне українські модернізаційні процеси (Д.С. Вирський). Наприклад, *Абсолютизм влади очільників СРСР та паралельна з цим мінімізація прав і свобод населення мали у підсумку прояв податкового волюнтаризму державних структур як інституційної особливості національних податкових відносин* (Чайка В.В. Правові форми реалізації Державної податкової політики України).

АВАРІЯ – р. болг. *авария*, бр. *аварья*, п. *awaria*, ч. *havárie*, слц. *havária*, м. *хаварија*, схв. *аварија*, *хаварија*, слн. *havarija*. Походить з італ. *avaria* < араб. 'awarija – пошкодження корабля чи вантажу < 'awār – шкода, пошкодження (О.С. Мельничук): 1. значне пошкодження або вихід із ладу механізму, машини, апарата і т. ін.; 2. мор. шкода, навмисне завдана суднові чи вантажеві задля порятунку при надзвичайних обставинах; 3. перен. нещасний випадок, велика невдача, крах, нещастя; 4. пошкодження інженерних мереж, обладнання або конструктивних елементів, споруд, що виникло з техногенних або природних причин, які перешкоджають їх подальшій експлуатації відповідно до технічних умов. Наприклад, *Сумарна радіація ізотопів, викинутих в повітря після аварії в Чорнобилі, була в 30-40 разів більшою, ніж при вибуху атомної бомби в Хіросімі* (Незабутнє: минуло 32 роки від чорнобильської трагедії)

У народній творчості теж спостерігаємо вживання слова АВАРІЯ у приказках, наприклад: *У роззяви Дарії кожен день аварії* (Прислів'я 1990).

АВТЕНТИЧНІСТЬ – грецького походження, потрапило в українську мову через латинь *authenticos* – справжній – ознака літературного твору, який цілком відповідає першоджерелу, є первинним, оригінальним, створеним за певних історичних обставин і в конкретному часопросторі. Для давньої літератури проблема автентичності є актуальною з огляду на те, що певна частина писемних пам'яток дійшла до нашого часу в копіях, списках, а оригінал (прототекст) втрачений. У цьому разі необхідно доводити чи спростовувати автентичність пам'ятки. Йдеться про плинність тексту, який змінювався залежно від часу, історичних обставин і намірів його переписувачів, що спричинило появу кількох варіантів одного й того самого слова. Наприклад, *Автентичність перекладу повних текстів Рішень засвідчується Органом представництва* (Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»).

АВТОГРАФ – р. *автограф*, бр. *автограф*, п. ч. *autograf*, слц. *autograph*, *autogram*, вл. *awtogram*, болг. *автограф*, м. *автограф*, слн. *avtograf*, *avtogram* запозичено з французької мови через посередництво польської мов; фр. *autographe* утворене з грецьких елементів αὐτός «сам» (О.С. Мельничук) – текст твору, власноручно написаний автором. Наявність старовинного автографу є важливою від встановлення часу і місця написання пам'ятки, її належності певному авторові. Цим займається палеографія, у центрі уваги якої – знаки писемності, написи літер у різні часи, почерки, матеріал для написання, система правопису, характер скорочень у словах тощо. Наприклад, *Я вийшов з того віку, коли переймаєшся дріб'язками – автографи, популярність. Мені болить інше: що буде з нашим пісенним садом завтра* (Назарій Назарович Яремчук)

АВТОМАТ – р. болг. *автомат*, бр. *аутамат*, п. ч. слц. *automat*, вл. *awtomat*, схв. *аутџмат* слн. *avtomat* – і основне слово, і його похідні, крім *автоматник*, засвоєні через посередництво російської мови з французької, фр. *automate*, *automatique*, *automatisation*, *automatiser* утворені від гр. αὐτὸματῆς «самодіючий», складеного з основ αὐτὸ-, «сам», і μεγ- / μα- (<*mn-) намір, сила», спорідненої з укр. *мн-і́мий*, *пá-м'я-ть*, *сú-мн-ів*, та з суфікса -οξ-; форма *автоматник* утворена в українській мові від слова *автомат* «автоматична гвинтівка» за зразком рос. *автоматчик* (О.С. Мельничук): 1. машина, що виконує роботу за допомогою особливого механізму без участі людини; 2. ручна автоматична скорострільна зброя; 3. розм. зарахування студентам заліку без додаткового випробування. Наприклад, *У зловмисників вилучено автомат, значну кількість набоїв та формений одяг* (Міліція України, 2003, № 5).

АВТОНОМІЯ – р. болг. *автономия*, бр. *аўтаномія*, п. *autonomia*, ч. *autonomie* тощо запозичено через посередництво польської мови з грецької, на якій означає «самостійність, незалежність» – надана конституцією та/або іншими законами відповідної держави правомочності окремим суб'єктам самостійно вирішувати питання, що стосуються їхньої діяльності, у т. ч. і в здійсненні державної влади та управлінських функцій. За суб'єктами, способами і формами утворення та ступенем самостійності розрізняють: 1) територіальну автономію як автономні утворення у межах певної держави, які мають відносну самостійність у здійсненні державної влади чи місцевого самоврядування, і які є складовою частиною суверенної держави (за формою поділяються на адміністративно-територіальну, національно-територіальну та національно-державну). Така автономія надається державою і не є актом самовизначення. Прикладом адміністративно-територіальної автономії в Україні є Автономна Республіка Крим як невід'ємна складова України; 2) автономія волі сторін у міжнародному приватному праві. Відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право» автономія означає принцип, згідно з яким учасники правовідносин з іноземним елементом можуть здійснити вибір права, що підлягає застосуванню до відповідних правовідносин; 3) автономія церковна – у православ'ї означає відносну самостійність церкви у справах внутрішнього управління. Наприклад, *Національна автономія кримських татар – ключ до повернення Криму* («Голос Америки», 18.05.2017).

АВТОР – слово відоме на нашій території з XVI ст. – р. болг. м. *áвтор*, бр. *áўтар*, п. слц. *autor*, ч. *autor*, *auctor*, вл. *awtor*, схв. *áвтор*, слн. *ávtor*; запозичене з латинської мови, можливо, через польське посередництво, спочатку з ширшим значенням «творець, винахідник»; сучасне значення вперше фіксується в XVII ст.; лат. *auctor* «засновник, творець, письменник, знавець, захисник» походить від дієслова *augeo* «збільшую, наділяю, сприяю, завдаю» (О.С. Мельничук): 1. творець, створитель, винахідник; 2. укладач, письменник; 3. той, хто написав будь-яку працю, твір, картину або розробив якийсь проект, план т. ін.; 4. юр. фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір (Закон України «Про авторське право і суміжні права»). Наприклад, *Краций рецензент той, хто відкриває у творі те, що сам автор не помітив* (Гете).

АВТОРИТАРИЗМ – походить із фр. *autoritarisme* «влада, вплив» антидемократична система влади, заснована на особистій диктатурі (воєнно-поліцейські та фашистські режими, «казармений комунізм»). Похідним можна вважати слово **АВТОРИТАРНИЙ**, що бере свій початок із франц. *autoritaire* – владний: 1. який утверджується силою влади (авторитарне керівництво);

2. книжн. заснований на беззастережному підпорядкуванні владі, авторитетові;
3) той, хто прагне затвердити свою владу, авторитет силою. Наприклад, *Закон атакує фундаментальні громадянські свободи – свободу вираження поглядів, свободу мирних зібрань, свободу об'єднань. Саме тому його дійсне правове значення нікчемне, й він не має права на існування у незалежній Україні. Цей недолугий закон є ще одним свідченням антидемократичних намірів тих, хто його ухвалював. Ми закликаємо всіх представників громадянського суспільства, всіх громадян, для яких права та свободи є цінністю, виступити проти закону, що утверджує авторитарний режим в Україні!* (МФ «Відродження»: закон Колесніченка-Олійник утверджує авторитарний режим в Україні).

Усталені словосполучення: *авторитарний капіталізм, авторитарна держава; авторитарний стиль.*

АВТОРИТЕТ – р. болг. м. *авторитет*, бр. *аўтарытэт*, п. *autorytet*, ч. слц. *autorita*, вл. *awtorita*, схв. *аупоритѣм*, слн. *avtoritéta*; – запозичено з німецької мови через польське посередництво; нвн. *autorität*, свн. *auctoriteit* походить від лат. *auctōritas* «влада, вплив, воля», утвореного від *auctor* «творець, захисник, радник» (О.С. Мельничук): 1) одна з форм влади, яка полягає у визнанні за ким-небудь права приймати рішення; 2) форма дисципліни, спосіб регулювання і спрямовування діяльності людей за допомогою впливу, що здійснюють на їхні переконання і поведінку окремі особи, групи осіб, організації; 3) загальновизнаний вплив, що його справляє на переконання і поведінку людей певна особа, соціальна група чи інститут завдяки їхнім особливостям і заслугам; 4) *перен.* особа, що користується загальною повагою, визнанням і великим впливом; 5) загальновизнане значення, вплив (організації, колективу, теорії); б) *розм.* досвідчений злодій, який користується авторитетом у своєму середовищі, очолює злочинну групу. Наприклад, *Знаєте, за часів відомого кримінального авторитета Япончика був неписаний закон: ні в якому разі не ображати дитину, лікаря, адвоката і артиста* (Міліція України, 2000, № 3); *Свобода слова і вільне вираження у друкованій формі своїх поглядів і переконань гарантуються Конституцією України і відповідно до цього Закону означають право кожного вільно і незалежно шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку інформацію за допомогою друкованих засобів масової інформації, крім випадків, визначених законом, коли обмеження цього права необхідно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя* (Закон України

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про інформацію» та Закону України «Про доступ до публічної інформації»»).

АГЕНТ – р. бр. болг. м. *agént, агенту́ра*, п. ч. *agent, agentura*, слц. *agent, agentura*, вл. *agent*, схв. *ágent, агенту́ра*, слн. *agént, agentúra*; запозичено з німецької мови через російське і польське посередництво, про що свідчить подвійний наголос; похідне *agéntство* утворено в російській мові на основі запозичення; нім. *agént, agentúr* походять від фр. *agent, agenture*, які пов'язуються з лат. *agens, agentis* «адвокат», похідним від *ago* «дію, веду, жену», спорідненого з гр. *ἄγω* «жену, веду», дінд. *ájati* «жене», дісл. *aka* «їхати» (В.Т. Коломієць): 1. особа, що виступає уповноваженою виконувати певні доручення, завдання. Наприклад, *Всі з тебе, русине, драли проценти: польські шляхтичі й швабські агенти* (Словник мови поетичної збірки І. Франка); *За агентським договором одна сторона (комерційний агент) зобов'язується надати послуги другій стороні (суб'єкту, якого представляє агент) в укладанні угод чи сприяти їх укладанню (надання фактичних послуг) від імені цього суб'єкта і за його рахунок* (Господарський кодекс України).

АГРЕСІЯ – р. *agréссия*, бр. *agrэ́сія*, п. *agresja*, ч. *agrees*, слц. *agresia*, вл. *agresija*, болг. *agrэ́сия*, м. *agresija*, схв. *agrэ́сия*, слн. *agresija*; запозичено з французької мови, можливо, через німецьке посередництво; фр. *aggression, agressif, agresseur* (нім. *agressión, aggressív, agréссор*) походять від лат. *aggression* «суспільний напад», слат. *aggressor* пов'язаних з дієсловом *aggredior* «нападаю, наступаю», утвореним з префікса *ad-* «до-» і дієслова *gradior* «ступаю, іду» спорідненого з *gradus* «крок, ступінь», лит. *gridyti* «ходити, мандрувати» (О.С. Мельничук): 1. будь-яка поведінка, що містить загрозу або завдає шкоди ін., має наміри образи; 2. усі види незаконного, з так званого міжнародного права, застосування сили однією державою чи групою держав проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої країни. Наприклад, *Військовий комітет НАТО висловив одностайну підтримку Україні в умовах російської агресії* (Інтернет-новини); *Президент України вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань* (Конституція України).

АДАТ – слово арабського походження *adat* «звичай» – традиційне мусульманське право, неписаний закон, на відміну від офіційного права –

шаріату. Адат уважається доповненням до нього та серед шкіл ісламського права немає до нього однозначного ставлення. У мусульманському світі норми адату існують поруч із шаріатом. Це характерно для країн, де населення ісламізоване поверхнево і шаріатські суди відсутні або не мають достатнього авторитету; там, де незважаючи на багатотисячове панування ісламу, зберігаються родинно-племенні стосунки і давні правові уявлення; там, де до поширення ісламу населення входило до складу держав із розвинутою правовою системою і, прийнявши іслам, не відмовилося від звичних правових норм (наслідування за жіночою лінією та інші звичаї матріархального характеру у туарегів, звичаї кровних зобов'язань у багатьох народів Кавказу, шлюбні стосунки у мусульман Центральної Африки тощо). У практичній діяльності нормами адат може послуговуватися без обмежень лише третейський суддя (хакім), головним завданням якого є примирення сторін. Духовний суддя (каді) може спиратися на адат лише як виняток, коли норма, що використовується, не суперечить загальному духу шаріату. Наприклад, *Чеченські адати* були зібрані та вийшли друком 1882 року у збірнику «*Адати кавказьких горців*». Матеріали, які лягли в основу збірника, були використані із гірських словесних судів і записані одразу після завоювання Чечні (Адат різниться від адату).

АДВОКАТ – р. болг. м. *адвока́т*, бр. *адвака́т*, п. *advokat*, [*adukat*, *adukant*], ч. слц. слн. *advokát*, вл. *advokat*, схв. *адво́кāt*; запозичення з німецької мови *advocat*, що походить від лат. *advokātus* «обізнаний юрист, судовий захисник, адвокат», букв. «запрошений (для ведення судової справи)», дієприкметника від слова *advocāre* «закликати, запрошувати (також для ведення судової справи)», утвореного з префікса *ad-* «при-, за-, до-» і дієслова *vocāre* «кликати, гукати» (О.С. Мельничук). В Україні слово має значення: 1. особа, що захищає обвинуваченого в суді або веде якусь справу в суді, а також дає поради з правових питань; захисник (особа, що здійснює судовий захист обвинуваченого); 2. *перен.* той, хто виступає усно або письмово на захист кого- або чого-небудь. Наприклад, *Знаєте, за часів відомого кримінального авторитета Япончика був неписаний закон: ні в якому разі не ображати дитину, лікаря, адвоката і артиста* (Міліція України, 2000, № 3); *Адвокат – найнята совість* (Ф.М. Достоевський); *Адвокат – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом* (Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

Українська мова зберігає оригінальне синонімічне подання цього слова з діалектним розмаїттям: АДВОКАТ – захисник, оборонець, оборонник *рідко*, речник *заст.*, гадвокат, гадокат, гадукат, гайдукат *гуц.*, меценат *діал.*, адукат (дукат, адукант) *гуц.*, адукатка (адукантка) – жінка адвокат *гуц.*

АДМІНІСТРАЦІЯ – р. болг. *администрѧция*, бр. *адміністрѧция*, п. *administracja*, ч. *administrace*, слц. *administrácia*, вл. *administracija*, м. схв. *администрѧция*, слн. *administracija*; через польське посередництво запозичено з латинської мови *administratio* «прислужування, допомога; керування, адміністрація» є похідним від дієслова *administro* «прислужую; допомагаю; керую, завідую», утвореного з префікса *ad* – «при-, до-» і дієслова *ministro* «служу, керую», похідного від *minister* «слуга, помічник», спорідненого з стсл. *мъниш*, укр. *мѧнишій* (О.С. Мельничук). Слово має значення: 1. виконавча влада в країнах із президентською формою правління; 2. орган виконавчої влади, управління; 3. інституції, які здійснюють функції угруповання у сферах суспільного життя; 4. назва конкретних органів виконавчої влади адміністративно-територіальних одиниць в Україні; 5. керівний орган установи, організації, підприємства, особи, що керують організацією, підприємством; 6. завідування чужим добром. Наприклад, *Голова Київської міської державної адміністрації Олександр Попов висловив подяку колективу метрополітену* (Інтернет-новини).

АКАДЕМІЯ – р. *академія*, ст. *акадимия*, бр. *академія*, п. *academia* «академія; урочисті збори; *іст.* університет», ч. *akademie* «академія», слц. *akadémia* «тс.», вл. нл. *akademija* «тс.»; через польську мову запозичено з латинської; лат. *acadētia* «школа Платона; (пізніше) вища наукова установа» походить від гр. *‘αχαδημεια*, *‘αχαδημια* первісно «школа Платона», утвореного від *‘αχαδημος* «академ» (власного імені міфічного героя, якому, за переказом, належала ділянка з садом, де заснував свою філософську школу Платон); укр. ст. *акадимия* походить безпосередньо з грецької мови і відбиває новогрецьку вимову слова (О.С. Мельничук). Слово має значення: 1. найвища наукова установа; 2. назва деяких вищих навчальних закладів; 3. назва деяких наукових товариств; 4. вищий заклад науковий. Наприклад, *Національна академія наук України є вищою державною науковою організацією України, яка організовує і здійснює фундаментальні та прикладні наукові дослідження, а також координує проведення фундаментальних досліджень у наукових установах та організаціях України* (Закон України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу»).

АКТ – р. бр. болг. *акт*, п. ч. слц. *akt*, вл. *akta*, схв. *ѧкт*, слн. *ákt*; слово запозичено з латинської мови *actum* «розпорядження, протокол» утворено від *ago* «дію» через посередництво польської (О.С. Мельничук); ст. *акта* (мн.), акти «книги для запису документів» (XVI ст.). Слово означає: 1. вчинок, дія, діяння

громадянина або посадової (службової) особи як прояв людської гідності; 2. офіційний документ, запис, протокол, який видається державним органом, органом місцевого самоврядування, посадовою особою або організацією у межах її компетенції; 3. дія як одна з композиційних частин драматичного твору або спектаклю; 4. урочисті збори в навчальних закладах; 5. в образотворчому мистецтві – зображення оголеного тіла; 6. документ, який посвідчує якийсь факт і складається в присутності свідків або на основі обстеження; 7. офіційний документ, що зберігається в архіві; 8. урочистий обхід, церемонія, обряд; 9. дія в театральному творі або частина театральної вистави, яка складається з ряду сцен і здійснюється між двома антрактами. Наприклад, *Йосифінський наказ паницизняний, прадідівський квіт на трицять буків, діда скарга за ґрунтець забраний, батьків акт ліцитаційний драний, – ось весь спадок, що лишивсь для внуків* (Словник мови поетичної збірки І. Франка). Основним **актом** цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України. **Актами** цивільного законодавства є також інші закони України, які приймаються відповідно до Конституції України та цього Кодексу (Цивільний кодекс України).

З юридичної практики звертаємо увагу на: **АКТИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ** – юридична форма здійснення повноважень органів державної влади (закон, постанова, інструкція, указ, наказ та ін.). Порядок їх видання та набуття чинності залежать від належності органу, що видає акт, до тієї чи іншої гілки влади та від його компетенції і встановлюються законом або іншим нормативним актом. Акти такого типу можуть бути нормативними (містять загальнообов'язкове правило поведінки, адресовані невизначеному колу суб'єктів і розраховані на багаторазове застосування, напр., Закон про громадянство, (правила прийому до навчальних закладів тощо) і правозастосовчими (спрямовані на врегулювання конкретних відносин, індивідуально визначеним учасникам яких адресовані та розраховані на одноразове застосування, напр., Указ про прийняття конкретної особи до громадянства, наказ про зарахування конкретної особи до навчального закладу тощо). Нормативні А. о. д. в. за юридичною силою поділяються на закони (приймаються законодавчим органом і мають вищу юридичну силу) та підзаконні акти (приймаються іншими органами державної влади і не можуть суперечити законам). **АКТИ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ** – дії громадян або події, які впливають на створення, зміну або припинення прав і обов'язків, а також характеризують правовий стан громадянина. Відомості про народження фізичної особи, її походження, позбавлення і поновлення батьківських прав, зміну імені, смерть вносяться до Державного реєстру А. ц. с. громадян. Невнесення до нього інформації про визнання особи недієздатною чи про обмеження її дієздатності може створити передумови для порушення її прав. Сюди ж можна віднести як

різновид і **АУТОДАФЕ** – р. болг. *аумодафѣ*, бр. *аўмадафѣ*, п. *autodafe*, чи слц. *autodafé*, схв. *аумодàфѣ*, слн. *avtodafé*; запозичення з французької мови *autodafé*, походить від порт. *auto-da-fe* «акт віри», що відповідає лат. *actus fidei*; лат. *fidēs* «віра», *fīdo* «вірю, покладаюсь» споріднені з гр. *πεῖθομαι* «слухаюсь», псл. *běditi* «переконувати», укр. [*бідіти*] «лаяти». Слово зберігає в собі значення: 1. публічне оголошення вироку інквізиції в Іспанії та Португалії, а також безпосереднє його виконання. За часів Середньовіччя – привселюдне спалення на вогнищ єретичних творів та осіб, яких інквізиція оголосила єретиками, тобто прихильниками релігійного віровчення, що заперечувало церковні догмати панівної у той час релігії; 2. прилюдня, спалення єретиків та єретичних книжок за присудом в інквізиції.

АКЦІЯ¹ «дія», ст. акція (XVI ст.); р. болг. *акция*, бр. *акцыя*, п. *aksja*, ч. *аксе*, слц. *aksia*, вл. *аксіја*, м. *акција*, схв. *акција*, слн. *аксіја*; запозичено з латинської мови лат. *actio*, *-ōnis* є суфіксальним утворенням від дієслова *ago* «дію» через посередництво польської. **АКЦІЯ**² «цінний папір»; р. болг. *акция*, бр. *акцыя*, п. *aksja*, ч. *аксіе*, слц. *aksia*, вл. *аксіја*, м. *акција*, схв. *акција*, слн. *аксіја*; запозичено з голландської або німецької мови через посередництво російської й польської; нім. *aktie* «акція (цінний папір) походить від гол. *actie* «тс.», яке в цьому значенні утворилося від лат. *actio*, *-ōnis* як юридичного терміна із значенням «скарга, претензія скаржника, право на участь», що розвинулося з основного значення «дія» (Т.Б. Лукінова). Слово означає: 1. чинення, чинність, діяння, дія, виступ; 2. битва, потічка, бій; 3. процес, справа, судове поступування. Наприклад, *Акція* – іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств (Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок»).

АЛІБІ – походить із латинської мови *alibi* «де-небудь в іншому місці» – фактична обставина, що свідчить, що підозрюваний, обвинувачений у момент вчинення злочину перебував в іншому місці, а тому, як безпосередній учасник злочину не міг брати участі у діянні, в якому його обвинувачують. Алібі підтверджує знаходження обвинуваченого в момент, коли був вчинений злочин, в іншому місці як доказ непричетності його до злочину. Перевірка алібі необхідна незалежно від того, чи заявив про це обвинувачений, підозрюваний чи про це

стало відомо з інших джерел. Алібі не має юридичного значення, якщо характер злочину не передбачає присутності виконавця у певний час в певному місці (напр., як організатор, підмовник або пособник). Наприклад, *Як різновиди показань підозрюваного розрізняють: 1) повне або часткове визнання вини; 2) повне чи часткове заперечення вини; 3) самообмова; 4) обмова; 5) алібі* (Докази і доказування у кримінальному процесі).

Стійке словосполучення: залізне **алібі**.

АЛІМЕНТИ – р. *алимѣнты*, бр. *алимѣнты*, п. *alimnta* (мн.), ч. слц. вл. *alimenty*, болг. *алимѣнт*, схв. *алимента*, слн. *alimēnti*; запозичено з французької мови через російську; фр. *aliment* «їжа» (у мн. «утримання, аліменти») походить від лат. *alimentum* «їжа, утримання», пов'язаного з *alo* «годую, утримую», спорідненим з гот. дангл. *alan* «рости», дірл. *alim*, дісл. *ala* «тс.». Слово означає: кошти на утримання, що виплачуються за законом непрацевдатним членам сім'ї (дітям, батькам тощо) особами, зв'язаними з ними відносинами спорідненості або свояцтва. Право на аліменти надано тому з подружжя, хто є непрацевдатним і потребує матеріальної допомоги. Наприклад, *Розмір аліментів має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини. Мінімальний розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку* (Сімейний кодекс України); **Аліменти** – штраф, який доводиться платити одному за помилку двох (Марті Ларні).

АМНІСТІЯ – слово відоме з XVIII ст. – р. болг. *амнистия*, бр. *амні́стыя*, п. слц. *amnestia*, ч. *amnestie*, вл. *amnestija*, м. *амнестуја*, схв. *амні́стија*, слн. *amnestija*; запозичено з французької мови через посередництво російської; фр. *amnistie* походить від гр. *ἀμνηστία* «забуття, прощення», утвореного з заперечної частки *ἀ* – і основи іменника *μνήστις* «думка, пам'ять», пов'язаного з дієсловом *μνήσχω* «згадую», спорідненим з псл. *тънјѡ*, укр. *пам'ять* (О.С. Мельничук). Слово означає: 1. часткове або повне звільнення від судового покарання, здійснюване актом верховної влади: *потрапити під амністію, звільнений за амністією*; 2. здійснюване актом верховної влади часткове або повне звільнення засуджених від кари; 3. спеціальний вид звільнення від покарання певної категорії осіб, визнаних винними у вчиненні злочину обвинувальним вироким суду, або у кримінальних справах, розглянутих судами, де вирок щодо цих осіб не набрали законної сили. Амністія оголошується законом України, на підставі якого вона здійснюється судом. Наприклад, *Амністія є повне або часткове звільнення від відбування покарання осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, або кримінальні*

справи стосовно яких розглянуті судами, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили (Закон України «Про застосування амністії в Україні»).

АНАЛІЗ – р. *anáлиз*, ст. *анализис*, бр. *anáлиз*, п. вл. *analiza*, ч. слц. *analýza*, болг. *anáлиза*, *anáлиз*, м. схв. *аналіза*, слн. *analíza*; запозичення з латинської або з французької мови; фр. *analyse* походить від лат. *analysis*, запозиченого з грецької мови, в якій *ἀνάλυσις* «розклад, розкладання, розчленування, аналіз» є похідним від дієслова *ἀναλύω* «відв'язую, розв'язую, досліджую, аналізую», утвореного з префікса *ἀνα-* із значенням підсилювання (можливо, спорідненого з псл. *na-*, укр. *на-*) і дієслова *λύω* «розв'язую, відв'язую», спорідненого з лат. *luo* «звільняю», дінд. *lō-na* «відрізаний», гот. *lun* «викуп», дангл. *ālyppan* «виручати, визволяти, рятувати», тох. А, В *lut-* «віддаляти», вірм. *lucanet* «розв'язувати». Слово означає: вивчення, дослідження чого-небудь шляхом розкладу його на складові частини; розгляд, розбір. Наприклад, *Заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури контролює ведення та аналіз статистичних даних, організовує вивчення і узагальнення практики застосування законодавства та інформаційно-аналітичне забезпечення підлеглих прокурорів з метою підвищення якості здійснення ними своїх функцій (Закон України «Про прокуратуру»).*

АНАЛОГІЯ – р. болг., *аналогія*, бр. *аналогія*, п. *analogia*, ч. *analogie*, слц. *analógia*, вл. *analogija*, м. *аналогіја*, схв. *аналогіја*, слн. *analogíja*; запозичення з грецької мови *ἀναλογία* «відповідність» є похідним від *ἀνάλογος* «відповідний, аналогічний», утвореним з основ *ἀνα* «згідно», спорідненого з дінд. *áni* «після, за, пізніше за», ав. *ani*, дперс. *aniv* «тс.», можливо, також псл. *na*, укр. *на*, і *λόγος* «розум, зміст», пов'язаного з дієсловом *λέγω* «говорю, розумію» (О.С. Мельничук).

З юридичної практики звертаємо увагу на словосполучення: **АНАЛОГІЯ ЗАКОНУ** – застосування до певних суспільних відносин, які не врегульовані відповідною нормою права в конкретному нормативно-правовому акті, але потребують і можуть бути нею врегульовані, норм права, що містяться в статтях інших нормативно-правових актів цієї галузі законодавства, якими регулюються подібні відносини. **АНАЛОГІЯ ПРАВА** – застосування суспільних до відносин, що потребують і можуть бути врегульовані, загальних засад і принципів правового регулювання відповідної галузі права або правового інституту, коли щодо конкретних відносин немає ні прямої правової норми, ні схожої, яка б регулювала подібні відносини. Наприклад, *У разі неможливості використати аналогію закону для регулювання цивільних відносин вони регулюються відповідно*

до загальних засад цивільного законодавства (**аналогія права**) (Цивільний кодекс України).

АНАРХІЯ – р. болг. *анáрхия*, бр. *анархия*, п. слц. *anarchia*, ч. *anarchie*, вл. *anarchija*, м. *анархија*, схв. *анáрхија*, слн. *anarhija*; запозичення з грецької мови *ἀναρχία* є похідним від *ἀναρχος* «той, що не має начальників», утвореного з частки *ἀν-*«не-» і основи іменника *ἀρχός* «начальник, керівник», пов'язаного з дієсловом *ἀρχω* «починаю, (я) є першим, паную» (О.С. Мельничук). Слово означає: 1. стан суспільства, в якому відсутні організована влада, закони. 2. відсутність планової організації в чому-небудь. Наприклад, *Обов'язок без права є рабство; право без обов'язку – анархія* (Ф. Ламенне); *На станції в цей день панувала повна анархія, все йшло шкереберть* (Олесь Гончар).

АНЕКСІЯ – р. *анне́ксия*, бр. *ане́ксия*, п. *aneksja*, ч. *anexe*, слц. *anexia*, вл. *anektowac'*, болг. *ане́ксия*, м. *анексија*, схв. *ане́ксија*, слн. *aneksija*; запозичення із західноєвропейських мов; нім. *annexion*, фр. *annexion* походять від лат. *annexio* «приєднання», пов'язаного з дієсловом *annecto* «прив'язую, зв'язую», що складається з префікса *ad-* «до-» і дієслова *necto* «в'яжу», спорідненого з післ. *snijǫ*, укр. *снувáти*, *нитка* (О.С. Мельничук). Слово означає: вид агресії, який полягає у насильницькому приєднанні всієї або частини території іншої держави. Міжнародне право забороняє анексію як порушення принципів територіальної цілісності, недоторканності та непорушності державних кордонів. Наприклад, *Особи, що перебувають під захистом, які знаходяться на окупованій території, не будуть у жодному разі та жодним чином позбавлені переваг цієї Конвенції у зв'язку з будь-якими змінами, запровадженими стосовно керівних установ чи управління цією територією внаслідок її окупації, або у зв'язку з будь-якою угодою, укладеною між властями окупованої території та властями окупаційної держави, або у зв'язку з анексією окупаційною державою всієї або частини окупованої території* (стаття 47 Женевської Конвенції).

АНКЕТА – р. бр. болг. м. *анке́та*, п. *ankieta*, ч. слц. *anketa*, схв. *анке́та*, слн. *ankéta*; запозичення з французької мови *enquete* «розслідування, дослідження, слідство; анкета; репортаж» пов'язане з дієсловом *enquérir* «довідуватися», що походить від лат. *inquirere* «розслідувати, шукати», утвореного з префікса *in-* «в-», спорідненого з гр. *ev-* «тс.», псл. *vъn*, укр. *в-*, *у-*, та етимологічно неясного дієслова *quaero* «шукаю, вимагаю», можливо, спорідненого з дірл. *ad-ciu* «бачу, дивлюсь», *ciall* «розум», дінд. *saks-atě* «бачать, дивляться», пов'язання з питальним займенником *quae*, який вважається сумнівним (О.С. Мельничук). Слово означає: документ, що є трафаретним текстом, який містить питання щодо

певної теми і місце для відповідей на них. Наприклад, *Якщо Ви безпосередньо брали участь у бойових діях, та маєте навички до військової справи – тоді заповнюйте **анкету** спеціаліста* (Інтернет-новини).

АНОНІМ – р. болг. *анонім*, бр. *анонім*, п. *anonim*, ч. слц. *anonum*, вл. *anonumny* «анонімний» м. *анонімен*, схв. *аноним*, *аноним*, слн. *anonim*; запозичено через російське посередництво з французької мови *anonyme* «безіменний, анонім» і через польське посередництво з латинської *anonymus* походить від гр. *anonymos* «безіменний», утвореного з префікса *án-* «не-, без-» і іменника *onoia* «ім'я, назва», спорідненого з дінд. *nāman-*, лат. *nōmen*, псл. *ime*, укр. *ім'я* – без підпису (про лист, твір), без імені. Наприклад, *Овсянюку передали з залу записку ..., писав якийсь анонім* (Вечірній Київ, 13.06 1961, 2).

АНУЛЮВАТИ – р. *аннуліровать*, бр. *ануляваць*, п. вл. *anulować*, ч. *anulovati*, слц. *anulovat'*, болг. м. *ануліра*, схв. *анулірати*, *анулісати*, слн. *anulirati*; запозичення з німецької мови *annulieren* «знищувати» походить від слат. *annullāre* «знищувати», утвореного з префікса *ad-* «до-» і займенника *nullus* «ніякий, жодний» (О.С. Мельничук) – *книжн.* щось, оголошувати недійсним. Наприклад, *Підписавши «Вічний мир» з Польщею (1686 р.), Росія анулювала попередній договір з Туреччиною і Кримом* (Історія УРСР, I, 1953).

Стійке словосполучення: *анулювати ліцензію*.

АПАРАТ – ст. *апаратъ*, *аппаратъ* «приладдя, військова амуніція церковні шати» (XVII–XVIII ст.); р. *aparāt*; бр. болг. м. *aparāt*, п. вл. нл. *aparat*, ч. слц. слн. *aparāt*, схв. *aparāt*; – сучасне *апарат* запозичено з німецької мови *apparat* «апарат» походить від лат. *apparātus*, що є пасивним діприкметником від дієслова *apparo* «приготую», утвореного з префікса *ad-* (>ар-) «при-, до-» і дієслова *paro* «готую», пов'язаного з *pario* «народжую», спорідненим з лит. *perėti* «висиджувати»; церковний термін *апаратъ* запозичено з латинської мови, можливо, через польське посередництво (О.С. Мельничук). Слово означає: 1. установа або сукупність установ, що обслуговують яку-небудь ділянку державного управління чи господарства; 2. сукупність працівників такої установи; 3. штат; 4. апарат воєнний, апарамент, гармати, кулі, порох; 5. апарат церковний, церковні убори. Наприклад, *Тут [в установі], коли він зайшов, відбувалося щось неймовірне...: столи зсунуто, і весь його апарат танцює* (Яків Баш, На землі, 1957, 83); *Районний лікар прийшов до висновку: старий майстер завдав своєму травному апаратові надмірної роботи* (Юрій Шовкопляс, Людина, 1962, 80).

У народній традиції прислів'я «Немазаний віз скрипить», «Де не мажуть, там дуже скрипить» констатували явища хабарництва, характерні для судів та установ бюрократичного **апарату** царської Росії та цісарської Австро-Угорщини.

АПЕЛЯНТ – походить від лат. *appellare* – скаржник, сторона в судовому процесі, яка у зв'язку з незгодою з рішенням суду першої інстанції подала апеляційну скаргу до вищої судової інстанції, що має право переглядати справу. Це може бути особа, а також прокурор, органи та особи, яким згідно із законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб. Наприклад, *У запереченні апелянт зазначив, що заявлене словесне позначення не схоже до ступеня змішування з протиставленим знаком за всіма ознаками схожості* (Інтернет-новини).

АПЕЛЯЦІЯ – походить з латинської мови *appellatio* «звернення, скарга». Слово означає: 1. оскарження якої-небудь ухвали, постанови нижчої інстанції (звичайно судової) перед вищою; 2. одна із форм оскарження судового рішення у суді вищої інстанції, який має право переглянути конкретну справу; 3. звертання за порадою, підтримкою. Апеляція вперше введена Франції (КПК 1808 р.), а потім сприйнята законодавством інших держав (у Росії апеляція була встановлена судовою реформою 1864 р.). У радянському праві єдиною формою оскарження судового рішення була касація. В Україні апеляція як форма оскарження судових рішень відновлена 2001 року. Наприклад, *У 1972 р. Верховний суд США, розглянувши апеляцію у справі Фурмена та ще двох осіб, засуджених до смертної кари, п'ятьма голосами проти чотирьох ухвалив, що призначення та застосування смертної кари у цих справах являє собою жорстоке та незвичне покарання, що суперечить VIII та XIV поправкам до конституції* (Міліція України, 2004, №4).

АРБІТР – ст. *арбітеръ* (XVII ст.) р. *арбітр*, бр. *арбітр*, п. ч. слц. *arbiter*, вл. *arbitraža*, болг. *арбітър*, м. *арбітер* схв. *árbитар*, слн. *árbitер*; запозичення з фр. мови *arbiter* походить від лат. *arbiter* «свідок, посередник, мировий суддя». Слово означає: 1. узагальнена назва призначених або обраних осіб, які вирішують правові конфлікти (в основному, майнові спори); 2. у Римському цивільному процесі – особливі судді, які на відміну від звичайних суддів розглядали позови з приводу розподілу спадкового майна, встановлення порушеної межі земельної ділянки, розподілу спільного майна між членами товариства тощо; 3. суддя будь-якої юрисдикції, народний засідатель, третейський суддя, посередник (той, хто сприяє примиренню ворогуючих сторін); 4. спортивний суддя (арбітр, рефері); 5. член конкурсного журі. Наприклад, *Мені довелося виступити арбітром в*

їхньому спорі (Агата Крісті «Вбивство у будинку вікарія»); Його величність випадок – найбільш справедливий **арбітр** (Володимир Гурвич «Капіталіст»).

АРГУМЕНТ – ст. *аръкеуменьтъ* (XVI ст.), *аркгуменьтъ* (1596), *аргументація* (XVII ст.), *аркгументуєть* (XVI ст.), *аргументуючи* (1596); р. бр. болг. м. *аргумѣнт*, п. ч. слц. вл. *argument*, схв. *аргүмен(а)т*, слн. вл. *argumént* – запозичення з лат. *argumentum*, *argumentāre* є похідними від дієслова *arguere* «показувати, вияснити, доводити, стверджувати», спорідненого з гр. *ἀρτός* «білий, блискучий», дінд. *árjunah*) – книж. доказ, який наводять для підтвердження. Наприклад, *Ніякі аргументи не переконували його* (Любомир Дмитерко, Розлука, 1957).

АРЕШТ – ст. *арештъ* (XVII ст.), *арѣстъ* (XVIII ст.), *арестую* (XVI ст.), *арештованье* (XVII ст.), *арештують* (XVII ст.); *арѣст*, бр. *арышт*, п. *areszt*, ч. вл. *arest*, [(h)arešt], слц. *árešt*, [orešt], болг. *арѣст*, *арѣсто*, схв. *àрест*, *àриште*, сян. *arest*; запозичення з німецької мови *arrést* походить від фр. ст. *arrest*, яке зводиться до слат. *arrestum*, пов'язаного з дієсловом *arrestāre* «зупиняти, затримувати», утвореного з префікса *ad-* «при-, до-» і дієслова *restāre* «залишатися, чинити опір», яке складається з префікса *re-* (red-) і дієслова *stāre* «стояти», спорідненого з ісл. *stati*, укр. *стáти*; характер наголошення ставить під під сувнів припущення про польське посередництво; похідне *арештáнт*, можливо, запозичено з фр. *arrestant* є переоформленням під впливом іменників на *-ant* дієприкметника мин. часу *arrestant* «затриманий» (лат. *arrestatus*) (О.С. Мельничук). Слово означає: 1. позбавлення волі кого-небудь; 2. юр. накладання судової заборони на майно; 3. запобіжний захід у кримінальному процесі, який полягає у взятті під варту кого-небудь (затримання підозрюваного, обвинуваченого й доставлення до місця поперед ув'язнення); 4. домашній арешт, у кримінальному процесі, полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або в певний період доби. Наприклад, *Приміщення для осіб, позбавлених волі, в'язниця. Три неділі вже кум у арешті сидів, а селом якийсь шум, наче рій той, гудів. Ось Пазюк молодий у попа, неборак, Кладе п'ятку на стіл і говорить ось так: «Єгомостику, горе на мене найшло! Ти вкрав Тата сотки! – так гуде все село. – Бідний кум через тебе в арешті терпить. Єгомостику, радьте, що маю робить?»* (Словник мови поетичної збірки І. Франка).

З юридичної практики звертаємо увагу на: **АРЕШТ АДМІНІСТРАТИВНИЙ** – вид адміністративного стягнення, суть якого полягає в короткостроковому, до п'ятнадцяти діб, позбавленні волі особи, що вчинила адміністративне правопорушення, використанням цієї особи на суспільно

корисних (фізичних) роботах без оплати праці. Арешт адміністративний є найсуворішим адміністративним стягненням і застосовується лише у виняткових випадках за окремі види правопорушень, які характеризуються підвищеною суспільною небезпекою (дрібне хуліганство розпивання спиртних напоїв у громадських місцях і поява в громадських місцях у п'яному вигляді порушення порядку організації проведення зборів, мітингів, вуличних походів демонстрацій та ін.). Законодавство встановлює вичерпний перелік осіб, до яких забороняється застосування адміністративного арешту як міри державного примусу. **АРЕШТ БАНКІВСЬКОГО РАХУНКУ** – вид арешту майна, заборона на право розпоряджатися банківським рахунком, внаслідок чого припиняються будь-які операції з рахунком вкладника банку без його згоди і без розірвання договору банківського рахунку. **АРЕШТ-ПОКАРАННЯ** у виді арешту полягає в триманні засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від одного до шести місяців.

АРЕШТАНТ – Фасмер виводить цю форму з нім. *arrestant* від лат. *arrestans*, первісно «той, хто затримує», з XVIII ст. «той, кого затримують»: у такому разі укр. *арештант* не раніше, ніж з XVIII ст. – 1. той, хто перебуває під арештом; 2. арештований, в'язень. Наприклад, *Настя вперше зроду вступила до тюрми. Важкий дух, високі та чорні хати з загратованими вікнами, арештанти в широких сіряках – усе те вразило її дуже прикро* (Коцюбинський, 1955).

АРХІВ – ст. *архива* (XVIII ст.); р. *архив*, бр. *архіу*, п. *archiwum*, ч. *archiv*, *archív*, слц. *archív*, вл. *archiw*, болг. *архів*, *архіва*, м. *архив*, *архіва*, схв. *архів*, *архіва*, слн. *arhív*; запозичено через німецьку мову з латинської *archivum* походить від гр. *ἀρχεῖον* («адміністративна установа, відомство», похідного від *ἀρχή* «влада, правління, початок», пов'язаного з етимологічно неясним дієсловом *ἀρχω* «починаю; (я) є першим; керую»). Слово означає: 1. установа або відділ в установі, де збирають, упорядковують і зберігають старі документи, закінчені справи і тощо; 2. упорядковане зібрання рукописів, листів і т. ін., що стосуються діяльності будь-якої установи або особи. Наприклад, *Архів – це дім, у стінах якого живе історія* (Інтернет-новини). Варто також звернути увагу на такі поняття: **АРХІВ ВІДОМЧИЙ** – архів, який перебуває в безпосередньому підпорядкуванні відомчої організації, що не входить до системи державної архівної служби чи є структурним підрозділом установи. **АРХІВ ДЕРЖАВНИЙ** – архів, що безпосередньо підпорядкований будь-якому органу управління архівною справою.

АСОЦІАЦІЯ – р. *ассоциация*, бр. *асоцыяцыя*, п. *asociacja*, ч. *asociace*, слц. *asociácia*, вл. *asociacija*, болг. *асоциация*; запозичення з фр. *association* походить від слат. *associatio* «поєднання, зв'язок», похідного від лат. *associo* «приєдную, з'єдную», що складається з префікса *ad-* (>*as-*) «при-» і дієслова *socio* «пов'язую, поєдную», пов'язаного з *socius* «спільник». Слово означає: договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. Наприклад, *По якійсь невловимій асоціації вона несподівано побачила себе восьмирічною дівчинкою* (Олесь Донченко, 1957).

АСПЕКТ – ст. *аспектъ* (1672); р. бр. болг. *аспект*, п. ч. слц. вл. *aspékt*, м. *аспект*, схв. *ásne(a)m*, слн. *aspect*; запозичення з лат. *aspectus* «погляд, вигляд, зір» є похідним від *aspect* «дивлюсь», утворено з префікса *ad-* «до-, при-» і дієслова *specto* «дивлюсь, спостерігаю», *specio* «дивлюсь», спорідненого з гр. *σκέπτομαι* «тс.», двн. *spēhōn* «шпіонити», дісл. *spā* «говорити правду», двн. *spāhi* «розумний», нвн. *Spāhen* «шпіонити, стежити», можливо, також псл. *pasti*, укр. *пасти*. Слово означає: точка зору, з якої розглядається або оцінюється те чи інше явище, предмет, подія. Наприклад, *Мрійливість і уява [хлопчика] були такими сильними, що іноді життя, здавалось, існувало в двох аспектах, які змагалися між собою, – реальному і уявному* (Олександр Довженко, 1958).

АТАКА – ст. *атаковане, аттакованье* «напад, штурм» (XVIII ст.), *аттаковати* «напасти, штурмувати, добувати» (XVIII ст.); р. бр. болг. м. *атака*, п. слц. *atak*, ч. *atak, ataka*, вл. *ataka*, схв. *àтак, атака*, слн. *atáka*; запозичено через російську або польську мови з нім. *attácke* походить від фр. *attaque*, безафіксного утворення від дієслова *attaquer* «нападати, атакувати», що зводиться до італ. *attaccare* «починати (бій)» – 1. навальний наступ на ворога; 2. рішучий наступ на фортецю, укріплення, опорний пункт. Наприклад: *Психологічна атака – це будь-яку дію чи висловлювання, в результаті якого людина позбавляється внутрішньої психологічної цілісності* (Інтернет-новини); *Панічні атаки – неоднозначне явище. Це може бути одним із проявів постстресового розладу. Їх відносять до відстрочених психічних феноменів – таких, які проявляються після пережитого стресу і не дають повернутися до нормального життя* (Юрій Гершат, лікар-психіатр і психотерапевт).

АФЕКТ – ст. *áfektъ* (1627); р. *afék*, бр. болг. *афект*, п. ч. слц. вл. *afekt*, м. *афект*, м. *афект*, схв. *áfek(a)t*, слм. *afékt*; запозичено з лат. *affectus* «пристрасть, хвилювання, почуття» пов'язане з дієсловом *afficio* «завдаю, уражаю, впливаю», утворене з префіксом *ad-* (>*af-*) «до-, на-» та дієслова *facio* «роблю, чиню» через польську, пізніше через нім. *affékt* (О.С. Мельничук) – короткочасний максимальний за інтенсивністю емоційний стан, під час якого знижується ступінь самовладання. Наприклад: *Афект* виникає раптово як відповідь на сильне враження. Будучи короткочасним переживанням, *афект* характеризується спалахом (Інтернет-новини).

Афекти є **стенічні** (посилення фізіологічних, психічних процесів та виразність рухів) та **астенічні** (усі зазначені процеси послаблюються). **Патологічний афект** – це короткочасний психічний розлад, що виникає у відповідь на інтенсивну, раптову психічну травму та виражається концентрацією свідомості на травмуючих переживаннях з наступним афективним розладом, за яким слідує виснаження фізичних та психічних сил, безтурботність та часто сонливий стан, поєднаний із забуванням попередніх подій. **Фізіологічний афект** – це короткочасний емоційний процес вибухового характеру, який стрімко оволодіває людиною, бурхливо протікає, характеризується значними змінами свідомості, частковим зниженням вольового контролю.

АФЕРА – р. болг. схв. *aféra*, бр. *aféra*, п. вл. *afêra*, ч. слц. *aféra*, м. *афера*, слн. *afera*: запозичення з французької мови *affaire* «справа, афера» утворене з префікса *a-*, що походить від лат. *ad-* «до-, при-», і дієслова *faire* «робити», що зводиться до лат. *facere* – ризикована справа, здійснювана з метою наживи. Наприклад: *Будь-яка афера здійснюється задля незаконного заволодіння великою сумою грошей – це прописна істина* (Міліція України, 2000, № 2).

Б

БАЗА – р. бр. болг. м. схв. *báza*, п. вл. нл. *baza*, ч. *báze*, слц. слн. *báza*; запозичено з німецької або французької мови через російське або польське посередництво; н. *báse*, фр. *base* походять від лат. *basis* «основа, фундамент», запозиченого з гр. *βάσις* «хід, рух, крок, нога, підставка, основа» пов'язане гр. з *βάσις* «ходжу», спорідненим з лат. *venio* «приходжу», гот. *qiman* «приходити», нвн. *kommen* «тс.», дінд. *gámati* «іде» – 1. тільки одн., перен. основа, ґрунт, головні засади, підвалини чого-небудь, найважливіші, вихідні положення чого-небудь; 2. архіт. нижня розширена частина колони або стовпа; 3. склад, місце зберігання різних продуктів, товарів; 4. місце скупчення матеріалів, сировини, використовуваних для забезпечення якого-небудь району, підприємства і т. ін.;

5. установа для тимчасового обслуговування екскурсантів, туристів, фізкультурників; 6. *військ.* територія із зосередженою на ній військовою технікою, спорудами, складами для обслуговування військових частин. Наприклад: *Основні бойові сили цього району будуть: кораблі одеської морської бази Чорноморського флоту і частини Приморської армії* (Кучер, Чорноморці, 1956).

БАКАЛАВР – походить із латині *baccalaureus* «старший студент» – найнижчий учений ступінь у ряді країн. Наприклад: *Бакалаврат на Заході – це вища освіта, а магістратура – вищий ступінь, шлях у науку, її закінчують люди, які потім ідуть в аспірантуру, мріють захистити докторську. В Україні до 2014 року «повною» вищою вважалася лише магістратура (або спеціаліст). Бакалаврату ж часом було недостатньо, щоб отримати роботу саме через слово «базова» або «неповна» (ніби «неповноцінна»), що й спричинило викривлення поняття. Тобто якщо ти **бакалавр** – ти ніби не достатньо освічений. Цей пострадянський стереотип живе у нашому суспільстві з минулого сторіччя* (Інтернет-новини).

БАНДА – **банда**¹ – [бандина] «велика компанія», [бандор] «голова банди» – болг. м. *банда*, п. ч. слц. вл. нл. *banda*, схв. *bānge*, слн. *banda*; запозичене. з нім. мови *bande* «банда»; походить від італ. *banda* «корогва, прапор, загін, зграя» або від фр. *bande* «тс», засвоєного через народну латинь з якоїсь германської мови (пор. гот. «прапор, знак», гр. «показую», дінд. – «світло»); **банда**² – (*заст.*) «дім розпусти» [бандур] (*заст.*) «хазяїн дому розпусти», [бандур] «шинкар; звідник»; походить від рум. *pandúr* «опришок», яке разом із схв. *pándúr* «посіпака; сільський поліцейський стражник» зводиться до уг. *pandúr*, що зіставляється зі сл. «погонич, пастух». Слово має декілька значень: 1. збройний загін, озброєна група злочинців: Наявність банди визначається в таких випадках: участь трьох і більше осіб, спроможних нести кримінальну відповідальність; озброєність злочинного угруповання – створення злочинної групи для вчинення ряду збройних нападів, тобто, як правило, для більш-менш тривалого заняття злочинною діяльністю. Організацією банди вважається змова її учасників про вчинення кількох збройних нападів, їх об'єднання, керівництво бандитською групою, підшукування зброї, постачання нею членів банди, розробка планів конкретних нападів, безпосереднє керівництво їх здійсненням. Причому сам факт організації збройної банди визначається закінченим злочином, навіть якщо банда не вчинила жодного нападу; 2. озброєна організована група або злочинна організація, яка попередньо створена з метою виникнення кількох нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб одного такого нападу, який потребує ретельної довготривалої підготовки; 3. мідний духовий оркестр, який використовують у

деяких операх у ході дії; 4. *зневажл.* про озброєний ворожий загін, диверсантів або ворожі війська; 5. *розм.* ватага, юрба, гурт; 6. *діал.* оркестр, організована група музик; 7. *діал.* неорганізована група музик; 8. черета корів; 9. *злоч.* стихійне (на відміну від бригади) злочинне угруповання; 10. гурт людей, компанія друзів. Наприклад: *В Гусятині банда грала як я розбирався* (М. Й. Онишкевич); *Там Іван банду бидла пасе* (Г. Аркушин); *Леонід Ілліч, здавалося, житиме вічно, а разом із ним і вся його гнила банда* (Ю. Винничук); *Збирай банду, приїжджай до мене в гості* (Т. М. Кондратюк).

Слово **банда** (група людей, що чинять грабежі, розбої, вбивства) має ряд синонімів: *розм.* шайка, *зневажл.* зграя (уживається в мові художньої літератури та публіцистики), кліка (група, об'єднання осіб, які прагнуть за всяку ціну задовольнити свої корисливі прагнення).

БАНДИТ – р. болг. м. *бандѝт*, бр. *банды́т*, п. *bandyta*, ч. слц. *bandita*, вл. *bandit*, схв. *ба́ндѝт*, *ба́ндим*, слн. *bandít*; через польську мову запозичено з італ. *bandito* «вигнанець, висланий» походить від *bandire* «висилати», яке зводиться до франк. **bannjan* «заслати» (пор. нвн. *vann* «заслання»); у слов'янських мовах семантично і фонетично приєдналось до *ба́нда*, первісно іншого походження. Слово означає: 1. озброєний грабіжник, розбійник; 2. *зневажл.* про того, хто належить до банди, ворожого війська або про диверсанта; 3. гангстер; 4. *розм.* нальотчик (той, хто бере участь у збройних нападах на квартири і т. ін. з метою пограбування). Синоніми: *діал.* кулник (бандит, розбійник), шпикун (Й. Дзензелівський). Наприклад: *У запеклій сутичці із зухвалим озброєним бандитом В'ячеслав Скобель загинув, а Григорій Нагорнюк дістав тяжке вогнестрільне поранення* (Міліція України, 2004, 4); *Групі захвату вдалося непомітно для терористів наблизитися до літака, проникнути в середину, і нейтралізувати бандитів за допомогою осліплюючих гранат, звільнити всіх заручників* (Міліція України, 2000, № 2).

БАНДИТИЗМ – фр. *banditium* від італ. *banda* «загін, зграя» – 1. злочинна діяльність озброєних банд, що чинять грабежі, розбої, вбивства; терористична діяльність різних банд; 2. організація збройної банди, з метою нападу на підприємства, установи, організації чи окремих осіб, а також участь у вчиненому нею нападі; 3. злочинне діяння, що належить до групи злочинів проти громадської безпеки. Наприклад: *Боротьба з бандитизмом та злочинністю в повоєнні роки* (Міліція України, 2003, № 5).

БЕЗПЕКА – р. *беспечный*, бр. *бяспека*, п. *bezpieczny*, ч. *bezpečny*, слц. *bezpeka*, болг. *безпечен*; псл. *bezрьсьнь(јь)*, утворене з прийменника *bez* і основи

іменника **pesa* «турбота, клопоти», пов'язаного з дієсловом **pekti*, укр. *пекти*. Слово означає: 1. стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішньої і внутрішньої загрози; 2. стан, при якому ніщо кому- або чому-небудь не загрожує. Наприклад: *Безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, її прав і свобод, суспільства – його матеріальних і духовних цінностей і держави – її конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності* (Інтернет-новини).

БЕШКЕТ – остаточно не з'ясоване; виводилось (Потебня) від нвн. *beschiss* «обман хитрість», син. *beschiten* «обдурювати», утворених за допомогою префікса *be-* «об-» від основи дієслова *scheißen* (снн. *schiten*) «випорожнятися, бруднити», спорідненого з лит. *skiesti* «розбавляти, розділяти», лтс. *skidrs* «хворий на понос», лат. *scindere* «розколювати»; але можливість запозичення з нижньонімецьких говорів слова, відомого лише на східноукраїнській території (О.С. Мельничук). Слово означає: 1. порушення порядку, правил пристойності бійкою, сваркою; 2. той, хто робить, вчиняє бешкет; 3. грубе порушення правил громадського порядку – як окремий випадок, так і явище в цілому. Наприклад: *Великим грішникам часто і даром проходить, а маленьким грішникам такого задають бешкету, що їй на старість буде в пам'ятку!* (І. Котляревський).

Слово в українській мові має такий синонімічний ряд: *дебосш розм. рідше*, *галабурда діал.*; *хуліганство*, *безчинство*, *розбій підсил. розм.*, *насилство*, *насилля*, *сила* (застосування фізичної сили).

БИТИ – у наукових джерелах зазначено таке походження слова: р. *бить*, *бой*, бр. *біць*, *бой*, др. *бити*, *бой*, п. вл. *bich*, *boj*, ч. *biti*, *boj*, слц. *bitch*, *boj*, нл. *bis*, *boj*, полаб. *bait* «молотити, бити», болг. *бия*, *бой*, м. *бие*, *бој*, схв. *бити*, *бој*, слн. *biti*, *boj*, стсл. *бити*, *bou*; псл. *biti* (< **bltei* або **beitei*), *бојь*, утворення від двох різновидів того самого кореня; походить від іє. **bhei(e)*-/*bhoi*-/*bhī-*, що простежується також у ав. двн. *bihal* «сокира», нвн. *byente* «б'ють», *beil* «тс.», лат. *per-finēs* «розбиваєш», вірм. *bir* «дрючок, палка», ірл. *benim* «ріжу, б'ю», *biail* «сокира», гр. «поліно, колода, стовбур» (О.С. Мельничук).

Слово має в українській мові розширений синонімічний ряд: *гушкати* (гуц. – *штвхати*, *бити*), *гушманець* (гуц. – *стусан кулаком*), (*завдавати ударів, побоїв кому-небудь*) *побивати* кого *розм. рідше*, *міряти* кого *перев. чим, розм.*, *писати* *перев. у що, по чому, розм.*, *поштувати* кого *перев. чим, розм.*, *пригощати* (*пригощувати*) кого, *перев. чим, розм.*, *частувати* кого, *перев. чим, розм.*, *тяти* (*тнути*) *рідше*, *тріскати* кого, *перев. по чому або у що, чим, розм.*, *гамселити* *підсил., розм.*, *гатити* *підсил. розм.*, *гепати* *підсил. розм.*, *гилити* *підсил. розм.*,

голошнити *підсил. розм.*, гріти *підсил. розм.*, давати кому, *перев.* у що, по чому, *підсил. розм.*, дубасити *підсил. розм.*, дути *підсил. розм.*, духопелити *підсил. розм.*, колошматити *підсил. розм.*, кресати *підсил. розм.*, кропити *підсил. розм.*, локшити *підсил. розм.*, лупити *підсил. розм.*, лупцювати *підсил. розм.*, лушпарити *підсил. розм.*, лущити *підсил. розм.*, маніжити *підсил. розм.*, місити *підсил. розм.*, молотити *підсил. розм.*, мостити *підсил. розм.*, мотлошити *підсил. розм.*, накладати кому, *підсил. розм.*, періщити *підсил. розм.*, полоскати *перев.* чим *підсил. розм.*, потягати (потягувати) *перев.* чим, *підсил. розм.*, прати *підсил. розм.*, пеліжити *підсил., розм.*, піжити *підсил. розм.*, садити *перев.* чим, по чому, *підсил. розм.*, тіпати *підсил. розм.*, тлумити *підсил. розм.*, товкти *підсил. розм.*, толочити *підсил. розм.*, трощити *підсил. розм.*, чесати *перев.* чим, *підсил. розм.*, човпти *підсил. розм.*, чухрати *підсил. розм.*, шкварити *перев.* чим, *підсил. розм.*, шматувати *підсил. розм.*, шпарити *перев.* чим, *підсил. розм.*, морскати *підсил. розм.*, рідко банити *підсил. діал.*, валити *підсил. діал.*, молосувати *підсил. діал.*, прасувати *підсил. діал.*, обкладати *розм.*, окладати *розм.*, (кого, *перев.* чим бити кругом, по всій поверхні) сипати (кому, *перев.* що, *розм.* (часто); піддавати чим, *розм.* (знизу, вгору); відважувати кого, що або чим, *розм.*, затоплювати кому в що, *підсил. вульг.*, ogrівати кого, *перев.* чим, *підсил. розм.*, оперещівати кого, *перев.*, чим *підсил. розм.*, оперізувати кого, *перев.* чим, *підсил. розм.*, оперіщувати кого, *перев.*, чим, *підсил. розм.*, оперіщувати кого, *перев.* чим, *підсил. розм.*, заціджувати кому в що, *підсил. вульг.*, (про окремі удари); кулачити *розм.* (бити кулаком, кулаками); стусувати *розм.*, тасувати *розм.*, тузати (тусати) *розм.* (бити, штовкаючи чим-небудь звичайно кулаком або ногою); чубити *розм.* (бити, хапаючи за чуба, волосся, а також бити взагалі); витягати (витягувати) *розм.* (чим - протягувати по тілу); шльопати *розм.* (злегка бити рукою, долонею, *перев.* дітей); полосуватир *розм.* (залишаючи сліди, рубці у вигляді смуг); гуляти *розм.* (про знаряддя побоїв); шпикувати *діал.*; зубодіяти *застар.*

Українська народна творчість зі словом БИТИ зберегла в собі цілу низку приказок та прислів'їв: *Недоскочив – б'ють, перескочив – б'ють; Не бий пса, не буде тя кусати; Не бити діда, не їсти хліба; Не бити кума, не пити з ним пива; Не дуже били, більше грозили; Нехай дурні б'ються, може, порозумнішають; Один бік поб'є, другий медом полє; Орли б'ються, а молодцям пір'я; От маєш книш: тебе б'ють, а ти спиш; Поверх моєї праці та ще мене б'ють; Свої десять раз поб'ються і помиряться; Смирного й на тім світі б'ють; Так жінку бив, що сам насилу втік; Тогди будеш вить, як почнуть бить; Уберися, жінко, в кожух, бо я бити буду; У коліно землі набий, аби твоя взяла!; У нього і хата не вкрита, і спина не бита – треба б хоч шию намилити; Хай би й ганьбили, тільки б не били; Хай б'ються, коли міцні голови мають; Хмариться, та не йде, хвалиться, та не б'є; Хома не без ума: не б'є жінки, та тещу; Хто кого нагне, той того наб'є;*

Хто любить бити, того теж поб'ють; Чи будемо биться, чи будемо мириться?; Чия шкода, того й б'ють; Як будуть бить, то не будуть вішатъ, а як будуть вішатъ, то не будуть бить; Як п'ють, то минають, а як б'ють, то мене споминають; Я не йду там, де б'ють, лиш там, де їсти дають.

БІЙКА – похідне від слова БИТИ, що означає «взаємне завдання ударів, побоїв». В українській мові зафіксовано такий синонімічний ряд: баталія *жарт.*, *ірон.*, бій *розм. рідше*, побоїще, кулавка *діал.*, пізанка *діал.*, пізуха *діал.*, шпиканина *діал.*, бійня (масове вбивство людей), бойня *рідше*, різня *підсил.*, різанина *підсил.* Наприклад: *Побоїще на київському озері – на столичних Осокорках сталася кривава бійка забудовників із місцевими* (Інтернет-новини).

Паремії зі словом бійка: *Після бійки кулаками не махають; Пустився в бійку – чуба не жалій.*

БЛАНК – походить із фр. мови *blanc* «білий, чистий; бланк» та означає: 1. стандартний аркуш паперу з відтвореними на ньому незмінними реквізитами документа і місцем, відведеним для інформації; 2. аркуш паперу із друкованими стандартними заголовками, призначений для складання документа за певною формою». Наприклад: *Рука його машинально потяглася до спідньої кишені, добула звідти аркушик телеграфного бланка* (Іван Ле, Міжгір'я, 1953).

БЛАТ – походить із р. бр. *блат*; вважають запозиченням із п. *blat* «переховувач украдених речей» пов'язується з ід. *blat* «утаємничений; згодний» та має значення: 1. знайомство, зв'язки, що використовуються в особистих інтересах; 2. злодійський жаргон. Наприклад: *Був блат на все* (Іван Франко, 1950).

БОРГ – ст. *борг* (1529), *бор* (XVIII ст.); п. *borg*, *bórg*, слц. *borg*; через польську мову запозичено з нім. *borg* «позичка», *borgen* «позичати», споріднене з англ. *borrow* «позичати», зводиться до того самого кореня, що й н. *bergen*, укр. *берегти*, і первісно означало «давати пощаду, давати строк для виплати» (О.С. Мельничук). Слово має значення: 1. те, що взяте в позику; 2. *розм.* не складений вчасно залік або екзамен. Наприклад: *Зовнішній державний борг являє собою заборгованість держави за залученими з-за кордону коштами у вигляді позик і кредитів іноземних банків та міжнародних фінансових установ, відсоткам, що сплачуються по них, а також коштами, отриманими шляхом розміщення на міжнародних ринках державних цінних паперів* (Інтернет-новини).

Українські паремії зі словом **борг**: *Кланялися тобі позиваючи, накланяєшся й ти, борги збираючи; Борг не реве, а спать не дає; Загруз у борги по самі вуха; В боргах що в морі: ні дна, ні берега, ні сну, ні спокою не видно!*

БРИФІНГ – походить із англ. *briefing, brief* «короткий, недовгий» – коротке інформаційне повідомлення для групи журналістів, яке робиться звичайно офіційною особою, представника уряду або яких-небудь високих інстанцій: *Для міністерства оборони США основною формою спілкування з журналістами є брифінг, що є менш масштабною подією, ніж прес-конференція* (Studia Linguistica, 2011, 5).

В

ВАРТА – ст. *вартовати* (XVI ст.); бр. *várta* п. *warta*; запозичено з німецької мови, можливо, через польську; нвн. *wárte* «сторожова башта, спостережна вежа» разом із двн. *warta* «підглядання місце для підслуховування», дангл. *wearde* «вартування», англ. *ward* «тс.» є дієприкметниковим утворенням від дієслова *wahren* «берегти», спорідненого з лтс. *vèrtiès* «дивитись, помічати», лат. *verèri* «дивитися з глибокою пошаною», гр. *δράν* «дивитись». Слово означає: 1. група людей для охорони когось або чогось; сам процес охорони; 2. група людей, переважно озброєних, яка охороняє кого-або що-небудь (прикордонна варта); 3. перебування десь протягом певного часу для охорони кого- або чого-небудь (стояти на варті). Наприклад: *До складу варт призначаються: начальник варті, вартіві за кількістю постів і змін, розвідні, у разі потреби помічник начальника варті, помічник начальника варті з технічних засобів охорони або оператор із технічних засобів охорони, помічник начальника варті із служби вартових собак, водії транспортних засобів, а у варті при гауптвахті – вивідні й конвойні* (Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України).

ВИМАГАННЯ – р. *вымагáть* «вимагати, домагатися», бр. *вымагáць* «тс., жадать», п. *vymagać*, ч. *vymáhati* «тс.», слц. *vymáhat* «тс.; витягати»; похідне утворення від *могти*, яке у сполученні з префіксом *ви-* частково зберегло своє первісне значення (особливо в словацькій мові) та означає: 1. вимога передання чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілими чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці. Наприклад: *Поблизу Львова затримали злочинне угруповання за вимагання грошей з підприємця* (Інтернет-новини).

ВИНА – р. болг. *вина́*, бр. *віна́*, др. *вина*, п. вл. нл. *wina*, ч. слц. *vina*, м. *вина*; псл. *vina*; споріднене з лат. *vaina* «помилка», лтс. *vaĩna* «провина», *atvainôt* «вибачити», прус. *etwinūt* «тс.; виправдати»; іє. **yei* «переслідувати, наступати»; далі пов'язується з *воюва́ти*, *війна́* (щодо значення пор. р. *повиновáться* «підкорятися») та означає: 1. психічне ставлення особи до свого протиправного діяння та його суспільно небезпечних наслідків; 2. відповідальність за негативний вчинок або злочин. Наприклад: *Забувся, що це ти підпалював стоги? – Не забувся, але, поміркуй, хто підказав мені, коли побачив сірники? Значить, вина падає на тебе* (Михайло Стельмах, 1962).

ВИПАДОК – бр. *вїпадак*, п. *wuradeck*; похідне утворення від *па́дати*; спочатку вживалося, очевидно, як вузький термін під час гри в кості (при вдалому падінні кості); та має значення «неочікувана, незалежна від волі особи подія, яка спричинила для неї чи для іншої особи негативні особисті чи матеріальні наслідки». Наприклад: *На Буковині повалені дерева травмували людей, а також трапився нещасний випадок* (Інтернет-новини).

ВИРОК – бр. *вїрак*; очевидно, запозичення з п. *wurok*, як і ч. слц. *výrok* «вислів, сентенція», походить від дієслова *wurzes* «висловити», *wyrzekać* «висловлювати», утвореного з префікса *wy-* «ви-» і дієслова *rzec* «ректи» (М.Л. Худаш). Слово означає: 1. рішення суду про винуватість чи невинуватість підсудного та щодо застосування чи незастосування до нього покарання; 2. *перен.* категорична думка про що-небудь, оцінка чогось; 3. *застар.* штраф, який платив убивця на користь держави. Наприклад: *Смертельні вироки у США виконуються способом, передбаченим законодавством штатів* (Міліція України, 2004, 4).

Слово вирок має синонім **вердикт**, яке походить із лат. *vere dictum* букв., та означає «істинно сказане, рішення, вирок».

Діалектна лексема: *засуд* «вирок»: *Не хочу іншого засуду. Пощо міні богів гнівить?* (І. Франко, Легенди).

ВІЗА – р. болг. м. схв. *віза*, бр. *віза*, п. *wiza*, ч. слц. слн. *vízum*, вл. *wizum*; фр. *visa* походить від лат. *visa*, форми множини походять від лат. *visa*, форми множини від *visum* «проглянуте», дієприкметника від дієслова *video* «бачу», спорідненого з псл. *viděti*, укр. *видіти* – підпис посадової особи на документі, що свідчить про її згоду зі змістом документа чи ознайомлення з ним. Наприклад: *Віза оформлена уповноваженими державними органами конкретної держави являється дозволом на в'їзд особи на територію такої держави на зазначений у візі строк або на транзитний проїзд через її територію протягом відповідного строку* (Інтернет-новини).

ВІЦЕ-ПРЕЗИДЕНТ – утворене із двох частин із латинської мови *vice* «замість» і *praesidens* «той, що сидить спереду» – у ряді країн із президентською формою правління друга після президента як глави держави і глави виконавчої влади посадова особа. Наприклад: *Віце-президент Lenovo та экс-генеральний директор підрозділу ZUK Чан Чен продовжує розповідати все нові деталі про майбутній флагман Lenovo Z5* (Інтернет-новини).

ВЛАДА – бр. *uláda*; запозичення з польської або чеської мови; п. *władza* (*włada*), *władać*, яким відповідають українські форми з повноголосною основою *волод-*, можна розглядати як чехізми (ч. слц. *vláda* «влада, керівництво, уряд»), але не обов'язково: скоріше всього вони постали на польському ґрунті самостійно з *włodać* (XV ст.), **włoda* за загальною моделлю *blogi: błagać, mówić: mawiać, prosić: upraszać* (О.С. Мельничук). Слово означає: 1. право керувати державою; права і повноваження уряду, органів державного управління. 2. керівні органи державного управління країною, державний лад. 3. право і спроможність наказувати, керувати, розпоряджатися діями, поведінкою кого- або чого- небудь. 4. *перен.* сила, могутність чогось. 5. право керувати державою, політичне панування; 6. сила чого-небудь, могутність. Наприклад: *Повернення влади і власності громадянину і громаді – завдання Віче Українського Народу!* (Інтернет-новини). До ключового слова важливим є поняття **ВЛАДА ДЕРЖАВНА** – можливість суб'єктів, що виступають від імені держави, визначати і контролювати поведінку людей та їхніх об'єднань за допомогою державного апарату.

Вислови: *Усяка влада є безперервною змовою* (Оноре де Бальзак); *Ціль влади – влада* (Джордж Оруелл).

ВЛАСНИК – ст. *властный* (1438), *власний* (1462): р. заст. *влáсный*, бр. *улáсны*; запозичення з п. *własny, własność* постали, можливо, під впливом ч. *vlastní* «власний» (букв. «той, що перебуває під владою (*vlast*), у володінні»), але є дані й за те, що п. *własny, własność* поряд із *włóść, włościanin*, відповідними до укр. *во́лость*, виникли самостійно, за досить поширеним зразком *blogi: błagać, łomic: łatać, złocić: (wy)złacać* (О.С. Мельничук) – господар якогось особистого майна, речей і т. ін. Наприклад: *Стрілянина у Києві: власник кафе вбив відвідувача, іншого – поранив* (Інтернет-новини).

ВОЛОДІННЯ – р. (*володѣть*), бр. *валóдаць* «володіти», п. *włodać, władać, włodarz* «володар», ч. *vlasti* «правити, володіти», *vládnouti*, слц. *vládnout* «тс.», вл. *włodyka* «керівник, голова (в громаді)», болг. *влáдом, владѣя*, м. *владее*, схв. *влáдими* слн. (*v*)*ladati* стсл. *владіти, власти*; псл. **volděti* «володіти, правити,

керувати», – споріднене з лит. *valdyti* «тс.», *veldeti* «діставати в спадок, правити», лтс. *valdit* «панувати, правити», прус. *walduns*, *weldūns* «спадкоємець», гот. *waldan* «правити», нвн. *walten* «керувати», дірл. *flaith* «панування», дкімр. *gualart* «володар», лат. *valere* «бути сильним, мати силу». Наприклад: *У випадках установлення обізнаності особи про відсутність у неї підстав для набуття права власності умова добросовісності володіння виключається й у задоволенні позовних вимог суди відмовляють* (Інтернет-новини).

ГГ

ГАРАНТІЯ – ст. *тварáнци́я* «порука, гарантія»; р. *гарáнтiя*, бр. *гарáнтъя*, п. *garancja*, *gwarancja*, ч. *garance*, слц. *garancia*, вл. *garantiја*, болг. *гарáнци́я*, м. *гаранци́я*, схв. *гарáнци́я*, *гарáнти́я*, слн. *garancija*; запозичення з німецької або французької мови; нім. *garantie* походить від фр. *garantie*, пов'язаного з *garant* «поручитель», яке зводиться до франк. *wërand* «тс.», спорідненого з двн. днн. дангл. *werian* «захищати», нвн. *wehren* «тс.», *vor-/ver-* «запирати, замикати», укр. *вір* «жердяна загорожа», видозміненого під впливом фр. ст. *garir* «захищати». Слово означає «певна ділянка виробництва, науки і т. ін.» (О.С. Мельничук). Наприклад: *Тепер вона [українська мова] обслуговує й освітлює всі галузі людської діяльності* (Максим Рильський, 1956). З точки зору права, необхідно звернути увагу на юридичні сталі вислови: **ГАРАНТІЇ ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ** – встановлені законами мінімальні оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальні допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий, ніж прожитковий мінімум (Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»); **ГАРАНТІЇ ПРАВ ОСОБИ** – умови і засоби, які забезпечують реальне (фактичне) здійснення прав і свобод людини; **ГАРАНТІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ** – передбачене законодавством збереження місця роботи, заробітку або одержання пільг переважно, якщо працівник через поважну причину не виконує роботу. Передбачені гарантії для працівників на час виконання ними державних або громадських обов'язків, якщо чинним законодавством обов'язки можуть здійснюватись у робочий час, працівникам гарантується збереження місця (посади) і середнього заробітку.

ГАРНІЗОН – р. болг. м. *гарнизóн*, бр. *гарнізóн*, п. *garnizon*, ч. слц. *garnizóna*, вл. *garnizona*, схв. *гарнізóн*, слн. *garnizija* «гарнізон», *garnizón* «місце розташування гарнізону»; запозичення з німецької або французької мови; нім. *garnison* походить від фр. *garnison*, утвореного від *garnir* «постачати,

озброювати», яке зводиться до франк. **warnjan* «берегтись», спорідненого з двн. *warnōn* «тс.», дангл. *wearnian* «тс.; берегти», нвн. *warnen* «застерігати», *wahren* «помічати», лтс. *vėrtiė̃s* «дивитись, помічати», лат. *verēri* «шанобливо дивитись», гр. *ώρα* «захист, турбота». Слово *гарнізон* означає: 1. військова частина, військово-навчальний заклад, штаби, установи Збройних сил України, розташовані постійно чи тимчасово в населених пунктах чи поза ними; 2. військові (підрозділи), які обороняють опорні пункти (довгочасні), оберігають споруди, фортеці. Наприклад: *Військовослужбовці ЗС України столичного гарнізону надають посилену допомогу комунальним службам Києва* (Інтернет-новини).

ГАШИШ – р. *gašiši*, бр. *gašiši*, п. *haszysz*, ч. слц. *hašiš*, бол г. *хашиш*, схв. *хашиш*, слн., *hásis*; запозичення з н. *haschisch* через посередництво фр. *hachisch* зводиться до ар. *hašiš* «тс.», яке є результатом семантичної видозміни *hašiš* «трава, сіно», спорідненого з герб. *hašaš* «тс.», можливо, початок із перс. *حشيش* «хашіша» – «сено, сухая трава»). Слово означає: 1. наркотик з індійської коноплі; 2. висушена смола, що виділяється жіночими рослинами індійської коноплі; наркотик; 3. відділена смола, очищена чи неочищена, яку одержують з рослин роду *Cannabis*. Найчастіше зустрічається у вигляді спеціально підготовленої суміші відділеної смоли, пилку рослин та подріблених верхівок рослин *Cannabis* із різними наповнювачами (це можуть бути паста, плитки, кульки, таблетки тощо). Наприклад: *Зловживання гашишем починається зазвичай в підлітковому віці* (Інтернет-новини). Похідною є лексема **ГАШИШИЗМ** – патологічний потяг до вживання гашишу. Один із видів наркоманії, що спричиняє серйозні психічні розлади а фізичну деградацію.

ГВАРДІЯ – р. болг. *гвѣрдія*, бр. *гвѣрдыя*, п. *guardia*, ч. слц. вл. нл. *garda*, м. *гарда*, схв. *гѣрда*, слн. *gārda*; запозичене, ймовірно, за посередництвом російської або польської мови з італійської *guardia* «арта; гвардія» походить від фр. *garde* «тс.», утвореного від основи дієслова *garder* «стерегти, вартувати». Слово означає: 1. особиста охорона монарха, полководця, пізніше глави держави, військового начальника; 2. вряді сучасних країн – особливі формування, створені для виконання військових завдань. Наприклад: *Національна гвардія України була створена спеціальним законом 13 березня 2014 року – після загострення ситуації в Криму* (Інтернет-новини).

ГВЕР – гвинтівка, рушниця [гвер, гвир]: п. *gwer* «тс.», запозичення з німецької мови; нвн. *gewéhr* «тс.» пов'язане з двн. *werian* «захищати, обороняти», спорідненим з гот. *warjan* «перешкоджати», псл. *vorъ* «огорожа, паркан», укр.

[вір] «жердяна огорожа»; від дієслова *werian* за допомогою префікс *agi-* було утворено іменник *gi-weri* (свн. *gewer*), який первісно означав «те, що служить для захисту». Наприклад: *В мого няня.. ночували жовніри... та чистили свої твери* (Іван Чендей, Вітер, 1958).

ГЕДОНІЗМ – походить з гр. *hedone* «задоволення» – напрямок в етиці, що затверджує насолоду, задоволення як вищу мету й основний мотив людської поведінки. Наприклад: *Новелістика письменника засвідчує, що гедонізм не схематизує, не спрощує релігійної культури, народних звичаїв, способу життя, він підтримує бажання героїв бути природними, щирими, правдивими у ставленні до інших, щасливими в особистому житті, є своєрідним антиподом будь-яким виявам аскетизму.*

ГЕНЕРАЛ – ст. *генерал* (XVIII ст.); р. бр. болг. м. *генерал*, п. *general*, ч. слц. слн. *generál*, вл. *general*, схв. *генерал*; запозичення з нім. *generál* походить від фр. *général*, військового значення якого виникло в результаті скорочення атрибутивного сполучення *capitaine général* «загальний (старший) капітан»; фр. *général* «загальний» походить як запозичення від лат. *generālis* «належний родові, спільний, загальний», утвореного від *genus* (*generis*). Слово означає: 1. військове звання або чин вищого командного складу армії, а також особа з цим званням; 2. військово звання (чин) в озброєних силах. Наприклад: *Генерал армії України Віктор Муженко особисто протестував нову вітчизняну снайперську гвинтівку* (Інтернет-новини).

Діалектна лексема: *іднорал*.

ГІЛЬЗА – р. *гільза*, бр. *гільза*, п. *gilza*, [*chižla*], ч. [*hylzna, hylzen*], болг. *гільза*; запозичення з нім. *hülse* «оболонка, гільза» пов'язане з дієсловом *hehlen* «приховувати», спорідненим з лат. *color* «колір, барва», *cēlāre* «приховувати», гр. *χαλύπτειν* «обгортати» (О.С. Мельничук) – металева трубка для кулі, снаряда, у дно якої вставляється капсуль (на місці злочину лишилися гільзи). Наприклад: *Захисна гільза – це та оболонка, що відокремлює точний пристрій від агресивного середовища або області з високим тиском, дає змогу виконувати монтаж та замінення датчиків температури без порушення герметизації системи* (Інтернет-реклама).

ГІПÓТЕЗА – р. *гипóтеза*, бр. *гипóтэза*, п. *hipoteza*, ч. слц. *hypotéza*, вл. *hypoteza*, болг. м. схв. *хипотéза*, слн. *hipotéza*; через польське або німецьке посередництво (нім. *hypothése*) запозичене з лат. *hypothesis* походить від гр. *ὑπόθεσις* «підкладка; основа; (основна) думка, тема; припущення, гіпотеза»,

утвореного від дієслова *ὑπότισημι* «підкладаю, кладу в основу; висловлюю, припускаю», що складається з префікса *-ὑπο-* «під-», спорідненого з нім. *auf* «на», англ. *up* «угору», і дієслова *τίσημι* «кладу», спорідненого з псл. *děti, dejq* «класти, кладу», укр. *діти, діну* (О.С. Мельничук). Наприклад: *Відповідно в зв'язку з цим можна провести відмінність між гіпотезами основними і приватними, головними і побічними і т.д.*

З юридичної точки зору, важливо звернути увагу на сталі вислови: **ГІПОТЕЗА АБСТРАКТНА** – частина правової норми в якій умови її застосування визначені загальними родовими ознаками без глибокої деталізації, що дає змогу охопити та врегулювати значну кількість однорідних випадків; **ГІПОТЕЗА КАЗУАЛЬНА** – це частина правової норми, яка визначає умови дії норми, використовуючи більш вузькі, спеціальні родові ознаки. Дія її поширюється на обмежене коло випадків, а сама норма має меншу стабільність, ніж за наявності абстрактної гіпотези.

ГЛАВА – р. *глава́* «розділ; керівник», бр. *глава́* «розділ», др. кн. *глава* «голова; розділ; керівник»; через давньоруську мову запозичене зі старослов'янської; стсл. (цсл.) *глава* є закономірним відповідником до укр. *голова́*; у значенні «розділ» стсл. *глава* є, очевидно, калькою гр. *κεφαλαίον* «тс.», похідного від *κεφαλή* «голова». Наприклад: *Минає ніч, простує до садочку Глава арабів, старшина йменитий* (Агатангел Кримський, Вибране, 1965). Стале словосполучення: **ГЛАВА ДЕРЖАВИ** – найвища посадова особа (рідко колегіальний орган), яка є найвищим представником держави і, як правило, носієм виконавчої влади.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ – походить із фр. *global* «загальний, всесвітній» – процес кількісного зростання й інтенсифікації політичних, економічних, соціальних, культурних зв'язків і стосунків держав світу, що відбувається, починаючи з другої половини ХХ ст. Найперше політична глобалізація зорієнтована на підпорядкування політики різних держав вирішенню т. зв. глобальних проблем сучасності – запобіганню війни і ядерного озброєння, збереженню природи, боротьбі з хворобами, розвитку освіти, боротьбі з бідністю тощо. Наприклад: *Глобалізація пов'язана, перш за все, з інтернаціоналізацією всієї суспільної діяльності на Землі* (Інтернет-новини).

ГРАБІЖ – іменник від грабастати [грабати] «грабувати», давн. рус. грабити, п. *grabic* «згрібати (граблями) грабувати», ч. *grabiti* «згортати, ритися, дряпати», болг. *грабя* «грабую», молд. *граба*, стсл. *грабити* «грабувати, красти» – первісний до *grebe (grecti)* гребти, споріднене з литовським *grobti* «хапати,

силоміць забирати» (О.С. Мельничук). Слово означає: 1. розбійницьке загарбання володінь, викрадання чужого майна; грабунок; 2. *перен.* нещадна експлуатація, збиткові угоди; 3. збройний напад; 4. відкрите викрадання державного або колективного майна чи індивідуального майна громадян. Грабіж може бути поєднаний із насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства та є кримінально караним діянням. Наприклад: *Помітно зменшилося число скоєних убивств, розбоїв, грабежів, крадіжок та інших злочинів* (Міліція України, 2003, 5).

Синонімічний ряд слова **грабіж** в українській мові: *гарбання, грабіжка, грабування, грабування, грабунок* (насильне захоплення, викрадення чужого майна), *здирство, плюндрування, здирщина, побори, драпіжництво, здирство*.

ГРАМОТА – р. болг. м. *гра̀мота*, бр. *гра̀мата*, др. *грамота*, п. *gramota* «грамота; збірка поганих віршів», ч. *gramotnost* «грамота», слц. *gramotnost'* «тс.», стсл. *грамата*; через старослов'янську мову запозичено з гр. *γραμματά* «письмена; запис; документи; писемність; грамота» є формою множини від іменника *γραμμα* «літера», пов'язаного з дієсловом *γραφω* «пишу». Слово означає: 1. уміння читати й писати (вчитися грамоті); 2. документ, яким нагороджують за успіхи в якій небудь справі; 3. у давньоруській мові мало кілька значень: азбука, напис, письмо, навчання грамоті, писемність, лист, діловий папір. У правовій писемності воно означало документ, за допомогою якого юридично оформлялися ділові стосунки як між окремими особами, так і між особою й державою; 4. поминальна книжка; кишенькова книжка (XV ст.). Наприклад: *Грамотою Державної прикордонної служби України нагороджуються військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України за високий професіоналізм, зразкове виконання військового та службового обов'язків* (Інтернет-новини).

В українській народній творчості грамота відображена й у паремійних висловах: *Грамоти вчиться – завжди пригодиться; Хто грамоти вміє, той краще сіє; Як одступиш від грамоти на аршин, то вона од тебе на сажень*.

ГРИФ – р. *гриф*, бр. *грыф*; запозичене через посередництво російської мови з фр. *griffe* «кіготь, захват; печатка, штемпель, факсиміле» пов'язане з дієсловом *griffer* «хапати кігтями; дряпати», видозміною дієслова *gripper* «тс.», яке зводиться як запозичення до франк. *gripper* «хапати», спорідненого з нвн. *greifen* «тс.». Слово має значення: 1. позначка про ступінь таємності, важливості, терміновості виконання документа; 2. печатка, а також відбиток такого написом чи текстом, а також відбиток такого напису чи тексту на документі який регламентують його використання. Наприклад: *Ріго мовчки простягнув йому*

кілька аркушів глянцевого паперу, на яких красувався герб і **гриф** графині (Загребельний, Європа 45, 1959).

ГРОМАДА – р. *gromáda* «великий предмет; безліч», бр. *gramáda*, др. *gromada* «купа: вогнище», п. *gromada* «натовп»; купа; група, клас», ч. слц. вл. *hromada* «натовп, купа», нл. *Gromada*, болг. *грамáда* «купа, вогнище», схв. *gromáda*, слн. *gromáda*, *grmáda*, стсл. *громада* «купа; вогнище», псл. *gromada*, *gramada*; споріднене з лит. *grāmatas* «купа», *gramaĩtas* «грудка, купа», *gruĩtas* «грудка землі», дінд. *grāmah* «натовп, товариство», лат. *gremium* «оберемок», дінд. *grāmah* «натовп, община»; іє. * *grem* – <. * *ger* – «згортати, збирати». Слово означає: 1. група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів, місця проживання (українські громади в США); 2. об'єднання людей, що ставить перед собою певні спільні завдання (релігійна громада); 3. суспільство, група, товариство великий предмет; купа. Наприклад: *За оцінкою фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад України слідкують прискіпливо і моніторять кожні 3 місяці не тільки групи фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Мінрегіоні, а і представники міжнародних програм, донори та потенційні інвестори* (Інтернет-новини).

В українській народній творчості існують такі паремійні вислови зі словом **громада**: *Обов'язки виборної людини виконувати волю громади; Як судять громадою, то й невинному дістається; Отаманом громада кріпка; Хто красно говорить, громаду на гачок ловить; Що громаді, те й бабі; Що громада скаже, то і пан не розв'яже; Що громада забажає, того і пан не поламає; Яка громада, така її рада.*

ГРОМАДЯНИН (ГРОМАДЯНКА) – походить із гр. *polites* та лат. *civis* – 1. особа, яка належить до постійного населення якої-небудь держави, користується її правами і виконує обов'язки, встановлені законами цієї держави; 2. людина, яка ідентифікує себе з певною країною, що породжує в неї певні духовно-моральні почуття щодо встановлених у ній порядків, її історії й культури, а також наділена відповідним юридичним статусом, що є підставою для володіння певними правами. Наприклад: *Ми написали кілька підручників «Ми – громадяни України»* (Інтернет-новини).

ГРОМАДЯНСТВО – похідне від слова *громадянин* – та означає: 1. стійкий правовий зв'язок людини з державою, що виражається у сукупності їх взаємних прав, обов'язків і відповідальності; 2. правова залежність особи до певної держави, силу якої на дану особу поширюється суверенна влада цієї держави й забезпечується захист з боку держави її прав і законних інтересів, як всередині

країни, так і за її межами. Наприклад: *Польське громадянство надає Президент Республіки Польща* (Інтернет-новини).

ГРУПА – р. *grúppa*, бр. болг. м. *grúpa*, п. ч. заст. схв. запозичене через французьку групу, болг. схв. *grúpa*, слн. *grúpa*; запозичення з фр. або нім. *grúppe* через посередництво фр. *groupe* запозичене з іт. *gruppo* походить від пров. *grop* «вузол», *gropar* «зв'язувати», яке зводиться до галлороманського *co-re-pare* (пізніше *croppare*), що утворилося з лат. *co-* «з-» (префікс) і основи іменника *rēp* «канат», мотузка». Слово має значення: 1. людська спільнота, що виділяється в соц. цілому на основі визначеної ознаки (класова належність, наявність чи характер спільної діяльності, рівень розвитку міжособистісних відносин, особливості організації тощо); 2. частина людей, які взаємодіють між собою, відчувають свою належність до групи і сприймаються іншими, як члени даної групи. Наприклад: *В Одесі в районі жилмасиву Черемушки біля закинутого дитсадка та школи № 69 група підлітків жорстоко побила ровесницю* (Інтернет-новини).

ГУМАННІСТЬ – похідне від лат. *humanus* «людяний» – обумовлена моральними нормами і цінностями система установок особистості на соціальні об'єкти (людину, групу, живу істоту), що виражається у свідомості переживаннями жалю і реалізується у спілкуванні і діяльності, в актах сприяння, співучасті, допомоги. Наприклад: *Михайлішина нагородили орденом за гуманність та милосердя* (Інтернет-новини).

Гг

ГВАЛТ – ст. *кгвалть* (XVII ст); р. діал. бр. *гвалт*; запозичення з п. *gwałt* «насильство», як і ч. *kvalt* «поквапливість; (ст.) насильство», слц. *gvalt* (заст.) «насильством, вл. *gwałt* «сила, тиск; біда», походить від свн. *gewalt* «насильство, сила; влада; багато», пов'язаного зі свн. *walten* «панувати» (двн. *waltan*), спорідненим з гот. *waldan*, дірл. *wealdan*, дісл. *valda*, псл. * *volsti* (<**vold-ti*), укр. *володіти*. Слово означає: 1. сильний крик, галас: гвалт; 2. виг. виражає волення про допомогу. Наприклад: *Ви обікрали мене! Ви цілу ніч черпали мою кипячку. Гвалт! Злодії! Гвалт! Розбійники!* (Іван Франко, IV, 1950).

ГЕШЕФТ – р. болг. *gešéft*, бр. *gešéft*, п. *geszeft*, ч. слц. розм. *kšeft*; запозичення з нім. *gescháft* «справа, торгова угода (операція) пов'язане з слово *schaffen* «створити», спорідненим з лит. *skōbti* «видовбувати», укр. *скоблити*. – 1. спекуляція; 2. діло, справа; 3. прибуток. Наприклад: *Кепські «гешефти» – відки*

взяти грошей? (Іван Франко, 1951).

Дд

ДАВИТИ – р. *давiть*, бр. *давiць*, др. *давiтi*, п. *dawić*, ч. *dáviti*, слц. *dávit'*, вл. *dajié*, нл. *dajis*, *dawis*, полаб. *dově* «давить», болг. *дáвя*, м. *дави*, схв. *дáвiтi*, слн. *dáviti*, стсл. *давiтi*; псл. **daviti*; споріднене з лит. «гнобити, мучити», фріг. *бáоc*; «вовк», ав. *dav-* «давити, гнобити», гот. *af-daups* «змучений», можливо, також *diwan* «умирати», двн. *touwen* «тс.», англ. *death* «смерть», нвн. *tod* «тс.»; іє. **dhau-* «давити», можливо, також **dheu-* «зникати, помирати». Слово означає: 1. на кого – що, у що, налягати своєю вимогою; 2. *перен.*, кого чинити утиски; 3. *безос.* про почуття болю, стискання (у грудях, серці, голові); 4. *кого* розплющуючи, нищити (комах та інших дрібних істот); 5. *кого і без додатка*, розм. умертвляти, стискаючи горло. Наприклад: *Може, далі пройдемо, на сухе? – Мені все одно, на мокрому навіть краще – в боки не давитиме* (Гр. Тютюнник, Вир, 1964).

Синоніми до слова: *натискати, гнобити, душити*.

ДАВНІСТЬ – р. *дáвний*, бр. *дáўні*, др. *давънии*, п. вл. нл. *dawnu*, ч. *dávnŭ*, ст. *dávni*, слц. *dávnŭ*, болг. *отдáвна*, схв. *дáван* «давній», слн. *dáven*, *давнь*, пов'язане з *davé*. Слово означає: 1. велика часова віддаленість, виникнення, здійснення чогонебудь; 2. довгочасне існування; 3. час, протягом якого зберігається що-небудь (вина п'ятирічної давності); 4. *юр.* час, протягом або після якого втрачається або набувається право на що-небудь (втратити силу за давністю). Наприклад: *Позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу* (Закон і бізнес).

З юридичного погляду варто звернути увагу на словосполучення **ДАВНІСТЬ ВИКОНАВЧА** – встановлений законом срок, закінчення якого тягне втрату права на виконання судового рішення, постанов та інших рішень органів держави і громадських організацій.

ДАКТИЛОСКОПІЯ – слово походить із гр. *daktylos* – палець, *skopeo* – дивлюсь та означає: наука, що вивчає капілярні узорі кінцевих фаланг пальців рук з метою встановлення особи людини. Наприклад, *Відома на Сході ще тисячоліття назад, ця наука прийшла в Європу тільки в ХІХ ст. Як вказує відомий криміналіст Едмон Локар, мабуть уже доісторичне людство було знайоме з дактилоскопією, бо на стінах деяких печер у Франції, Мексиці знайдені малюнки кисті руки з намальованими на них папілярними узорами* (Інтернет-новини).

ДАНИНА – ж., укр. *дань*, ст.-слав. *дань тѣлоꙋ* (Супр.), болг. *дан*, ч. *daň*, п., в.-луж., н.-луж. *dań*. Співпадає з дінд. *dānam* «дар, пожертва», лат. *dōnum*, кімр. *dawn* «дар»; друга сходинка вокалізму: алб. тоск. *dhënë*, гаг. *dhqñë* «дар». Із слов., можливо, запозичено з лтш. *dāņa*, *dānis* – те ж, безсумніву, лит. *donis*. Слово означає: 1. найдавніша форма оподаткування населення, яка в різних історичних умовах виступала у вигляді прямого державного податку, військової контрибуції або феодалної ренти; 2. *перен.* належний внесок; 3. *чому, перен.* вияв уваги, пошани і т. ін. до кого-, чого-небудь. Наприклад, *При завоюванні сусідніх племен князь Олег використав не тільки військові методи, але й фінансові стимули. Він, як свого часу робили римляни, при завоюванні племен встановлював їм легшу данину, ніж вони платили хозарам. У 883 р князь Олег підкорив древлян і брав із них данину по «чорній куніці з диму». У 884 р переміг сіверян і наклав на них данину легку – і не дозволив їм платити данину хозарам, кажучи так: «Я ворог їм і вам нема чого їм платити»* (Історична довідка).

ДАТА – *dāta* «календарний час» *датувати* «визначати час», ст. *data* (XV ст.); р. бр. болг. *dāta*., п. вл. *data*, ч. *datum*, слц. слн. *datum*, м. схв. *dātum*; запозичено з латинської мови, можливо, через німецьку (н. *datum*): слат. *data*, дієприкметник жіноч. р., від дієслова *dare* «давати» спорідненого з укр. *dāti*, є результатом скорочення формули, якою позначалась дата на документах, *data littera* (букв. «виданий лист»): пояснюється також як форма множини від лат. як *datum* «дане». Слово означає: 1. точний календарний час якої-небудь; 2. позначка на листі, документі і т.ін.; його написання. Наприклад, *Дату я поставлю сам, коли буде на те потреба* (Юрій Смолич, 1958).

ДЕБАТИ – р. *debāty*, бр. *děbāty*, п. *debaty*, ч. слц. вл. нл. *debata* болг. *debāti*, м. *debāta*, схв. *debāta*, *děbāta*, слн. *debāta*; запозичено, очевидно, через посередництво російської і польської, можливо, також англійської мов (англ. *debate* «дискусія, дебати») з фр. *débat* «суперечка; обмін думками» (мн. *débats* «дебати»), утворене за допомогою префікса *dé-* (< лат. *dē*) від дієслова *battere* «бити», що походить від лат. *battere* (О.С. Мельничук). Слово означає: обговорення якого-небудь питання, обмін думками. Наприклад: *«Дебати PRO» – перший в Україні публічний дискусійний майданчик телевізійного формату, де головна роль належить аудиторії, а не ведучим чи експертам. Люди, які мають діаметрально протилежні точки зору на ту чи іншу соціальну проблему, з допомогою фахівців знаходять спільні рішення* (Інтернет-новини).

Синонім: *дискусія*.

ДЕГРАДАЦІЯ – «занепад», *деградувати*, ст. *деградація* «усунення з уряду, відібрання прерогатив», *деградовати* «переміщати на нижчу посаду» (XVII ст.); р. болг. *деградация*, бр. *дэградация*, п. *degradacja*. ч. *degradace*, слц. *degradacia* вл. *degradowanje*, м. схв. *деградација*, слн. *degradacija*; запозичено в староукраїнську мову через польську з пізньолатинської, а в сучасному значенні – через російську мову з фр. *dégradation* «розжалування, позбавлення чинів; занепад» походить від пізньолат. *dēgradatio* «пониження в чині, званні», пов'язаного з дієсловом *dēgradare* «знижуватися, опускатися», утвореним з префікса *dē-* і основи дієслова *gradior* «ступаю» (О.С. Мельничук). Слово означає: поступове погіршення, втрата якихось якостей, властивостей. Наприклад, *Останнім часом поняття «деградація» є улюбленим словом у людей. «Ти деградуєш», «деградує наше суспільство» – яка філософська бесіда із сусідами і друзями не обходиться без включення цього поняття* (Інтернет-новини).

ДЕЗЕРТИР – р. *дезертір*, бр. *дэзерцір*, п. вл. *dezertter*, ч. слц. *dezertter*, болг. *дезертър*, м. *дезертър*, схв. *дезертър*, слн. *dezertter*; через посередництво російської і можливо німецької мови *deserteur* запозичено з фр. *déserteur* «дезертир» походить від *désertter* «покидати, дезертирувати» або відбиває безпосередньо лат. *désertor* «дезертир»; в обох випадках слово пов'язане з лат. *dēerere* «залишати, дезертирувати», утвореним за допомогою префікса *dē-*, що означає відділення, позбавлення, від *serere* «з'єднувати, зв'язувати» спорідненого з дісл. *sernaid* «з'єднує», гр. *εἶρω* «ставлю в ряд», дінд. *sarat-* «нитка», гот. *sarwa* «зброя», лит. ст. *seris* «нитка, дратва» (О.С. Мельничук). Слово означає: особа, яка самостійно залишала свою військову частину або ухиляється від призову до армії. Наприклад, *Коли ви [бійці] в поході де-небудь образите бідного, украдете, пограбуєте, якщо ви будете п'яницями, боягузами чи дезертирами, – я знищу вас як зрадників* (О. Довженко, 1958).

ДЕЗОРГАНІЗАЦІЯ – походить із фр. *désorganisation* «розлад» – розлад організації, порушення порядку. Наприклад, *Сенченко заявив, що «Іловайськ» є наслідком повної дезорганізації оборони країни* (Інтернет-новини).

ДЕКЛАРАЦІЯ – з лат. *dēclāratio* «вислів, прояв» – 1. офіційна заява із приводу чогось, урочисте проголошення урядом, політичною партією і т. ін. яких-небудь принципів, положень, а також документ, у якому вони викладені; 2. назва деяких офіційних документів, що подають потрібні відомості; 3. *перен. літ.* нехудожній абстрактний виклад, який не впливає на емоції, або такого ж плану чийсь вислів. Наприклад, *Держдеп США оприлюднив декларацію про невизнання анексії українського Криму Росією* (Інтернет-новини).

З юридичної точки зору, звертаємо увагу на поняття **ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ** – перший в історії людства універсальний міжнародно-правовий акт, що закріпив основні права та свободи людини.

ДЕКРЕТ – ст. *декрет* «наказ, постанова» (XVI ст.); р. болг. м. *декрѐт*, бр. *дэкрѐт*, п. ч. вл. *dekret*, слц. слн *dekrét*, схв. *декрет*; запозичення з лат. *dēcrētum* «постанова» пов'язане з *dēcernere* «вирішувати», утвореним за допомогою префікса *dē-* від *cernere* «враховувати, помічати, вирішувати», спорідненого з гр. *κρῖνω* «відділяю, вибираю, вирішую», гот. *hrains* «чистий», лит. *krījas* «обід решета», лтс. *krīja* «луб», псл. **kraĵь*, укр. *край* (О.С. Мельничук). Слово означає: 1. постанова уряду, що має силу закону; 2. розм. відпустка, пов'язана з народженням дитини. Наприклад, У Стародавньому Римі **декретом** називалися акти колегіального органу влади, зокрема сенату і постанови претора по судових справах (Інтернет-новини).

ДЕЛІКТ – походить із лат. *delictum* – порушення, правопорушення, протиправне діяння. Наприклад, У Кодексі Наполеона (1804 р.) **деліктам** присвячено лише п'ять коротких за змістом статей (Інтернет-новини).

ДЕМАРКАЦІЯ – р. болг. *демарка́ция*, бр. *дэмаркацыя*, п. *demarkacja*, ч. *demarkace*, слц. *demarkácia* м. *демаркаци́онен*, схв. *дѐмаркациѐннї* слн. *demarkacija* – через посередництво фр. *demarcation* запозичено з іспанської; ісп. *demarcación* походить від *demarcar* «позначати за кордон», утвореного за допомогою префікса *de-* (з лат. *dē-*) від *marcar* «позначати», пов'язаного з *marca* «відмітка (кордону)», що відповідає свн. *marke* «тс.» – встановлення і позначення на місцевості межі між сусідніми державами (О.С. Мельничук). Наприклад, *Питання делімітації та демаркації державного кордону України завжди було на пріоритетних щаблях міждержавних відносин із країнами-сусідами протягом усіх років незалежності України* (Регіональна історія України).

ДЕМОКРАТІЯ – р. *демократія*, бр. *дэмакратыя*, п. *demokracja*, ч. *demokracie*, слц. *demokracia*, вл. нл. *demokratija*, болг. *демокрация*, м. *демократија*, схв. *демократи́ја*, слн. *demokracija*; запозичення з грецької мов *demos* «народ» і *kratos* «влада» – форма державно-політичного устрою суспільства, заснована на визнанні народу як джерело влади. Наприклад, *«Демократія» – це слово, знайоме чи не більшості людей. Проте, не всі правильно розуміють його смисл* (Фундація).

ДЕМОНСТРАЦІЯ – ст. *демонстрація* «вияв, показ» (XVII ст.); р. болг. *демонстра́ция*, бр. *дэмонстра́цыя*, п. *demonstracja*, ч. *demonstrace*, сцл. *demonstracia*, вл. нл. *demonstracija*, м. схв. *демонстра́ција*, слн. *demonstracija*; запозичення з лат. *dēmonstrātio* «показування» пов'язане з *dēmonstrāre* «показувати», утвореним із допомогою префікса *dē-* від *monstrāre* «тс.», яке через *mōnstrum* «знак, призвістка» пов'язується з *monēō* (<**monējō*) «нагадую, попереджаю», що є формою каузатива до *temini* (<**mēmonai*) «пам'ятаю», спорідненого з гр. *μέμνημι* «прагну, пригадую» з неповною редуплікацією кореня **men-* «думати», засвідченого також у лат. *mens* «розум, мислення», псл. *raměť*, укр. *пам'ять* (О.С. Мельничук). Слово означає: учасник масового походу на знак вираження суспільно-політичних настроїв. Наприклад, *Що б де не трапилось в околиці – страйк, – демонстрація чи підпільні листівки – поліція першим тягнула мене* (Петро Козланюк, *Весняний шум*, 1952).

ДЕНОНСАЦІЯ – походить від фр. *dénoncer* «оголошувати, розривати» – одностороннє правомірне припинення дії міжнародного договору в порядку і в термін, обумовлені цим міжнародним договором. Наприклад, *Визнання недійсності договору, його припинення або денонсація, вихід із нього учасника або призупинення його дії – все це можливе лише з умов і у порядку, який передбачений Віденською конвенцією 1969 р.* (Міжнародне приватне право).

ДЕПАРТАМЕНТ – р. *департа́мент*, бр. *департа́мент*, п. вл. *departament*, ч. слц. слн. *departement*, болг. *департамент*, схв. *департма́н*; запозичення з фр. *departement* «департамент, управління, відомство» походить від *departir* «розділяти», утвореного за допомогою префікса *dē-* «від-, роз-» (з лат. *dē-* <) від *partir* «ділити на частини», пов'язаного з *partie* «частина», що зводиться до лат. *pars* (род. в. *partis*) «тс.» (О.С. Мельничук). Слово означає: 1. відділ у складі вищої державної установи або певний самостійний орган управління; 2. назва міністерства закордонних справ у США і деяких ін. країнах; 3. адміністративно-територіальна одиниця у Франції. Наприклад, *Ми йдемо на зміну назв окремих підрозділів, наприклад: замість управління – департамент, замість відділу – сектор тошо* (Міліція України, 2000, № 4).

ДЕПУТАТ – походить від пізньолат. *deputatus* «посланий, уповноважений» – 1. особа, обрана виборцями до представницьких органів держави та місцевого самоврядування, іноді міжнародних представницьких органів; 2. особа, уповноважена колективом (групою) для виконання певного доручення; 3. (гуц.) старший на полонині; той, хто брав полонину в оренду. Наприклад, *Народний*

депутат Тетяна Чорновол пройшла посвяту в артилеристи та склала військову присягу (Інтернет-новини).

ДЕРЖАВА – стсл. *дръжава*, *κράτος*, болг. *държава*, сербохорв. *др̀жава*, словен. *država*, чеш. *država*, польск. *dzierżawa* «володіння, аренда» – 1. апарат політичної влади в суспільстві; 2. країна з таким апаратом політичної влади; 3. головний політичний інститут, що здійснює управління суспільством, громадянами, матеріальними і культурними цінностями на певній території; політична організація, яка переслідує певні цілі та інтереси. Наприклад, *Значимість та необхідність цієї служби для людей розуміють і керівники держави, і Міністерства внутрішніх справ* (Міліція України, 2003, № 4).

У народній творчості це слово відображене у паремії: *Цар у державі, як кіт у коморі: кого впіймав, того і з'їв*.

ДЕСПОТ – ст. *деспот* «титул сербських володарів» (XVII ст.); р. м. *déspot*, бр. *dácpnat*, п. ч. слц. *despota*, вл. *despot*, болг. *деспот*, пор. н. *despót*, фр. *despote*, англ. *despot* «те.» – жорстокий володар. Наприклад, *Костянтин зневажливо зауважив, що в Багратіона і характер східного деспота: розпалиться, ладний з кулаками кинутись на супротивника* (Панас Кочура, Золота грамота, 1960).

ДЕСПОТІЯ – походить із гр. *despoteia* «необмежена влада» – форма самодержавної необмеженої влади. Наприклад, *Давньосхідна деспотія характеризується як теократична монархія* (3 історії).

ДЕТЕКТИВ – р. болг. м. схв. *детектѝв*, п. *detektyw*, ч. *detektiv*, слц. слн. *detektiv*, вл. *detektiw*; запозичення з англ. *detective* – 1. агент таємного слідчого розшуку, сищик (у деяких країнах виконує функцію слідчого); 2. літературні твори, кінофільми, театральні вистави про таємні історії, загадкові злочини, які розкриваються здебільшого за допомогою логічного аналізу фактів. Наприклад, *Питання про те, як стати детективом, все частіше хвилює людей, особливо молодого віку* (Інтернет-новини).

ДЕ-ЮРЕ – походить із лат. *de jure* «по праву» – за законом. Наприклад, [Варка:] *Де-юре, може, й неправильно. А де-факто – набила добре, а там, як знав* (Іван Микитенко, 1957).

ДИКТАТ – р. *диктáт*, *диктовáть*, бр. *дыктáт*, *дыктава́ць*, п. *dyktat*, *dyktować*, ч. *diktat* «диктант», *diktovati*, слц. *diktát* «диктант», *diktovať*, вл. *diktat*, *diktować*, нл. *diktat*, *diktowaś*, болг. *диктáт*, *дикту́вам*, м. *диктáт*, *дикті́ра*, схв.

diktām «диктат, диктант», *dīktovati*, *diktírati*, слн. *diktát* «диктант, диктат», *diktírati*; запозичення з лат. *dictātus* є дієприкметником мин. ч. від дієслова *dictāre* «часто говорити, повторювати; диктувати, наказувати», пов'язаного з *dīcere* «говорити», *dicāre* «проголошувати; присвячувати», спорідненими з оск. *deikum*, *deicum* «говорити», дінд. *diśáti* «показує», хет. *tekkuššami* «показую» тощо (О.С. Мельничук). Слово означає: нав'язування вимог, умов, вказівок сильнішою стороною слабшій. Наприклад, *Українська дійсність докорінним чином не змінилася. Вона як була, так і є неоколоніальною, позбавленою сильною геополітичною суб'єктністю, тотально підпорядкованою ідеології лібералізму і, неодмінно, олігархічною (чи то пак, плутократичною). Щодо останньої риси, то вона впливає із більш фундаментальної характеристики нашого звироднілого світу – диктату економіки* (Інтернет-новини).

ДИРЕКТИВА – р. болг. м. схв. *директіва*, п. *dyrektywa*, ч. *direktiva*, слц. слн. *direktíva*, вл. *direktiwa*; через посередництво німецької *direktíve* або французької *directive* мов запозичено з слат. *dīrēctīvus* «скерований, впроваджений» походить від *dīrēctus* «прямий», що є дієприкметником мин. ч. від *dīrigere* «спрямовувати, вирівнювати» (О.С. Мельничук). Слово означає: загальна керівна вказівка, що дається вищим органом підлеглому. Наприклад, *Кожен прийнятий закон за Угодою наближує країну до стандартів Європейського Союзу, але тільки в тих випадках, коли закони дійсно відповідають положенням європейських Директив* (Інтернет-новини).

ДИСКРЕДИТАЦІЯ – р. *дискредитіровать*, бр. *дыскредытаваць*, п. *dyskredytować*, ч. *diskreditovati*, слц. *diskreditovať*, болг. *дискредитірам*, м. *дискредитіра*, схв. *дискредитовати*, слн. *diskreditírati*; запозичення з фр. *discréditer* «позбавити довір'я» утворено від *discrédit* «недовір'я», запозиченого з іт. *discrédito* «тс.» пов'язане з *discredere* «не вірити», утвореним за допомогою префікса *dis-* (з лат. *dis-*) від *credere* «вірити, позичати» (з лат. *crēdere* «вірити») (О.С. Мельничук). Слово має значення: підриг довір'я до кого або чого-небудь, применшення авторитету, значення когось, чогось. Наприклад, *Брехливі «Плюси» на замовлення свого збанкрутілого власника Коломойського, як і перед парламентськими виборами у 2014 році, знову ведуть проти мене кампанію дискредитації* (Інтернет-новини).

ДИСПОЗИЦІЯ – бере початок із латині *disposito*, від *dispono* «розташовую, розмішую, розподіляю» – частина правової норми, в якій визначається певне правило поведінки, права та обов'язки суб'єктів у відносинах, що регулюються цією нормою. Наприклад, *Елементами правової норми є: диспозиція, гіпотеза,*

санкція (М.В. Кравчук).

ДИТИНА – р. *дитя*, бр. *дзіця*, др. *дитя* <*дѣтя*, п. *dziecię*, ч. *dítě*, слц. *dieta*, вл. *džěco*, *džěsca*, нл. *žěce*, полаб. *detq/detǎ*, болг. *детѐ*, м. схв. *déme*, *dijète*, слн. *déte*, стсл. *дѣтмиштъ*; псл. **dětę* «дитина» походить з **dětent-* «годоване груддю», пов'язаного з псл. *dojiti*, укр. *доїти*; може розглядатися також як похідне від зб. **dětъ*, утворене за допомогою суфікса *-et-* аналогічно до інших іменників, що позначають молоді істоти; кореневе *ě* може бути як з *oi*, так і з *ē*; **и** на місці **Ѣ** у східнослов'янських мовах пояснюється асиміляцією до суфіксального **и**: *дѣтина* > *дитина* (Фасмер) або **Ѣ** існуванням псл. **dite*, паралельного до лтс. *dile* «теля, що ссе», лат. *filius* «син» дінд. *dhītáḥ* «нагодований» (О.С. Мельничук). Слово означає: особа віком до 18 років. Наприклад, *Дитина* – це людина, що прийшла зі своїм завданням у цей світ (Інтернет-новини).

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ – р. *дифференциál*, бр. *дыферэнцыял*, п. *dyferencjał*, ч. слц. слн. *diferenciál*, болг. *диференциál*, м. *диференцијál*, схв. *диференцијāl*; запозичення з німецької мови *differentiále* «диференціал» виникло на базі лат. *differentia* «різниця, відмінність», що походить від *differre* «розносити», утвореного за допомогою префікса *dis-* «роз-» від *ferre* «носити» (О.С. Мельничук). Слово означає: поділ, розчленування чого-небудь на окремі різнорідні елементи. Наприклад, *Соціальна диференціація притаманна будь-якому суспільству* (Інтернет-новини).

ДІЛО – р. м. *дело*, бр. *дзѐла*, др. *дѣло*, п. *działo* «справа, робота», *działo* «гармата», ч. *dilo* «справа, робота», *dělo* «гармата», слц. *dielo* «робота, витвір», вл. *džělo*, нл. *žělo*, полаб. *d'olii* «тс.», болг. *дело*, *дѣло*, схв. *дјѐло*, слн. *délo*, стсл. *дѣло*; псл. *dělo* «робота; результат роботи», найімовірніше, утворене від дієслова *děti*; тоді спорідненими є лит. *padālis* «покладок, яйце, підкладене в гніздо», *priedėlė* «додаток», дісл. *dalidun* «здійснили», можливо, і *daell* «легкий; ввічливий»; зіставляється також з лит. *dailė* «мистецтво; ремесло», *dailūs* «витончений, гарний», *rata-dailė* «колісник» (пор. стсл. дрѣкодѣлка «тесля»), лтс. *dailš* «гарний» (О.С. Мельничук). Слово несе в собі значення: 1. робота, заняття людини, пов'язані з розумовим і фізичним напруженням; 2. наслідки цієї діяльності; 3. те, що безпосередньо стосується кого-небудь, входить у чиєсь завдання; справа. Наприклад, *Дурний, хто, помилок лякаючись, не сміє братися до діла*, – так, як *би я не їв, лякаючись, щоб крихта в голосницю не влетіла* (Паренетікон, XXV, 8).

Слово активно використовується у паремійних конструкціях: *Суд та діло собака з'їла*; *Хоч і праве діло, а в кишені засвербіло*; *Чесне діло роби сміло*; *Не дивись на чоловіка, а на його діло*; *Хто рано підводиться, за тим і діло водиться*;

Добрий початок – половина діла; Непаром говориться, що діло майстра боїться; Діло майстра величає!; Без діла марніє сила; Без діла жить – тільки небо коптить; Як без діла сидіти, то можна одубіти.

ДІЛЬНИЧНИЙ – прикметник від ділити [діл] «частина, доля» – р. *делить*, б. *дзяліць*, п. *dzelic*, ч. *deliti*, слв. *delit*, вл. *dzielic*, нл. *zelis*, полаб. *dele* «ділить», б. *деле*, м. *дели*, утворене від іменника *deli* «частина», спорідненого з двн. *teil*, англ. *deal*, *dal* – припускається запозичення у прагерманську мову з праслов'янської (О.С. Мельничук). Слово означає: той, що належить до адміністративно-територіальної або виробничої одиниці, відділку, відділу, фірми. Наприклад: *На Львівщині дільничний офіцер поліції за власною ініціативою встановив у селі більше ста камер відеоспостереження* (Інтернет-новини).

ДОВІДКА – походить від дієслова *відати* і означає: 1. документ, що містить опис і підтвердження тих чи інших фактів або подій; 2. відомості, які даються комусь, або які одержує хтось. Наприклад: *Якщо довідка потрібна для оформлення туристичної візи, то багато посольств вимагають, щоб в довідці було відображено, те, що робоче місце на час туристичної поїздки буде збережено за даним співробітником і що йому на цей час надана оплачувана відпустка* (Інтернет-новини).

ДОВІРЕНІСТЬ – походить від дієслова *довіряти* та означає: документ, яким хтось довіряє комусь діяти від свого імені. Наприклад: *Оскільки довіреність є односторонньою цивільно-правовою угодою, вона має відповідати загальним умовам дійсності, яким повинні задовольняти цивільно-правові угоди* (Інтернет-новини).

З юридичної точки зору, необхідно звернути увагу на поняття **ДОВІРЕНІСТЬ ГЕНЕРАЛЬНА** – особливий вид довіреності, за якою представник уповноважується до вчинення кількох юридичних дій, пов'язаних із управлінням та розпорядженням майном.

ДОГОВІР – походить від дієслова *говорити* та префікса *до-*, який вказує на закінченість дії, досягнення результату. Перший русько-візантійський договір був укладений у 860-863 рр., а другий – 874 року (за часів Аскольда). Візантійська дипломатична практика передбачала таку процедуру: угоди, що уклалися з іншими державами, писалися двома мовами: один – грецькою, інший – давньоруською мовою. Слово означає: 1. угода про права та обов'язки між державами, підприємствами, установами, окремими особами; 2. усна чи письмова угода між споживачем і продавцем (виконавцем) про якість, терміни, ціну та інші

умови, за якими здійснюються купівля-продаж, роботи та послуги; 3. домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (односторонній та двосторонній). Наприклад, *Додаткову інформацію щодо підписання чи перепідписання договорів про постачання електричної енергії можете отримати на вказаному сайті* (Інтернет-новини).

З юридичної точки зору, варто звертати увагу на такі визначення: **ДОГОВІР АВТОРСЬКИЙ** – домовленість між автором на іншою фізичною чи юридичною особою (перекладачем, виконавцем, видавництвом, театром, кіностудією тощо) про створення твору або його переклад іншою мовою (творче замовлення), або використання певним способом уже готового твору; **ДОГОВІР АГЕНТСЬКИЙ** – договір, згідно з яким одна сторона (комерційний агент) зобов'язується надавати послуги іншій стороні (суб'єкту, якого представляє агент) в укладанні договорів чи сприяти їх укладанню; **ДОГОВІР АДМІНІСТРАТИВНИЙ** – дво- або багатостороння угода, зміст якої складають права та обов'язки сторін, що впливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією із сторін угоди; **ДОГОВІР АКЦЕСІЙНИЙ** – у міжнародному праві договір про приєднання, на підставі якого держава приєднується до договору, укладеного іншими державами раніше. У цивільному праві договором про приєднання є той договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних документах, який може бути укладений лише шляхом приєднання іншої сторони до запропонованого договору в цілому; **ДОГОВІР ДАРУВАННЯ** – одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати у майбутньому іншій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність; **ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ** – одна сторона (відчужувач) передає іншій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та доглядом довічно; **ДОГОВІР ДОРУЧЕННЯ** – одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії. Правочин, вчинений повіреним, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки довірителя; **ДОГОВІР ЗБЕРІГАННЯ** – одна сторона (зберігач) зобов'язується зберігати річ, яку їй передала друга сторона (поклажодавець), і повернути її поклажодавцеві у схоронності; **ДОГОВІР ЛІЦЕНЗІЙНИЙ** – договір, за яким одна сторона надає іншій стороні дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності на умовах визначених за взаємною згодою сторін з урахуванням вимог закону; **ДОГОВІР ЛІЦЕНЗІЙНИЙ ВИКЛЮЧНИЙ** – договір, за яким ліцензіар передає ліцензіату майнові права інтелектуальної власності і зобов'язується у

встановлений строк і на території дії такого ліцензійного договору не передавати таких прав таких прав іншій особі; **ДОГОВІР ПОЗИКИ** – одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості. **ДОГОВІР ПОЗИЧКИ** – одна сторона безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні річ для користування протягом встановленого строку.

ДОЗВІЛ – походить від дієслова *дозволяти* – р. *дозволя́ть*, бр. *дазваляць*, п. *dozwalać*, нл. *dozwoliś*, м. *дозволи*, схв. *дозво́лити*; результат поширення префіксом *до-* дієслова *зво́лити* «погодитися» (з др. *извалити* «захотіти, побажати, воліти, вибирати», псл. *izvoliti* «тс.», що з'явилося внаслідок поширення префіксом *із-* «з-» дієслова *voliti* «воліти», пов'язаного з *volja* «воля»); р. *дозво́лить* вважається запозиченням з польської мови (Фасмер), хоча може походити й з української. Слово означає: 1. згода, яка дає право робити щось; 2. документ, який посвідчує право робити щось. Наприклад: *Зовсім нещодавно змінився порядок отримання дозволу на спецводокористування* (Інтернет-новини).

ДОКУМЕНТ – ст. документъ (XVII ст.); р. *доку́мент*, бр. *дакуме́нт*, п. ч. слц. вл. *dokument*, болг. м. *докуме́нт*, схв. *доку́мен(а)т*, слн. *dokumènt*; запозичення з лат. *documentum* «доказ; приклад; повчання» пов'язане з *doseo* «учу, доводжу» (О.С. Мельничук). Слово означає: 1. матеріальний об'єкт, що містить у зафіксованому вигляді інформацію, оформлений у заведеному порядку і має відповідно до чинного законодавства юридичну силу; 2. діловий папір, що посвідчує певний юридичний факт, підтверджує право на що-небудь, служить доказом чого-небудь; 3. письмове свідоцтво, що офіційно підтверджує особу; 4. письмовий твір, грамота, рисунок і т. ін., як свідчення про щось історичне, важливе; 5. *спец.* формативний, паперовий носій даних, що його заповнюють автоматично або вручну. Наприклад, *У Хмельницькій області засуджено до позбавлення волі співробітницю районного відділу земельних ресурсів, яка за виготовленими нею фіктивними документами привласнила 4 земельних сертифікати на суму понад 50 тисяч гривень* (Міліція України, 2000, №3).

З точки зору права, варто звернути увагу на словосполучення: **ДОКУМЕНТ ДИРЕКТИВНИЙ** – документ, що містить обов'язкові для виконання вказівки вищих органів; **ДОКУМЕНТ КОНФІДЕНЦІЙНИЙ** – таємний, довірчий, той, що не підлягає розголошенню чи публікації.

ДОСВІД – ст. *досвѣдчати* «підтверджувати доказами» (XIV ст.); випробовувати, дізнаватися (XVI ст.), *досвядчити* «підтвердити» (XVI ст.); бр. *дасвѣдчаны* «досвідчений»; очевидно, є зворотним утворенням від запозиченого з п. *doświadczony* досвідчений (досвідчити), пов'язане з дієсловом *doświadczyć* (пор. вл. *doswědčować* «засвідчувати»), що є префіксальним утворенням від *świadek* «свідок» (первісно «знаючий»), похідного від *wiedzieć* «знати, відати», яке відповідає укр. *відати* (О.С. Мельничук). Слово означає: сукупність знань, навичок, здобутих у житті, випробуваних практикою. Наприклад, *Досвід хороший, якщо за нього не заплачено надто дорого* (Томас Фуллер).

У народній творчості є вислів: *Перемагай труднощі розумом, а небезпеку – досвідом!*

ДОСЛІД – бр. *dósled* «дослід», п. *dośledzenie* «тс.», *dośledzić* «дослідити», вл. *doslědzić* «тс.»; префіксальне утворення від *slidúti*, пов'язаного із *слід*; можливо, є калькою р. *исслѣдование*, *исслѣдовать* чи п. *dośledzenie*, які відповідають словотворчій моделі фр. *investigation*, що походить від лат. *investigatio* «тс.», пов'язаного з лат. *investigare* «досліджувати, відшукувати по слідах», утвореним з префікса *in-* «на-, в-» і основи іменника *vestigium* «слід» (О.С. Мельничук). Слово означає: 1. експеримент; відтворення якого-небудь явища в штучно створених умовах; 2. можливість користуватися, займатися чим-небудь. Наприклад, *До випадкових дослідів можна віднести: підкидання монети чи кубика, купівлю лотерейного білета, стрільбу у мішень тощо. Результатом випадкового досліду є випадкова подія* (Інтернет-інформація).

ДОСЬЄ – походить із фр. *dossier* – 1. сукупність документів та інших письмових матеріалів, що стосуються якого-небудь питання, справи чи особи; 2. папка, в якій зберігаються ці матеріали. Наприклад, *Досьє доктора Чарльза Томаса свідчило, що біографія дослідника без плям* (Натан Рибак, Час, 1960).

ДУБЛІКАТ – ст. *дупловати* «виконувати двічі» (XVII ст.), *дублета* «коштовний напівштучний камінь» (XVIII ст.); повторне запозичення, що в староукраїнську мову потрапило з латинської, а в сучасну українську – з фр. *doubler* «подвоювати» (звідки похідні *doublet* «подвійний», *doubleur* «подвоювач; сукальник») походить від лат. *duplāre* «подвоювати», пов'язаного з прикметником *duplus* «подвійний», спорідненим з гр. *δι-πλόος* (*δι-πλόος*) «тс.», і утвореного з основ *du-* (*duo*) «два» і *-plus* (від іє. **pel* – «робити складки»); остання основа споріднена з алб. *pal'ε* «складка, ряд», гот. *falPan* «складати» (пор. двн. *zwi-falt* «подвійний»); похідне дублікát – з німецької мови (нвн. *duplikát*), можливо, через російську. Слово означає: примірник документа, що створюється на заміну оригіналу, і який

має силу, однакову з оригіналом. Наприклад, *Видобув* [Владно] з кишени пальта в'язку ключів, між якими були також **дублікати** ключів від усіх кімнат (І. Франко).

Ее

ЕКЗОГАМІЯ – дгр. *εξω*, *εχο* «ззовні» + *γάμος* «шлюб» – за первіснообщинного ладу зазвичай, за яким дозволялися шлюби лише між членами племені; роду. Наприклад, *В українських весільних обрядах і піснях легко можна виявити спогоди про екзогамію* (О. І. Білецький, Від давнини до сучасності, 1960).

ЕКСПАНСІЯ – р. *експáнсия*, бр. *експáнсия*, п. *ekspansja*, ч. *expanse*, *expanze*, слц. *expanzia*, вл. *ekspansija*, болг. *експáнзия*, м. *експанзија*, схв. *експанзија*, слн. *ekspanzija*; запозичено з фр. *expansion*, можливо, через н. *expansió*; походить від слат. *expansio*, похідного від лат. *expandere* «розкривати, розпускати», утвореного з префікса *ex-* «ви-, із-» і дієслова *randere* «розпускати, розправляти, розширювати, розстилати», пов'язаного з *patēre* «простилатися, бути відкритим, виявлятися», спорідненим з ав. *ravana-* «широкий, далекий», гр. *πετάνωμι* «розстилаю», *πίτνωμι*, *πίτνω* «тс.», дісл. *fædmr* «обійми, нитка (на довжину розставлених рук)», дангл. *fædm* «розставлені руки; захист», двн. *fadam* (*fadum*) «нитка», нвн. *faden* «тс.» (О.С. Мельничук). Слово означає: поширення кордонів держави шляхом завоювань, а також поширення політичного та економічного впливу на інші держави; економічне й політичне уярмлення інших країн. Наприклад: *Німецька експансія розвивалась і на Далекому Сході* (Нова історія).

ЕКСПЕРТ – бр. *експéрт*, п. вл. *ekspert*, ч. слц. *expert*, болг. м. *експéрт*, схв. *èксперт*, слн. *ekspêrt*; запозичення з фр. *expert*, *expertise* походять від лат. *expertus* «досвідчений, випробуваний», пов'язаного з *experīrī* «випробувати» (О.С. Мельничук). Слово має значення: 1. фахівець, що робить експертизу; 2. фахівець, знавець, спеціаліст, авторитет; 3. фахівець із експертизи, який розглядає, досліджує які-небудь справи з метою зробити правильний висновок, дати правильну оцінку відповідальному явищу або виявити фальш у чому-небудь. Наприклад: *Успіх справи залежить від якості експерта* (Міліція України, 2003, № 3).

ЕКСПЕРТИЗА – запозичення з фр. *expertise* – 1. розгляд, дослідження якої-небудь справи, якогось питання з метою зробити правильний висновок, дати правильну оцінку відповідному явищу; 2. перевірка грошей на їх справжність та платіжність із метою виявлення фальшивих та старих і пошкоджених. Наприклад: *За час існування ДНДЕКЦ почав функціонувати автоматизований комплекс для проведення балістичних експертиз «Рикошет»* (Міліція України, 2003, №5).

З точки зору права, **ЕКСПЕРТИЗА ГЕНДЕРНО-ПРАВОВА** – аналіз чинного законодавства, проектів нормативно-правових актів, результатом якого є надання висновку щодо їх відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

ЕКСТЕРИТОРІАЛЬНІСТЬ – походить із лат. *ex* «поза межами» та *territorials* «той, що знаходиться на території» – абсолютний імунітет особи чи установи від юрисдикції держави перебування, при цьому відповідна особа (установа) вважається такою, що знаходиться ніби на території власної держави. Наприклад: *У цьому питанні законодавець дав повну свободу дії громадянам України, та законодавчо прописав норму щодо якої прийняття документів для державної реєстрації та здійснення державної реєстрації суб'єктами державної реєстрації та нотаріусами базується на принципі екстериторіальності* (Інтернет-інформація).

ЕКСТРАДИЦІЯ – лат. *ex* – «із», «зовні» та *traditio* – «передання» – передання іншій державі особу, що порушила закони цієї держави, вчинивши злочин. Наприклад: *Якщо уважно продивитися стрічку новин за останні рік-два, то можна з легкістю знайти кілька десятків повідомлень про екстрадицію з України осіб, яких підозрюють або обвинувачують у вчиненні злочину правоохоронні органи інших країн* (Інтернет-новини).

ЕКСЦЕС – лат. *excessus* «вихід, відступ, ухилення» – 1. зловживання, нестриманість; надмірність, крайній прояв у чому-небудь; 2. *перен.* порушення громадського порядку. Наприклад: *4 січня було проведено прес-конференцію, де громадськість була поінформована про цей безпрецедентний ексцес* (Інтернет-новини).

З юридичної точки зору, **ЕКСЦЕС ВИКОНАВЦЯ** – вчинення виконавцем злочинного діяння, що не охоплювалося умислом співучасників і утворило інший самостійний злочин або надавало вчиненому ним діянню якісно іншого характеру.

ЕЛІТА – фр. *elite* «найкраще, добірне» – про людей, що виділяються серед інших своїм суспільним становищем, розумом, здібностями і т. ін. Наприклад: *У більш широкому плані, і підкреслюю це особливо, назріла необхідність формування національної еліти в усіх без винятку сферах* (Міліція України, 2000, №3).

ЕМБАРГО – ісп. *embargo* – 1. заборона ввезення або вивезення товарів, цінностей і ін.; 2. заборона заходити в порти і виходити з них іноземним суднам; 3. затримання (арешт) у країні власності іноземної держави. Наприклад: *Білий дім може запровадити нафтове ембарго щодо Венесуели* (Інтернет-новини).

ЕМІГРАНТИ – лат. *emigrants* «той, що виселяється» походить від лат. *ē migrāre* «виселятися, переселятися», утвореного з префікса *ē-* (*ex-*) «з-, від-» і дієслова *migrāre* «блукати, вештатися; мінятися» – особи, які добровільно чи вимушено виїжджають на постійне місце проживання в іншу державу, залишивши державу свого громадянства або постійного проживання. Наприклад: *Найбільші осередки українських емігрантів сформувались в Росії, Канаді, Польщі, США та Бразилії* (Інтернет-новини).

ЕМІСАР – від лат. *emissarius* «посланець» – спеціальний представник держави або політичної організації, якого посилають в іншу країну з неофіційною місією, як правило, таємною. Наприклад: *Емісар ООН оголосив про формування уряду національної єдності Лівії* (Інтернет-новини).

ЕТИКА СУДОВА – р. *этика*, бр. *этыка*, п. *etyka*, ч. слц. вл. *etika*, болг. м. *етика*, схв. *етика*, слн. *étika*; запозичено з грецької мови через латинську і західноєвропейські (н. *éthik*, фр. *éthique*); лат. *ēthika* походить від гр. *ἠθική (τέχνη)* «етика», пов'язаного з *ἦθος* «звичай, правило», *έθος* «тс.», спорідненим з дінд. *svadhā* «звичай, властивість», гот. *sidus*, двн. *situ*, нвн. *sitte* «тс.» (О.С. Мельничук). Слово означає: наука про принципи і вимоги моралі в специфічних умовах судової прокурорської, слідчої та адвокатської діяльності. Наприклад: *Голова Верховного Суду Ірландії розповідає суддям у Києві та Харкові про судову етику* (Інтернет-новини).

ЕФЕКТ – ефэ́кт, ст. до ефекту (XVII ст.); р. *эффэ́кт*, бр. *эфэ́кт*, п. ч. слц. вл. *efekt*, болг. *ефэ́кт*, м. *ефект*, схв. *ефекат*, слн. *efékt*; запозичення з лат. *effektus* «виконання; дія; вплив; результат» пов'язане з дієсловом *efficio* «виготовляю, виконую; призначаю; доводжу», утвореним за допомогою префікса *ex-* (>*ef-* внаслідок асиміляції) «з-» від дієслова *facio* «роблю» (О.С. Мельничук). Слово означає: 1. результат, наслідок яких-небудь дій, заходів; 2. сильне враження, спричинене кимось або чимось. Наприклад: *Вибух не давав потрібного ефекту* (Дмитро Ткач, Плем'я, 1961).

ЖЖ

ЖАНДАРМЕРІЯ – походить від слова «жандарм», запозичено з фр. *gendarme* (>н. *gendarm*) виникло з *gent d'armes* букв. «люди зброї», яке складається з фр. ст. *gent* «народ, раса», пов'язаного з лат. *gens* «рід, клан», *genus* «походження, рід», укр. *ген*, та *armes* «зброя», мн. від *arme*, що походить від лат. *arma* «тс.» (О.С. Мельничук). Слово означає: вид поліцейських військ, створений у Франції у 1791 р.; управління цими військами. Наприклад, *За результатами офіційного візиту до Турецької Республіки командувач Національної гвардії України генерал-полковник Юрій Аллеров та головнокомандувач жандармерії Турецької Республіки генерал армії Аріф Четін домовились про співпрацю на новому якісному рівні* (Інтернет-новини).

ЖЕБРАК – бр. *жабравáць*; запозичення з п. *žebrać*, як і слц. *žobrat'*, вл. *žebrić*, нл. *žebriś*, походить від ч. *žebrati*, яке пов'язується з ч. ст. *škebrati* «канючити», звуконаслідувальним утворенням, можливо, контамінованим з двн. *sefer* «блукач, волоцюга» (О.С. Мельничук). Слово має значення: 1. людина, яка живе з милостині; 2. дуже бідна людина. Наприклад, *Оксана взяла окрасць хліба, хотіла нести жебракові* (В. Минко).

Слово має в українській мові активний синонімічний ряд: *бідняк, бідак, бідар, неїмуций, злидар, злидень, нуждár, голий, жебрак, старець, голодренець, гольтіпака, гультіпака, безитанько, голоштанник, обірванець, обідранець, обшарпанець, харпак, шарпак, злидота, нетяга, ніций, сірома, сіромаха, голяк, ланець, сіряк, личак, костогриз, капáрник, голодрáбець, лайдак, мізерáк, пáупер*.

У народній творчості зафіксовано вислів: *Молодий гуляка – старий жебрака*.

ЖЕРТВА – болг. *zertva*, запозичене з церковнослов'янської мови «приносити жертву», «жрець» – 1. той, хто загинув від нещасного випадку, руки ворога; 2. той, над ким знущаються; 3. за релігійним обрядом деяких народів – предмет або жива істота, яких приносили в дар богам; 4. добровільний внесок у вигляді грошей або яких-небудь предметів на користь когось, чогось; пожертвування; 5. відмова від особистих прав, вигод. Наприклад, *Ні час, ні місце, ні спосіб вчинення злочину, ні категорія жертв не змінювалася* (Міліція України, 2003, № 5).

У правовій сфері звертаємо увагу на словосполучення: **ЖЕРТВА НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї** – член сім'ї, який постраждав від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї; **ЖЕРТВИ НАЦИСТСЬКИХ ПЕРЕСЛІДУВАНЬ** – це особи, які в роки

Великої Вітчизняної війни та Другої світової війни постраждали від нацистських переслідувань з мотивів політичного, національного і релігійного характеру, ворожого ставлення до націонал-соціалізму.

3

ЗАКОН – псл. *zakonъ* «початок», пов'язане з *zачѣти* «почати; зачати (зародити)» – 1. патріотичний твір, що ґрунтується на християнській риторичній традиції («Слово про Закон і Благодать» звеличує землю, яка прийняла християнство завдяки рішучості і зусиллям князя Володимира та зміцніла у державних руках його сина Ярослава. І наголошує на добровільності вибору Руссю нової віри, підносять у зв'язку з цим образу Володимира, закладаючи основи його канонізації. Закон у його тлумаченні – це стара, іудейська ідеологія, а Благодать – християнство); 2. сукупність догм християнського віровчення; 3. правовий акт вищого органу державної влади, що регулює найважливіші суспільні відносини, має вищу юридичну силу та виданий заведеним порядком; 4. постанова державної влади, що має найвищу юридичну силу; 5. загальнообов'язкове правило, те, що визначається обов'язковим та встановлене правило співжиття, норма поведінки; 6. зв'язок і взаємозалежність якихось явищ об'єктивної дійсності, що виявляються в певному порядку; 7. офіційний письмовий документ, що приймається в чітко установленому порядку найвищим законодавчим органом держави та містить у собі загальнообов'язкові правила поведінки; 8. основні правила в якій-небудь діяльності людини, що впливають із самої суті справи; 9. об'єктивно існуючий, постійний і необхідний взаємозв'язок між предметами, що впливають з їх внутрішньої природи; сутності, закономірності. Наприклад, *Ось огонь розпалив із пахучих полін, і кадило в огонь щедро кидає він, і закони Господні проходить умом, щоб очистити ум, не схибити притьмом* (І. Франко, Легенди); *Кожна гілка влади в державі повинна керуватися законом* (Міліція України, 2000, №3).

У народній творчості зафіксовано такі прислів'я та приказки з цим словом: *Закон, як дишло, куди схочеш – туди й верни; Закони добрі, та судді лихі; Закон, як павутина: чміль проскочить, а муха заплутається; Дурням закон не писаний; Революція й закони міняє; Народ свої закони пише; Трудящих воля – закон; Звичай – другий закон; Закон – не огонь: водою не заллеш; Закону грошима не зламаєш; Не слід і законів писати, коли їх не сповняти; Закон міста держить, а міста – державу; Де закони вповняють, там усі праві бувають; Закон для громади, що віжки для коня; Яка країна, такий і закон; Закон залежить від державного ладу; Закони назад не пишуться.*

Варто звернути увагу на вислів **ЗАКОНИ ДРАКОНІВСЬКІ** – драконівський «дуже жорстокий»; р. *драконовский*, бр. *драконаўскі*, п. *drakoński*, ч. *drakonický, drakónský*, слц. *drakonický*, болг. *драконовски*, м. *драконски*, схв. *дрàкòнскї*, слн. *drákonski, drakoničen*; запозичення із західно-європейських мов; н. *drakonisch*, фр. *draconien* «тс.» – до нашого часу збереглися уламки кам'яних плит, на яких написані давньогрецькі юридичні закони. Їх зібрав афінський законодавець Дракон, що жив у VII ст. до н. е. Закони Дракона передбачали найвище покарання як за тяжкі, так і дрібні злочини: вбивство, крадіжку, навіть садовини чи городини, за зневагу до загальних цінностей винного прирікали на смерть. Нині драконівськими називають надзвичайно жорстокі закони, в яких покарання значно перевищує важкість скоєного злочину, а також дуже суворі правила.

ЗАКОНОДАВСТВО – поєднання лексеми *закон* «загальне правило; закономірність» первісно «початок»; «початкове рішення» (можливо «обмеження»), споріднене з лат. *recens* «свіжий; недавній», ірл. *cinim* «виникало» – похідне від *даяти* «давати»; споріднене з лит. *duoti* «давати», лат. *dare* «дає» – встановлення, видання законів. Слово має значення: 1. сукупність усіх законів, що діють у якій-небудь державі; 2. сукупність законів, що належать до окремої ділянки права. Наприклад, *Співрозмовники висловили занепокоєння щодо розповсюдження наркотиків серед неповнолітніх та констатували недосконале законодавство практично в усіх європейських країнах, яке не дозволяє певною мірою покарати наркобаронів* (Міліція України, 2004, № 4).

Необхідно звернути увагу на вислів **ЗАКОНОДАВСТВО АНТИМОНОПОЛЬНЕ** – закони, спрямовані на обмеження діяльності монополій, а також законодавство про «нечесну конкуренцію», «нечесну торгівлю» тощо.

ЗАКОНОПРОЕКТ – поєднання лексеми *закон* «загальне правило; закономірність» первісно «початок»; «початкове рішення» (можливо «обмеження») та англ. *project* від лат. *projectus* «кинутий вперед; той, що виступає вперед» – 1. проект закону, який подається на затвердження законодавчим органом державної влади; 2. оформлений відповідно до процедури початковий текст можливого закону, запропонований для розгляду законодавчому органу влади. Наприклад, *За оцінками Ради Європи через заполітизованість Верховної Ради тривалий час не приймаються законопроекти, що передбачають кримінальну відповідальність за організацію та керування ОЗУ, легалізацію доходів, здобутих злочинним шляхом, тощо* (Міліція України, 2000, №3).

ЗАПОВІТ – бр. *запавет*; результат контамінації форм *завіт* (<*завѣтъ*) і *заповідь*; р. *заповедь*, бр. *заповедзь*, др. *заповѣдь*, п. *zarowiedz*, ч. *zárověd'* «заборона», болг. *záповед* «наказ, розпорядження», м. *заповед* «наказ, розпоряджатися», схв. *zäповед* «тс.», слн. *zaróved* «наказ, заповідь», стсл. *заповідь* (О.С. Мельничук). Слово означає: 1. офіційний документ, який містить розпорядження певної особи щодо її майна на випадок смерті; 2. перен. постанова, наказ нащадкам або послідовникам; 3. те, що увійшло в традицію, встановилося з давніх часів; 4. передсмертна воля. Наприклад, *Настанова, наказ, і він [аскет] все розповів, відки має сей плід, що робить, щоб богині сповнить заповіт* (І. Франко, Легенди); *Стоять чумаки, вірнеє браття, круг конаючого, похиливши сумно голови, і обіцяють вони сповнити його заповіт...* (М. Коцюбинський) Заповіт за своєю юридичною природою є одностороннім правочином, має тільки особистий характер, у зв'язку з чим не може бути здійснений через представника. Заповідач має право залишити все своє майно або його частину одні або кільком фізичним особам, незалежно від наявності між ними сімейних чи родинних відносин, юридичній особі або державі та обумовити виникнення в особи, що названа в заповіті, права на одержання спадщини; заповідач у заповіті може позбавити права спадкування одного, декількох або всіх спадкоємців за законом (за винятком осіб, які мають право на обов'язкову частку), а також має право зазначити в заповіті іншого спадкоємця на випадок, якщо призначений ним спадкоємець помре до відкриття спадщини чи не прийме її; він також може покласти на спадкоємця виконання яких-небудь дій, спрямованих на виконання будь-якої загальнокорисної мети.

Слово має на українському ґрунті такі лексемні варіанти: *астамент*, *завѣщаніє*, *завіт*, *заповідання*, гуц. *запомога*, гуц. *запосісти*.

Яскравим прикладом втілення цього явища у художній літературі продемонстрував Т. Г. Шевченко у своєму «Заповіті»:

Як умру, то поховайте
Мене на могилі
Серед степу широкого
На Вкраїні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.
Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу... отойді я
І лани і гори –

Все покину, і полину
До самого Бога
Молитися... а до того
Я не знаю Бога.
Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.
І мене в сем'ї великій,
В сем'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.

Загоровський Василь (?-1580) написав «Заповіт дітям» (1577). Займаючись військовими справами одного разу потрапив у полон до татар, де переймався вихованням своїх дітей – двох синів, яких доручив опікуватися дядині. Йому хотілося, щоб його діти виростили у Божій вірі «в ряду з невірними не входили, на дорогу несправедливих не ступали й на стільці губителів не сиділи», навчилися добрих звичаїв. У «Заповіті» подано цілий плин виховання дітей.

«Заповіти дванадцяти патріархів» – апокрифічний твір, в основі якого розповідь про те, як Яків повчав своїх дітей і провіщав їхнє майбутнє, виходячи із характеру і діянь кожного з них. В апокрифі з настановами до своїх дітей звертаються самі сини Якова: вони пригадують свої вчинки, каються у гріхах і застерігають від можливих пороків. Кожен заповіт виражає якусь морально-повчальну ідею, зафіксовану у заголовку: «Заповіт Рувима про гріхи та покаєння», «Заповіт Самсона про заздрість», «Заповіт Іуди про мужність, пияцтво, блуд, сріблолобство», «Заповіт Дана про гнів та брехню», «Заповіт Нефталіма про благочестивість», «Заповіт Асіра про дворушність, злобу і добрий розум», «Заповіт Йосипа про премудрість», «Заповіт Веніаміна про чисті помисли».

У Києві широкому загалу представили текст «Заповіту княгині Ольги», який був вирізаний на срібних пластинах «у 6454 році від створення світу» або у 946 році за григоріанським календарем: пророцтво про те, що буде з її родом та народом Ольга отримала на 40-й день молитви. Запис «Заповіту» виконав чорноризець Григорій на трьох срібних пластинах болгарською глаголицею. Олесь Журавчак, директор фестивалю «Трипільське коло», порівняв «Заповіт» із «Велесовою книгою». Він вважає, що глобальні проблеми людства може вирішити якісний еволюційний стрибок у свідомості людей: «Цей час потрібен зараз для того, щоб людина усвідомила себе частиною природи». Уривки з нього: «Цей народ п'є велику скорботу і строк їй – тисяча років. І буде голод,

війни, а гірше – мерзенність духу. І будуть, наче пси на розтерзанні терзати цей народ ті лживі князі у божевіллі своєму міняючи історію. Несуть загибель для народу і собі...» «Не слід опікуватися невір'ям народу. Зневага до твого роду сповістить, у кому є закон, а в кому вже немає його... ».

ЗАПРОТОРИТИ – р. *запротóрить*, бр. *запратóрьць*; похідне утворення від не засвідченого в українській мові дієслова **протóрити*. – 1. промарнувати, розтринькати; спричинити збитки; відправити когось куди-небудь проти волі або далеко. Наприклад, *Бабенко був поліцаєм у нашому селі!.. Він двох моїх дочок запроторив на німецьку каторгу!..* – скрикнув він (Є. Гуцало);

В українській мові слово має такі синоніми: *запроторити, запровадити, упекті (впекті), запахтóрити*.

ЗАСТАВА – походить від дієслова *заставити* «примусити»; р. *застáвить*, бр. *застáвіць*, др. *заставити*, п. *zastawié*, ч. *zastaviti*, слц. *zastavit'*; в українській та білоруській мовах запозичення з російської, де воно може бути семантичною калькою нім. *anhaltен* (О.С. Мельничук). Слово має значення: 1. майно або коштовності, що віддаються кредиторів як гарантія того, що позичені ним гроші будуть йому повернені. Наприклад, *Застава нерухомого майна – найважливіший фінансово-економічний інструмент ринкового господарства, сприяючий активізації інвестиційної діяльності суб'єктів підприємництва та одночасно забезпечує надійний захист інтересів кредитора* (Інтернет-новини).

ЗАСТАВИТИ – р. *застáвить*, бр. *застáвіць*, др. *заставити*, п. *zastawié*, ч. *zastaviti*, слц. *zastavit'*; префіксальне утворення від *стáвити*; в українській та білоруській мовах запозичення з російської, де воно може бути семантичною калькою нім. *anhaltен* (Шанський) – первісно означало «вміщати, запроторювати або примусити когось без його згоди виконувати певну роботу».

В українській мові існує паремійний вислів: *Застав дурня Богу молитися він і лоба розіб'є*.

ЗАХИСНИК – походить від слова *захист* – 1. особа, яка захищає, обороняє, охороняє кого-, що-небудь від нападу, замаху, удару ворожих, небезпечних дій; 2. особа, яка пильно стежить за недоторканністю чого-небудь; 3. спортсмен, який у складі спортивної команди здійснює захист під час гри у футбол, хокей тощо; 4. те саме, що адвокат. Наприклад, *Прийняття судом відмови від захисника або його заміна* (Інтернет-новини).

ЗАХИСТ – похідні утворення від кореня *хист-* (**хистj-*), що є, можливо розширеним варіантом давнішнього *хис-*, (<*хіз-*), наявного також у слові *хіжа* (<**хузja*). Слово означає: 1. охорона, заступництво; 2. відстоювання на суді інтересів обвинуваченого; 3. місце, предмет, споруда, де можна захиститися від кого- або чого-небудь. Наприклад, *Хто має гарантувати громадянину захист?* (Міліція України, 2003, № 11).

ЗБРОЯ – бр. *зброя*; очевидно, запозичення з п. *zbroja* «зброя» – 1. знаряддя для нападу або оборони // сукупність засобів для ведення війни, бою; озброєння; 2. засіб для боротьби з кимось, чимось, для досягнення будь-якої мети; 3. уживається як символ військової справи; 4. пристрій і засоби, які застосовуються у збройній обороні, боротьбі для нападу (наступу) або захисту з метою ураження або знищення противника. Наприклад, *Цей зразок зброї має ряд унікальних технічних параметрів* (Міліція України, 2004, № 4).

ЗБРОЯР – походить від слова *зброя* – майстер, який виготовляє зброю – знаряддя для нападу чи оборони. Наприклад, *Хто з нас не схилився над картами в ті грізні бойові роки?.. На них з тривогою, з радістю дивились зброярі, що кували в тилу на Уралі зброю* (Іван Цюпа, Назустріч, 1958).

ЗВІТ – термін офіційно-ділової мови, утворений як семантичний відповідник до р. *отчёт* з основи *-віт*, наявної в *привіт*, *одвіт*, *заповіт*, *відвічати* – 1. документ, що містить відомості про виконання плану, завдання, підготовки заходів, доручень і проведення заходів та подається вищій посадовій особі чи установі; писемне або усне повідомлення про свою діяльність, виконання дорученої справи і т. ін. Наприклад, *Зустрічайте нові форми фінзвітності у проекті від Мінфіну: звіт про управління та звіт про платежі на користь державі* (Інтернет-новини).

З юридичної точки зору, варто звернути увагу словосполучення **ЗВІТ АУДИТОРСЬКИЙ** – один із основних документів перевірки публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, який пройшов аудиторську перевірку.

ЗГВАЛТУВАННЯ – похідний іменник, утворений шляхом додавання префікса з до *гвалтування* – похідне від *гвалт*, *гвалтувати* «сильний крик, галас»; п. *gwalt* «насильство», ч. *kvalt* «покvapливiсть», слц. *gvalt* «сила, тиск» походить від свн. *gewalt* «насильство, сила, влада, багато». Наприклад, *У Коломиї двоє дорослих чоловіків згвалтували 15-літню дівчину* (Інтернет-новини).

ЗЕМЛЯ – р. *земля́*, бр. *зяжля́*, др. *земля, земя*, п. *ziemia*, ч. *země*, слц. *zem*, вл. *zemiца, zemja*, нл. *zemja*, полаб. *ziŋa*, болг. *зея́*, м. *земја, земјуине*, схв. *зѣла*, слн. *zěmlja*, стсл. *землга*; псл. **zemja*; споріднене з лит. *žėtė* «земля», *žėtas* «низький», лтс. *zeme* «земля», *zems* «низький», прус. *same, semte* «земля», *semtai* «низький», лат. *humus* «земля». У період феодалізму лексема відзначалася особливим полісемантизмом. Щоб уникнути полісемії, до такого слова додавалися конкретизуючі вислови, які звужували значення слова. Так слово «земля» мало такі значення: угіддя, володіння; земля, яку обробляють; поле, головний колір тканини, фон; народ; країна. Наприклад, *У процесі виробництва земля відіграє неоднакову роль* (Інтернет-новини).

ЗЛОДІЙ (ЗЛОДІЙКА) – р. *злодей* «лиходій», бр. *з лодзей* «крадій», др. *злодѣи* «злочинець, лиходій, крадій», п. *złodziej* «крадій», ч. *zloděj*, слц. *zlodej*, «тс.», м. *злodeец* «злочинець», слн. *zlôdej* «чорт»* стсл. *злодѣи* «злочинець»; псл. **зъlodějъ*; складне слово, утворене з основ іменника *зьло* і дієслова *дѣ(я)ти*; спочатку означало «людина, яка чинить будь-яке зло», а потім у частині слов'янських мов закріпилося тільки за крадіями (О.С. Мельничук). Слово означає: особа, що займається злодійством. Наприклад, *Хто був злодій? Відки знать? Сам Пазюк не зна сказать, хоч щось твердо дума* (І. Франко, По селах).

Діалектні синоніми: *збуй, климус (климуска)*.

Слово відображене в таких пареміях: *Малий злодій біжить, великий лежить; Від злодія біда, від суда – нужда*.

ЗЛОЧИН – бр. *злачынства*, п. *zloczynstwo*, ч. слц. *zlocin*, вл. *zlocink*, м. *злочин* – складне слово, утворене з основ іменника *зло* і дієслова *чинити* – 1. суспільно небезпечна дія, що порушує встановлені закони, та заподіює зло людям; 2. неприпустимий недозволений вчинок; 3. суспільно небезпечне діяння, що посягає на суспільний лад держави, її політичну та економічну систему, власність, особу, політичні, трудові, майнові, – інші права та свобода громадян, а також інше суспільно небезпечне діяння, яке посягає на правопорядок. Наприклад, *Серед зареєстрованих злочинів майже 60 відсотків становлять крадіжки* (Міліція України, 2000, №3).

У юридичній практиці варто звернути увагу на значення таких висловів: **ЗЛОЧИН ВЧИНЕНИЙ ГРУПОЮ ОСІБ** – злочин, що вчинений групою осіб, якщо у ньому брали участь декілька виконавців без попередньої змови між собою; **ЗЛОЧИН ВЧИНЕНИЙ ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ** – злочин, в якому при його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб, які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого злочинів, об'єднаних єдиним планом із розподілом функцій учасників групи, спрямованих

на досягнення цього плану, відомого всім учасникам; **ЗЛОЧИНИ ВАЛЮТНІ** – злочини у сфері національних та іноземних валютних цінностей; **ЗЛОЧИН ЗАКІНЧЕНИЙ** – діяння, яке містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини Кримінального кодексу України; **ЗЛОЧИН ЗАКІНЧЕНИЙ** – діяння, що містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею КК України (ч.1 ст. 13 КК); **ЗЛОЧИН КВАЛІФІКОВАНИЙ** – злочин, вчинений за обтяжуючих відповідалність обставин, що тягне за собою більш суворе покарання; **ЗЛОЧИН НЕВЕЛИКОЇ ТЯЖКОСТІ** – злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше 2 років або інше, більш м'яке покарання; **ЗЛОЧИН СЕРЕДНЬОЇ ТЯЖКОСТІ** – злочин, за який покарання у виді позбавлення волі на строк не більше 5 років.

ЗЛОЧИННІСТЬ – похідне від слова *злочин* – 1. наявність злочину; 2. абстр. ім. до злочинний – який чинить, учинив злочин, який заслуговує на осуд; 3. суспільно небезпечне явище, яке охоплює всю сукупність посягань на суспільні відносини, що охороняється кримінальним законодавством у певному просторі і часі. Наприклад, *Таке підґрунтя значною мірою живить корупцію і злочинність* (Міліція України, 2000, №3).

У правовій сфері варто звернути увагу на словосполучення **ЗЛОЧИННІСТЬ ЛАТЕНТНА** – частина злочинності, яку з тих або інших причин не встановлено, не виявлено, і тому її не було відображено в офіційному обліку відповідних державних органів, спеціально покладених боротися зі злочинністю.

Іі

ІЗОЛЯТОР – походить із фр. *isolator*, від *isoler* – роз'єднувати, відокремлювати, усамітнювати – місце позбавлення волі; діє при відділах внутрішніх справ – для тримання осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано взяття під варту, обо осіб, заарештованих в адміністративному порядку. Наприклад, *Ізолятор був збудований у 1844 р. Збереглись документи, які висвітлюють хід будівництва тюремного замку (теперішнього слідчого ізолятора)* (Інтернет-портал).

ІНДЕКСАЦІЯ – від лат. *index* «список, реєстр, вказівник» – встановлений законодавством України механізм підвищення грошових доходів громадян, що дає можливість частково або повністю відшкодувати їм зростання цін на споживачі товари і послуги. Наприклад, *Який порядок індексації заробітної плати, якщо її розмір складається з посадового окладу та 50-відсоткової*

надбавки за складність і напруженість у роботі, яка встановлюється на квартал або на рік? (Інтернет-новини).

ІДЕНТИФІКАЦІЯ – походить від плат. *identifico* –ототожнення – 1. впізнання, розпізнання чого-небудь, кого-небудь; 2. визнання тотожності, уподібнення, ототожнення з ким-небудь, чим-небудь; 3. в юриспруденції (криміналістиці): встановлення тотожності об'єкта або особистості за сукупністю загальних й часткових ознак. Наприклад, *Що таке ідентифікація абонента і як налаштувати його?* (Інтернет-новини).

ІДЕНТИФІКУВАТИ – лат. *identificare* «ототожнювати» – встановлювати точний збіг, відповідність одного явища, предмета ін., їхню ідентичність. Наприклад, *Вже тепер можна сказати, що Кобилянська мала б повне право впросити собі у вас те, щоб ви не ідентифікували себе з нею* (Іван Франко, 1955).

ІДЕОЛОГІЯ – походить із гр. *idea* «ідея» і *logos* «слово, вчення, наука; букв.: вчення про ідеї» – термін, що був введений у науковий обіг на початку ХІХ ст. французьким філософом, економістом, політичним діячем Дестют де Трессі для позначення деякої сукупності ідеалів, цінностей, цілей і поглядів, за допомогою яких певна спільність людей висловлює своє ставлення до існуючої соціальної реальності. Основні значення слова: 1. система поглядів та ідей, в яких усвідомлюються і оцінюються відношення людей до дійсності й один до одного, а також обґрунтовуються цілі соціальної діяльності, спрямовані на закріплення або зміну даних суспільних відносин; 2. система політичних, правових, релігійних, моральних, філософських, естетичних поглядів, уявлень, що характеризують відношення людей до дійсності на підставі інтересів окремих соціальних груп, суспільства в цілому; 3. складова теоретичного рівня духовного життя суспільства, що має практичне спрямування, є основою для створення програми соціальних дій та її реалізації. Наприклад, *Ідеологія ніколи не була сильною стороною сучасних українських політичних партій* (Інтернет-новини).

ІЄРАРХІЯ – гр. *hieros* «священний» і *arche* «влада» – термін для позначення фундаментального онтологічного принципу, який має значення: розташування частин або елементів цілого в порядку від вищого до нижчого по типу структури «древа». Наприклад, *Хоча Денис був уже гвардії єфрейтор і цінився серед командирів вище, ніж Роман, проте між ними ще жили стосунки сімейної ієрархії, і Денис мовчазно корився старшому братові, як батькові* (Олесь Гончар, 1954).

З точки зору суспільних наук, **ІЄРАРХІЯ СОЦІАЛЬНА** – передбачає принцип управління у централізованих системах і відбиває залежність однієї людини від інших, обумовлену тим, яке місце людина займає у суспільстві і до якого соціального шару належить. В адміністративному плані ієрархія є розташуванням службових звань і чинів у порядку їх присудження.

ІЗОЛЮВАТИ – р. *изолировать*, бр. *ізаляваць*, п. вл. *izolowac*, ч. *izolovat*, слц. *izolovat'*, нл. *izolowas*, болг. *изолувам*; запозичення з фр. *isoler* «відділяти, відокремлювати» через італ. *isolare* «ізолювати», *isola* «острів» зводиться до лат. *insula* «тс», походження якого непевне; можливо, утворилося зі словосполучення **in salo* «той, що в морі» (О.С. Мельничук). Слово має значення: Відокремлювати від середовища, позбавляти зв'язку з ким-, чим-небудь; відособлювати. Наприклад, *Президент Фінляндії пропонує «повністю ізолювати» Росію ...* (Pravda.com.ua).

Слово має достойний синонімічний ряд в українській мові: *ізолювати, відділяти, від'єднувати, відлучати, відривати, відколювати, відгорбджувати, відособлювати.*

ІМПІЧМЕНТ – англ. *impeachment* «недовіра», від лат. *impedi* «створити перепони» – у парламентах процедура обвинувачення вищих службових осіб. Наприклад, *Імпічмент президента у США. Як це?* (Інтернет-новини)

ІНКРИМІНУВАТИ – р. *инкриминировать*, бр. *інкримінаваць*, п. *inkrytinowaé*, ч. *inkriminovatí*, слц. *inkriminovat'*, болг. *инкриминирам*, м. *инкриминира*, схв. *инкриминисати*, слн. *inkriminirati*; запозичення із західноєвропейських мов; нім. *inkriminieren* «звинувачувати», фр. *incriminer* «тс.» походять від лат. *in* «в-, на-, при*» і дієслова *crimino* «звинувачую», утвореного з префікса *in-* «в-, на-, при*» і дієслова *crimen* «звинувачую», пов'язаного з іменником *crimen* «вина, звинувачення» – ставити за провину, обвинувачувати в чому-небудь. Наприклад, *Треба перевірити, чи винен він у тому, що йому інкримінує слідча влада* (Леонід Смілянський, Сад, 1952).

ІНСАЙДЕР – англ. *insider* – особа, яка володіє конфіденційною діловою інформацією завдяки своєму службовому становищу. Наприклад, *Інсайдер Еван Бласс у своєму Twitter опублікував свіжі прес-рендери очікуваних смартфонів Huawei P20, P20 Lite, і P20 Pro* (Інтернет-новини).

ІНТЕГРАЦІЯ – лат. *intergratio* «відновлення, поповнення» – процес об'єднання в єдине ціле окремих частин, елементів, певної спільності.

Наприклад, *Інтеграція ОЕС України до загальноєвропейської енергосистеми ENTSO-E* – ключова мета діяльності Укренерго в частині розвитку магістральних електромереж (Інтернет-новини).

ІНСТИТУТ – р. болг. м. *институџ*, бр. *інстытуџ*, п. *instytut* – запозичення із західноєвропейських мов; нім. *institut*, фр. *institute*, англ. *instityte* походять від лат. *institutum* «організація, лад, запроваджений порядок», пов'язаного з дієсловом *institulo* «ставлю, розміщую, створюю, споруджую», утвореним з префікса *in-* «в-, на-, при-» і дієслова *statuo* «ставлю, встановлюю» (О.С. Мельничук). Слово означає: 1. назва спеціалізованих навчальних, наукових, проектних закладів та установ; 2. в юриспруденції: позначення групи норм якої-небудь галузі права, що регулюють певні суспільні відносини; 3. у соціології: елемент соціальної та політичної структури, правової системи та інших таких, що історично склалися, форм організації й регулювання суспільного життя як сукупності установ, норм, цінностей, культурних взірців, типів поведінки. Наприклад, *Інститут міжнародних відносин Указом Президента (від 30 травня 1995 року) було визначено головним науково-методичним центром з підготовки фахівців для роботи у сфері міжнародних відносин та зовнішньої політики нашої держави* (Інтернет-новини).

З погляду суспільних наук, звертаємо увагу на словосполучення: **ІНСТИТУТ ПРАВОВИЙ** – сукупність юрид. норм, регулюючих певний вид соціально-правових відносин з метою гармонізації взаємовідносин між суб'єктами права на основі принципу верховенства права; **ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНИЙ** – 1. історична форма організації і регулювання суспільних відносин, за допомогою якої упорядковуються відносини між людьми, їх діяльність і поведінка в суспільстві, забезпечується усталеність суспільного життя; 2. поняття, що використовується в сучасних соціально-політичних теоріях для позначення стійкого комплексу формальних і неформальних норм, принципів, настанов, що регулюють різні сфери людської діяльності і виконання соціальних ролей.

ІНСПЕКТОР – лат. *inspector* «спостерігач, оглядувач» – 1. посадова особа в державних установах, на підприємствах, у громадських організаціях, що здійснює нагляд і контроль за правильністю їхній дій, виконанням законів, інструкцій, постанов. ухвал і т. ін.; 2. у чоловічих навчальних закладах дореволюційної Росії – представник адміністрації, помічник директора по навчальній та виховній роботі. Наприклад, *Рішення про накладання штрафу прийматиме інспектор* (Міліція України, 2003, №5).

ІНСТРУКЦІЯ – р. болг. *инструкция*, бр. *інструкцыя*, п. *instrukcja*, ч. *instrukcja*, ч. *instrukce*, слц. *instrukcia*, вл. нл. *instrukcija*, м. *інструкција*, схв. *інструкција*, слн. *instrukcija*; запозичено через польську та західноєвропейські мови з лат. *instruktio* «настановал, введення, побудова» пов'язане з дієсловом *instruo* «навчаю, розставляю, озброюю, споруджую», утвореним із префікса *in-* «в-, на-, при-» і дієслова *struo* «накладаю, влаштовую, будую, готую». Наприклад, *Про затвердження Інструкції про службові відрядження в межах України та за кордон* (Інтернет-новини).

Варто звернути увагу на вислів: **ІНСТРУКЦІЯ ПОСАДОВА** – правовий акт, що видається в організації з метою регламентації організаційно-правового положення працівника, його обов'язків, прав, відповідальності та забезпечення умов для його ефективної роботи.

ІНТЕРПРЕТУВАТИ – р. *интерпретировать*, бр. *інтєрпєтаваць*, п. вл. *interpretowac'*, ч. *interpretovati*, слц. *interpretovat'*, болг. *интерпритрам*, м. *интерпретира*, схв. *интерпритирати*, слн. *interpretirati*; запозичення із західноєвропейських мов; нім. *interpretieren* «тлумачити», *interpretation* «тлумачення», фр. *interpréter* «перекладати, тлумачити, виконувати», англ. *interpret*, *interpretation* походять від лат. *interpretari* «тлумачити, пояснювати», *interpretatio*, *dnis* «пояснення», пов'язаних з іменником *interpres*, *-tis* «посередник, коментатор, тлумач», утвореним із прийменника *inter* «між, серед» і основи іменника *pretium* «ціна, вартість, плата», спорідненого із псл. *protivъ*, укр. *проти*, п. *przeciw*. Наприклад, *Диригент [О. Кошиць] блискуче інтерпретував не лише українські народні пісні, але й складні твори М. В. Лисенка* (Народна творчість та етнографія, 2, 1966).

ІНФОРМАЦІЯ – лат. *informatio* «роз'яснення, уявлення» – документні або політично оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природньому середовищі. Наприклад, *За порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом* (Інтернет-новини).

Звернемо увагу на вислів: **ІНФОРМАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНА** – це офіційні документовані дані, що дають кількісну характеристику явищ та процесів, що відбуваються в економічній, соціальній, культурній та іншій життя і збираються, використовуються, поширюються та зберігаються органами державної влади, юридичними особами відповідно до законодавства з метою виконання адміністративних обов'язків та завдань, що належать до їх компетенції.

ІНЦИДЕНТ – р. болг. м. *инцидент*, бр. *інцыдэнт*, п. *incident*, ч. слц.

incident, схв. *инцидѐнт*, слн. *incident*; запозичення з фр. *incident* «випадок, подія, випадковий, побічний; який падає», як і нім. *inzidént* «випадковий, побічний» та англ. *incident* «випадковий, випадок», походять від лат. *incidens*, *-tis* «який трапляється», дієприкметника від *incido*, *-ere* «падати; траплятися», що складається з префікса *in-* «в-, на-, при-» і дієслова *cado*, *-ere* «падати, траплятися» (О.С. Мельничук). Слово означає: Пригода, подія, випадок; непорозуміння. Наприклад, *Я не хотіла вас образити, – почала була Сахно, прагнучи ліквідувати прикрий інцидент, але доктор Гальванеску її не слухав* (Юрій Смолич, Прекрасні катастрофи, 1956).

ІСТЕБЛІШМЕНТ – англ. *establishment* «заснування, встановлення, установа» – 1. елітарні групи у суспільстві, а також вся система влади і керування, за допомогою якої вони здійснюють своє панування; 2. державні, суспільно-політичні, економічні інститути, організації, що мають у суспільстві владу, вплив; окремі особи, групи осіб, що займають головні позиції в цих інститутах, організаціях. Наприклад, *Істеблішмент буде закликати згуртуватися навколо Путіна – російський політолог про «Кремлівський список»* (Інтернет-новини).

ІСТИНА – р. болг. м. *и́стина*, бр. *ісціна*, др. *истина*, схв. *йстина*, слн. *istina*; запозичення з цсл. *истина* пов'язане з *истъ* «справжній, істинний», очевидно утворено з основ займенників * *is-* (<*jъs-) «той» і **тъ* «тс.», подібно до лат. *iste* «цей, той», умбр. *esto* «тс.». Наприклад, *Істини здобуваються тяжкою працею науковців, а окрема наукова істина може бути важливою для однієї науки і не мати жодного значення для іншої* (Знай.UA).

Кк

КАДАСТР – р. бр. *када́стр* «опис», п. *kadaster*, *kataster*, ч. *katastr*, слц. *kataster*, болг. *када́стър*, м. *ката́стар*, схв. *ка́мастар*, слн. *kataáster*; запозичення з фр. *kadastré*, «опис і оцінка нерухомого майна; реєстр» походять від іт. *catast(r)o* (ст. *catastico*) «тс.», що через слат. *cadastrum* «тс.» зводиться до пізнього гр. *κατάστιχον* «реєстр» (початково «лінія над лінією»). Слово означає: опис, зведення відомостей; (іст.) опис і оцінка нерухомого майна з метою оподаткування; у старому Римі – список осіб, що підлягали оподаткуванню. Наприклад, *Містобудівний кадастр визначається як державна система зберігання та використання геопросторових даних про територію, адміністративно-територіальні одиниці, екологічні, інженерно-геологічні умови, інформаційних ресурсів будівельних норм, державних стандартів і правил для задоволення*

інформаційних потреб у плануванні території та будівництві, формування галузевої складової державних геоінформаційних ресурсів (Містобудівний кадастр Києва).

КАЗАРМА – р. бр. болг. м. *казарма*, п. *kazarma*, ч. *kasárna*, слц. *kasáren*, вл. *kaserna*, схв. *ка́сарна*, слн. *kasárna*; запозичене через посередництво польської мови з нім. *kasérne*, (*kasarm(e)*) походить від фр. *kaserne*, первісно «приміщення чотирьох солдат», яке зводиться до пров. *cazerna* букв. «група з чотирьох осіб», що походить від лат. *quaterni* «по чотирі», пов'язаного з *quattuor* «чотири», спорідненим з псл. *cetyre*, укр. *чотири*; відповідне слово в італійській мові набуло форми *kaserma* (під впливом *arma* «зброя»), звідки згодом з'явилась нім. (*kaserm*, *kasarme*, *kasarm*) (О.С. Мельничук). Слово означає: спеціальна будівля для розміщення військової частин. Наприклад, *Галин чоловік став солдатом тут у Києві, тільки мусить який час в казармах жити* (Леся Українка, 1956).

КАЗУС – р. бр. болг. *казус*, п. вл. *kazus* «випадок, факт», ч. слц. слн. *kazus*, схв. *казус*; запозичення з лат. *casus* «випадок» (давніше «падіння»). Слово означає: 1. складна, заплутана судова справа; 2. розм. випадок, незвичайна пригода. Наприклад, *Ференц, розвеселившись, розповів бійцям казус, відомий цілому Будапештові* (Олесь Гончар, 1954).

КАЙДАНИ – р. *кандалы́*, ст. *канданы*, бр. *кайдáні*, п. *kajdanu*; здебільшого виводиться від ар. *kajdani*, дв. від *kajd* «зав'язка», що могло бути запозичене через посередництво тюркських мов (пор. тур. *kajd* «тс.»); пов'язується також з тат. *хайтан* «шнурок» (О.С. Мельничук). Слово означає: 1. залізні кільця з прикріпленими до них ланцюгами, якими сковують руки й ноги в'язків; 2. *перен.* те, що сковає свободу людини, заважає їй. Наприклад, *Ну, куме коханий, дай руки в кайдани! Тут слідство, для тебе тюрма* (І. Франко, По селах).

КАЙФ – від араб. *كايِف* – «задоволення, насолода» – безтурботний і приємний відпочинок. Наприклад, *У нашому столітті люди переплутали щастя з задоволенням. Вони шукають щастя в шоколаді і морозиві, але знаходять лише кайф. Чим більше кайфу в їхньому житті, тим менше в ньому щастя* (Роберт Ластіг, професор педіатрії відділення ендокринології Каліфорнійського університету, автор книги «The Hacking of the American Mind: The Science Behind the Corporate Takeover of Our Bodies and Brains»).

КАМЕРА – р. бр. болг. *камера*, п. *камера* «кімната, комора; скриня», слн. *katra* «кімнатка»; запозичене з латинської мови, очевидно, через посередництво

нім. *kammer* «кімната, коморка» походить від лат. *camera* «склепіння; кімната», що зводиться до гр. «критий візок із склепінчастим верхом; кімната із склепінням», від якого походить і укр. *комора*. Слово означає: 1. Кімната; 2. приміщення спеціального призначення; приміщення для в'язнів у тюрмі. Наприклад, *З ним бояться сидіти у одній камері навіть смертники: єдине інтерв'ю серійного маніяка Онопрієнка* (Інтернет-новини).

КАНЦЕЛЯРІЯ – бр. *канцьлярья*, п. *kancelária*, ч. *kancelář*, слц. *kancelária*, болг. *канцелария*, м. *канцеларија*, схв. *канцеларија*, слн. *kanceiarija*; через польське посередництво запозичено з плат. *Cancellaria* (О.С. Мельничук). Слово має значення: 1. відділ установи, який займається діловодством; 2. приміщення цього відділу. Наприклад, *Треба було вскочити до канцелярії й загасити вогонь* (Леонід Смілянський, Сашко, 1954).

З історії треба пам'ятати: ТАЄМНА КАНЦЕЛЯРІЯ – установа розшуку Російської імперії 18 ст., яка була створена 1718 року на основі тимчасової комісії з розслідування справи царевича Олексія Петровича. Ліквідована після смерті російського імператора Петра I, відновлена 1731 як «Тайная канцелярия розыскных дел». Діяльність таємної канцелярії в період Гетьманщини була пов'язана з численними випадками образи честі монарха, самозванством. Фігурантами слідчих справ, що перебували у віданні установ політичного розшуку, ставали представники козацтва, селянства, міщан, козацької старшини, духовенства. Під юрисдикцією тайної канцелярії та похідних від неї органів провадилося слідство над прибічниками І. Мазепи, наказним гетьманом П. Полуботком, запорозьким кошовим отаманом П. Калнишевським (А.М. Бовгиря).

КАРА – р. бр. *кара*, п. *kara*, ч. *kara* «докір; покарання», слц. *kara* «покарання», нл. *karas* «бити батогами; карати», болг. *карам се* «голосно, сердито кажу; лаю, кричу», м. *кара* «лає», *кара се* «свариться, лається», схв. *кар* «докір, догана; лайка; кара; біда, неприємність; турбота», слн. *kâr* «сварка», *káratí* «докоряти, ганити», с.-цсл. *кара* «сварка»; псл. *kara* з похідним від нього дієсловом *karati* (або навпаки) пов'язане з *koriti* (укр. корити); споріднене з лтс. *karinât* «дражнити, дратувати», лит. [*kirinti*] «те», лат. *cārino* «знущаюся, глузую», дірл. *saige* «догана»; недостатньо обґрунтоване пов'язання з дперс. *kāga* «військо, народ», лит. *kārias* «військо» (О.С. Мельничук). Слово має значення: суворе покарання. Наприклад, *Лім десять Минуло, халіфа Мохтара Така ж з рук Масабана наскочила кара: Ось тутка послі Мохтарову голову в місі внесли* (І. Франко, Легенди).

В усній народній творчості звертаємо увагу на паремійний вислів: *Не спіши карати, спіши вислухати*.

КАРАТЕ – яп. 空手, «порожня рука»/«голіруч» – японська система самозахисту без зброї. Цікавий факт: в російськомовних країнах тих, хто займається карате, називають каратистами. Хоча, якщо вірити словникам, правильне іменування таких людей – Каратека. Наприклад, *Всупереч поширеній думці, Японія не є батьківщиною карате. Це бойове мистецтво зародилося в Китаї, звідки потім потрапило на острів Окінава, де і отримало назву «карате» – «китайська рука»* (Цікаві факти про карате).

КАСАЦІЯ – р. *kassáция*, бр. *касáция*, п. *kasacja*, ч. *kasace*, слц. *kasácia*, болг. *касáция*, м. схв. *касáция*, слн. *kasácija*; через польське і, можливо, німецьке посередництво (нім. *kassation*) запозичено з французької мови фр. *cassation* «тс.» виводиться від дієслова *casser* «ламати, розбивати; скасовувати; звільнити з посади», яке походить від лат. *quassare* «трясти; пошкоджувати; розбивати», пов'язаного з *quaterе* «тс.», спорідненим з дісл. *hossa* «кидати, шпурляти, хитати», можливо, також з лит. *kutėti* «розворушитися, підбадьоритися» (О.С. Мельничук). Слово означає: 1. перегляд, скасування вищою інстанцією судової ухвали, вироку, що не набрали чинності закону; 2. скарга, заява про перегляд судової ухвали, вироку. Наприклад, *Адміністративна касація за новим КАСУ* (Юридична газета).

КАСТЕТ – р. *кастѐт*, бр. *кастѐт*, п. *kastet*; запозичення з фр. *casse-tête* «кастет; головоломка» утворене з основ дієслова *casser* «розбивати», що зводиться до лат. *quassāre* «трясти; бити», пов'язаного з *quaterе* «тс.», та іменника *tête* «голова», який походить від лат. *testa* «глиняний горщик; обпалена глина», зіставлюваного з ав. *tašta* «чашка», лит. *tištas* «посудина мандрівних пастухів» (О.С. Мельничук). Слово означає: холодна зброя, елементом якої є ударна частина, що призначена для ураження живої цілі за допомогою м'язової сили людини. Наприклад, *Газовий пістолет, кастет чи ніж: як вибрати засіб самозахисту* (Інтернет-новини).

КАТ – запозичення з п. *kat* «кат; (ст.) лихо, дідько; нещастя», як і ч. слц. вл. нл. *kat* «кат», пов'язується з *катáти*, р. *катáть*, з огляду на колишнє знаряддя катування у вигляді колеса; пор. лат. *tortor* «кат», похідне від *torqueo* «кручу, обертаю; катую, беру на тортури»; виводиться також як запозичення (Трубачов) з ав. *katfa-* «відплата, покарання (на страшному суді)»; спочатку *katb* могло бути назвою дії, звідки значення п. «лихо, нещастя»; менш переконливі пов'язання з *ка́яти-* (ся), з свн. *gat*, нвн. *gatte* «товариш; (давніше) підручний ката» та ін. Слово означає: перен. той, хто убиває, мучить. Наприклад, *І привели святую, що в ту мить, піднявши голос, заспівала дзвінко. Та кат її почав ножа остричь і*

крикнув: «Парно там окропи, жінко!» (І. Франко, Легенди).

В усній народній творчості варто звернути увагу на приказки: *Буде тобі в ката виплата*; *Катюзі по заслuzі* (ще кілька століть тому слово «катюга» у приказці звучало як «котюга» (від слова «кіт»). Проте і катюга (кат) і котюга (кіт) часто схожі своїми справами: вони роблять капості, шкоду, і за це їм перепадає. Таки гра слів дала початок фразеологізму «катюзі по заслuzі», що означає: за кожну провину, шкоду, злочин буде покарання).

КАТАСТРОФА – р. бр. болг. м. схв. *катастро́фа*, п. ч. слц. вл. *katastrofa*, нл. *katastrofalny*, слн. *katastrófa*; запозичення із західноєвропейських мов; нім. *katastróphe*, фр. *catastrophe* походять від лат. *catastropha* «різкий поворот; несподівана полія» (О.С. Мельничук). Слово означає: велика за масштабами аварія чи інша подія, що призводить до тяжких наслідків, може мати природний або техногенний характер, ознакою якого є загибель або травмування значної кількості людей, великий розмір збитків. Наприклад, *Черкаси знову на порозі сміттевої катастрофи через несвоєчасне вивезення відходів* (Інтернет-новини).

КАТОРГА – р. *каторга*, ст. *катарга* «вид корабля», бр. *катарга*, п. ч. слц. *katorga* «примусові важкі роботи», болг. *каторга*, слн. *katórga* «тс.». Слово означає: Вид кримінального покарання, що полягає в позбавленні волі, поєднаному з найтяжчими примусовими роботами, а також місце відбування такої кари. Наприклад, *За щастя народу – ідеї свої – Батьки наші славні, в кайдани закуті, На каторгу йшли у сибірські краї...* (Іван Нехода, Хто сіє вітер, 1959).

КВАЛІФІКУВАТИ – р. *кваліфіци́ровать*, бр. *кваліфікаваць*, п. вл. *kwalifikowac*, ч. *kvaiifikovat*, слн. *kvalifikovat*, болг. *кваліфіци́рам*, м. *кваліфікува*, *кваліфіци́ра*, схв. *кваліфіковати*, *кваліфіци́рати*, слн. *kvalificirati*. Слово означає: оцінювати, визначати якість чого-небудь; характеризувати предмет, відносити його до певної групи, певного класу, розряду тощо. Наприклад, *Заплутаного чогось, тобто складного, як ви кваліфікуєте, у вашій справі немає* (Іван Ле, Право, 1957).

КІЛЕР – англ. *killer* «найманий вбивця» – вбивство на замовлення є обтяжливою обставиною, що тягне за собою підвищену відповідальність. Наприклад, *Свідомий кілер і кровна помста: як контррозвідка СБУ запобігла теракту і вбивствам* (Інтернет-новини).

КЛАСИФІКАЦІЯ – р. *классифика́ция*, бр. *класіфіка́цыя* п. *klasyfikacja*, ч. *klasifikace*, слц. *klasifikácia*, вл. *klasifikacija*, болг. *класифика́ция*, м. схв.

класифікація, слн. *klasifikacija*; запозичення із західноєвропейських мов; нім. *klassifikation*, фр. англ. *classification* утворено на основі лат. *classis* «клас» і *facio* «роблю» (О.С. Мельничук). Слово означає: система розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями. Наприклад, **Класифікація систем вентиляції: якими вони бувають?** (Інтернет-новини).

З точки зору права, варто звернути увагу на вислів **КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНУ** – поділ злочину на групи залежності від того чи іншого критерію.

КЛІЄНТ – р. болг. м. *клиѐнт*, бр. *клиѐнт*, п. ч. слц. вл. *klient*, схв. *клиѐнт*, *клиѐнат*, слн. *kliѐnt*; через посередництво н. *kliѐnt* (з XVI ст.) запозичено з лат. *cliѐns* (-*ntis*) «залежна людина, васал» пов'язане з лат. *clīno* «гну, хилю». Слово означає: 1. особа, що доручила ведення своєї справи адвокату, нотаріусу тощо; 2. особа, організація або установа, що їх обслуговує яка-небудь кредитна, торговельна чи промислова організація; 3. Постійний відвідувач, замовник, покупець і т. ін. Наприклад, *Між офіціантом і клієнтом встановився щирий і дружній контакт* (Любомир Дмитерко, Розлука, 1957).

КЛІЮЗА – р. *кляуза* «наклеп», бр. *кляўза*, п. *klauiza* «клаузула (застереження у юридичному документі)», болг. *кляўза* «тс.»; через польське посередництво запозичено з слат. *clausa* «закінчення (наприклад, урядових оголошень), кінцева формула» пов'язане з *claudio* «замикаю», *clavis* «ключ, засув», спорідненими з псл. *кляўсь*. Наприклад, *Я мати випускника 2018 року школи № 44 Суворовського району. На очі потрапила кляуза, яку написали 25 червня на вашому сайті* (Сайт Одеської міської ради).

КОАЛІЦІЯ – р. болг. *коаліција*, бр. *кааліыя*, п. *koalicija*, ч. *koalice*, слц. *koalicija*, вл. *koalicija*, м. схв. *коаліција*, слн. *koalicija*; нлат. *coalitio* «об'єднання, коаліція» утворене від лат. *coalēscere* «зростатися, міцно об'єднуватися», що складається з префікса *co-*, скороченої форми від *com-* (*con-*), пов'язаного з прийменником *cum* «з, разом з» і спорідненого з дірл. *con-* «тс.», гал. дірл. *com-* (префікс), гот. *ga-*, двн. *ga-*, *gi-*, дангл. *ge-*, і дієслова *alēscere* «виростати» (<*alēge* «жити») (О.С. Мельничук). Слово означає: об'єднання для досягнення спільної мети. Наприклад, *Фантомні болі коаліції: чи існує більшість у Верховній Раді* (Реформа: Парламент).

КОДЕКС – р. болг. м. *кодекс*, бр. *кодѐкс*, п. вл. *kodeks*, ч. *kodex*, слц. *kódex*, схв. *кóдекс*, слн. *kódeks*; запозичення з лат. *cōdex* «стовбур дерева, колода, пень; навоскована дощечка для письма, книга; записна книжка, книжка для заміток»

разом з архаїчним варіантом *caudex* «тс.» пов'язане з дієсловом *cūdo* «б'ю», спорідненим з двн. *houwan* «рубати, бити», дангл. *hēawan* «тс.» (О.С. Мельничук). Слово означає: 1. книжковий блок: блок зібраних і з'єднаних між собою з одного боку аркушів паперу; 2. законодавчий акт, у якому систематизовано певну галузь суспільних відносин; 3. сукупність законів у якій-небудь галузі права; 4. сукупність правил поведінки, звичок, переконань тощо; 5. старовинний рукопис в оправі; давня рукописна книга, яка містить різноманітні релігійні і церковнослужбові тексти, ілюстровані художніми мініатюрами; 6. назва документа, що містить моральні, етичні, культурні норми, які не мають правової сили; 7. Давньому Римі – форма книги, що складається зі скріплених разом навощених дощечок чи папірусних листів. Наприклад, *На жаль, Кримінальний, Кримінально-процесуальний, Виправно-трудоий кодекси та ряд законів не відповідають Конвенції* (Міліція України, 2003, №5).

Згадки про кодекс зустрічаються вже у I столітті до нашої ери. Він набув поширення з IV століття нашої ери у східноримських провінціях. Серед найдавніших кодексів – списки Біблії – Сінайський, Александрійський та Ватиканський (IV-V ст.). Близько VI століття кодекси стали основною формою книжки, котра існує і до сьогодні. Середньовічні кодекси із сторінками, фарбованими пурпуром, і з письмом, виконаним золотою або срібною фарбою, мають назву Пурпурового, Золотого або Срібного.

З юридичної точки зору, звернемо увагу на **КОДЕКС АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ** призначає повноваження адміністративних судів щодо розгляду справ адміністративної юрисдикції, порядок звернення до адміністративних судів і порядок здійснень адміністративного судочинства; **КОДЕКС ЖИТЛОВИЙ** – кодифікований законодавчий акт, який регулює житлові та пов'язані з ними суспільні відносини.

КОДИФІКАЦІЯ – р. болг. *кодификация*, бр. *кадыфикаця*, п. *kodyfikacja*, ч. *kodifikace*, слц. *kodifikacia*, вл. *kodifikacija*, м. схв. *кодификаца*, слн. *kodifikacija*; запозичення з фр. *codification* «кодифікація» утворене з іменника *code* «звід, збірник, зібрання законів, кодекс» і іменникового компонента *-fication*, що походить від лат. *-ficatio* (зн. в. *-fisa-tionem*), пов'язаного з дієсловом *facere* «робити» (О.С. Мельничук). Слово означає: зведення у систему єдиний комплекс різних законів, і постанов. Наприклад, *Мойсей-пророк, як давній Батько всіх кодифікацій, Примостивсь, як писар, збоку* (Володимир Самійленко, 1958).

КОЛІЗІЯ – р. *коллізия*, бр. *калізія*, п. *kolizja*, ч. *kolize*, слц. *kolizia*, вл. *kolizija*, болг. *колізія*, м. *колизија*, слн. *kolizija*; запозичення з лат. *collisio* «зіткнення протилежних сил; струс, хитання, коливання» пов'язане з дієсловом

collido «ударяю одне одним; зіштовхую, стикаю; роздавлюю; сварю, озброюю, підбурюю», утвореним за допомогою префікса *con-* «з-» від етимологічно неясного дієслова *laedo* «ушкоджую, псую; порушую; дратую, ображаю, засмучую; шкоджу» (О.С. Мельничук). Наприклад, *Законодавча колізія і колапс слідства: суди відмовляються приймати клопотання слідчих прокуратури* (Уніан).

КОЛОНІЯ – р. болг. *колонія*, бр. *калонія*, п. *kolonia*, ч. *kolonie*, слц. *kolónia*, вл. *kolonija*, м. *колонија*, схв. *кдлѡнија*, слн. *kolonija*; запозичення з лат. *colōnia* «поселення громадян якоїсь держави на чужих землях; земельна власність, сільськогосподарська ділянка» зводиться до дієслова *colo* «обробляю (землю тощо); вирощую, зрощую; проживаю, населяю», спорідненого з дінд. *cáratī* «рухається, мандрує» (О.С. Мельничук). Слово означає: 1. країна, політичної та економічної незалежності; 2. поселення переселенців з іншої країни, області; 3. товариство земляків у чужій країні; 4. заклад спеціального призначення. Наприклад, *Криворізька виправна колонія (№ 80) – установа середнього рівня безпеки для тримання чоловіків, вперше засуджених до позбавлення волі на певний строк* (Тюремний портал)

КОМАНДА – р. болг. м. *команда*, бр. *каманда*, п. заст., ст. *komando* «наказ, розпорядження», ч. *komando* «командування, влада; (заст.) військовий наказ; штаб, комендатура», слц. *komando* «[наказ, розпорядження]; (заст. військ.) начальство; короткий наказ», вл. *komando* «командування; загін, підрозділ (військовий; поліції)», слн. *komanda* «команда», *komando* «загін»; очевидно, через російську і, далі, через німецьку чи французьку мови, запозичено з іт. *comando* «команда, наказ; командування», як і ісп. *comando* «тс», зводиться до нар.-дат. *comtando* «доручаю, наказую», пов'язаного з лат. *commendo* «доручаю, передаю, рекомендую», утвореним за допомогою префікса *com-* «з-» від дієслова *tando* «вручаю, передаю; довіряю; замовляю» (О.С. Мельничук). Наприклад, *Кораблі розійшлися так близько, що можна було бачити обличчя команди на зустрічному кораблі* (Зінаїда Тулуб, Людолови, 1957).

КОМЕНТАР – р. *комментáрий*, бр. *каментáрый*, п. *komentarz*, ч. *komentář*, слц. *komentár*, вл. *komentar*, болг. м. *коментáр*, схв. *комѣнтáр*, слн. *komentár*; запозичення з лат. *commentārium* «записна книжка; записки; протокол; тлумачення» пов'язане з *commentāri* «ретельно продумувати, вивчати; викладати, писати; тлумачити», що є інтенсивним дієсловом до *commīnīscī* «пригадувати; видумувати; винаходити», утвореного за допомогою префікса *com-* «з-» від дієслова *temīnī* «пам'ятати, думати; згадувати». Наприклад, *Перші коментарі на*

Заході про затримання Саакашвілі (Інтернет-новини).

КОМІСАР – р. *комиссар*, бр. *камісар*, п. *komisarz*, ч. *komisař*, слц. *komisár*, вл. *komisar*, болг. *комисар*, м. *комесар*, схв. *комесар*; очевидно, через російське й польське посередництво запозичено із західноєвропейських мов; нім. *kommissár* «комісар», *kommissariat*, фр. *commissaire* «комісар; уповноважений», *commissariat* походять від слат. *commissarius* «довірена особа, уповноважений», пов'язаного з дієсловом *committere* «зводити (для змагання, боротьби); зіставляти, з'єднувати; доручати», до якого зводиться й укр. *комісія*. Слово означає: 1. урядовець, що виконує поліційні функції; 2. службова особа, наділена урядом особливими повноваженнями; у деяких країнах і в Росії XIX – початку XX ст. поліцейський чиновник; пристав». Наприклад, *Військова прокуратура клопотатиме про взяття під варту винуватця ДТП, в якій загинув військовий комісар з Львівщини* (Львівський портал).

В українській мові маємо такий паремійний вислів: *Рада радить, а комісар підписує*.

КОМІСІЯ – р. *коміссія*, бр. *камісія*, п. *komisja*, ч. *komise*, слц. *komisia*, вл. *komisija*, болг. *комісія*, м. *комісија*, схв. *комісија*, слн. *komsija*; очевидно, через посередництво польської мови запозичено з слат. **commissio* «доручення», лат. *commisio* «збирання; поєднання, зв'язок; змагання; промова» пов'язані з лат. *committo* «зводжу (для змагання, боротьби); зіставляю, з'єдную; доручаю», утвореним за допомогою префікса *com-* «з-» від дієслова *mitto* «кидаю, випускаю, посилаю», до якого зводиться й укр. *місія*. Наприклад, *Постійна комісія Київської міської ради з питань бюджету та соціально-економічного розвитку* (Київська міська рада. Офіційний веб-сайт).

З юридичної точки зору, звертаємо увагу на словосполучення **КОМІСІЇ ВИБОРЧІ** – спеціальні колегіальні органи, уповноважені організувати підготовку та проведення виборів і забезпечувати до держання і однакового застосування законодавства України про вибори.

КОМІТЕТ – р. *комитет*, ст. *комите*, бр. *камітэт*, п. *komitet*, ч. *komitét*, *komité*, слц. *komitét*, вл. *komitej*, болг. м. *комитет*, схв. *комитет*, слн. *komité*; запозичення з фр. *comité* «комітет» виводиться від англ. *committee* «тс.; опікун», що продовжує фр. *committee* «особа, якій щось доручено», похідне від дієслова *commetre* «виконувати; доручати; довіряти», яке зводиться до лат. *committere* «зводити (для змагання, боротьби); доручати, довіряти». Слово означає: колегіальний орган, що керує якоюсь суспільною діяльністю; орган державного управління. Наприклад, *Верховна Рада України за рекомендацією Комітету*

прийняла рішення підтримати пропозиції Президента України до Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму «єдиного вікна» та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України» та прийняла цей Закон в цілому з їх урахуванням (Комітет з питань податкової та митної політики, веб-сайт).

КОМПІЛЯЦІЯ – лат. *compilation* «крадіжка, грабіж» – неоригінальна, несамостійна літературна праця, створена на основі декількох джерел. Наприклад, Розрізняють два види мовних процесорів: інтерпретатори і **компілятори** (Інформатика).

Досить поширена у давні часи, зокрема у літописанні, різноманітних белетристичних та дидактичних збірниках. Літературній компіляції давнього часу притаманна зорієнтованість на свідомість реципієнта, який здатен упізнати скомпільований текст, зіставити його з певним зразком, традицією, шаблоном, штампом.

КОМПЕНСАЦІЯ – р. болг. *компенсация*, бр. *кампенсация*, п. *kompensacija*, ч. *kompenzace*, слц. *kompenzacia*, вл. *kompensacija*, м. схв. *компензација*, слн. *kompenzacija*; запозичення із західноєвропейських мов: нім. *kompensatiön*, фр. англ. *compensation* походять від лат. *compēnsatiō*, *-onis* «винагорода, компенсація; урівноваження», пов'язаного з дієсловом *compēnso* «зважую, зрівнюю вагу; винагороджую, урівноважую, компенсую», утвореним за допомогою префікса *com-* «з-» від основи дієслова *rēnso* «зважую; порівнюю; винагороджую», пов'язаного з *pendo* «важу, зважую; виплачую», *pendeo* «вішаю», спорідненими з гр. *πένομα* «напружуюсь», лит. *pinti* «плести», псл. *peďь* «п'ядь». Слово означає: відшкодування, зрівноважування, винагорода за що-небудь, а також сума, яку сплачують як відшкодування, винагороду; покриття витрат, утрат. Наприклад, **Компенсація** у авторському праві є особливою та абсолютно унікальною формою фінансового відшкодування збитків за порушення авторських прав, яка визначається в розмірі від 10 до 50000 мінімальних заробітних плат (Ліга. Блоги).

КОМПЕТЕНЦІЯ – р. болг. *компетенция*, бр. *кампетенция*, п. *kompetencja*, ч. *kompetence*, слц. *kompetencia*, вл. *kompetenca*, м. *компетенција*, схв. *компетенција*, слн. *kompetenca*; через польське посередництво запозичено з лат. *competentia* «відповідність, узгодженість», пов'язане з *competere* «разом, домагатися, прагнути; сходитися, зустрічатися; відповідати, узгоджуватися», що складається з префікса *com-* «з-» і дієслова *petere* «прагнути, домагатися». Слово

означає: сукупність предметів відання, завдань, повноважень, прав і обов'язків державного органу або посадової особи, що визначаються законодавством. Наприклад, *Комендант рішуче заявив, що то не входить до його компетенції* (Василь Кучер, Голод, 1961).

КОНВЕНЦІЯ – р. болг. *конвѐнция*, бр. *канвѐнция*, п. *konwensja*, ч. *konvence*, слц. *konvensia*, вл. *konwensija*, м. *конвѐнција*, схв. *конвенција*, слн. *konvéncija*; запозичення з лат. *konventio* «народні збори; зближення, зустріч; договір, угода» пов'язане з дієсловом *conventio* «сходжуся, збираюся; зустрічаюся; погоджуюся, домовляюся», утвореним за допомогою префікса *con-* (*con-*) «з-» від дієслова *venio* «приходжу». Слово означає: угода, міжнародний договір; договір між підприємствами і організаціями. Наприклад, *Конвенція про права дитини була прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 року. Конвенція ООН про права дитини – це угода між країнами, в якій записано, як уряд кожної країни має dbати про дітей* (Unisef.Україна).

КОНВОЙ – р. болг. *конвóй* «охорона», бр. *канвóй*, п. вл. *konwój*, ч. слц. *konvoj* «тс.», м. *конвој* «охорона кораблів, літаків», схв. *конвој*, слн. *konvój* «тс.»; очевидно, через російське посередництво запозичено з голландської або французької мови; гол. *konvóoi* «конвой, супроводження, прикриття» походить від фр. *convois* «супроводження, обоз (військовий); конвой (військовий, морський)», пов'язаного з дієсловом *convoyer* «конвоювати, супроводжувати», що походить від нар.-лат. **conviare* «супроводжувати», утвореного за допомогою префікса *con-* (*con-*) «з-» від іменника *via* «дорога». Слово означає: військовий підрозділ (команда, окремих військовослужбовець), призначений для забезпечення охорони та супроводу військовополонених, а також осіб, що знаходяться під слідством та судом або засуджені військовим трибуналом. Сьогодні ми спостерігаємо в пресі значення «військовий супровід чогось кудись». Наприклад, *Гуманітарний конвой – це військова операція Росії* (Час).

КОНГРЕС – р. *конгрѐсс*, бр. *кангрѐс*, п.ч. слц. вл. *kongres*, болг. *конгрѐс*, м. *конгрес*, схв. *кóнгрес*, слн. *kongrés*; запозичення із західноєвропейських мов; нім. *kongress* «конгрес, з'їзд», фр. *congres*, англ. *congress* «тс.; парламент» походять від лат. *congressus* «зближення, сходження, спілкування», пов'язаного з дієсловом *congrédior* «сходжуся, зустрічаюся», утвореним за допомогою префікса *con-* (*con-*) «з-» від дієслова *grádior* «ступая, іду; проходжу». Слово означає: зустріч, збори керівників або представників держав, територій, організацій, а також вигляд міжнародної конференції. Наприклад, *Що п'ять років у столиці однієї з слов'янських країн збираються міжнародні конгреси славістів, організатором*

яких виступає Міжнародний комітет разом із національними комітетами багатьох країн (Літературна Україна, 11.VI 1968).

Синоніми до слова: з'їзд, парламент.

КОНСЕНСУС – лат. *consensus* «згода, суспільна думка» – 1. прийняття рішень чи тексту документу на міжнародних конференціях та в міжнародних організаціях на основі згоди учасників без проведення особливого формального голосування; 2. у соціології – наявність між двома чи більше індивідами схожих, пізнавальних та практичних орієнтацій, що дозволяють їм встановлювати взаємовідносини; 3. загальна згода при відсутності заперечень щодо важливих питань. Наприклад, *Громадянський консенсус – це творча руйнація* (Вадим Єремейчук).

КОНСТАТУВАТИ – р. *констатіровать*, бр. *канстатаваць*, п. вл. *konstatowaé*, ч. *konstatovati*, слц. *konštatovat'*, болг. *констатірам*, м. *констатіра*, схв. *констатірати*, слн. *konstatirati*: запозичення з фр. *constater* «констатувати, встановлювати» утворено на основі лат. *cōnstat* «установлено, відомо», пов'язаного з дієсловом *cōnstāre* «твердо стояти; залишатися незмінним», то складається з префікса *com-* (*con-*) «з-» і дієслова *stāre, sto* «стояло, спорідненого з псл. *stati*, укр. *стати*. Слово означає: Установлювати, відзначати наявність чогонебудь. Наприклад, *Лікарі констатували звичайну втому горла* (Іван Ле, Право, 1957).

КОНСТИТУЦІЯ – р. болг. *конституция*, бр. *канстытуцыя*, ст. *констытуцыя*, п. *konstytucja*, ч. *konstituce*, слц. *konstitucia*, вл. *konstitucija*, м. схв. *конституција*, слн. *konstitucija*; запозичення з лат. *constitutio* «установа; постанова; конституція», пов'язане з дієсловом *constituo* «встановлюю; постановляю; влаштовую», утвореним з префікса *com-* (*con-*) «з-» і основи дієслова *statuo* «ставлю; зупиняю; саджаю», пов'язаного з *sisto* «ставлю, розташовую, зупиняю», *sto (stare)* «стою», спорідненими з псл. *stati*, укр. *стати*. Слово означає: 1. основний закон держави, що визначає суспільний і державний лад, виборчу систему, принципи організації та діяльності державних органів, основні права та обов'язки громадян; 2. будова організму. Наприклад, *Така система пріоритетів мало змінилася після прийняття Конституції* (Міліція України, 2000, №3).

КОНСУЛ – р. бр. болг. *кѡнсул*, п. ч. вл. *konsul*, ч. слц. *konzul*, м. *конзул*, схв. *кѡнсул*, *кѡнзул*, слн. *kónzul*; запозичення з лат. *cōnsul* «консул, кожний із двох виборних найвищих урядових осіб Римської республіки; (рідк.) радник; той, що дає поради (прізвисько Юпітера); (слат.) міський радник, бургомістр» пов’язане з *cōnsulo* «раджусь, обговорюю, думаю; дію, турбуюсь; питаю». Слово означає: представник однієї держави в іншій. Наприклад, *Консула України у Гамбурзі відсторонили на час перевірки* (Європейська правда).

КОНТОРА – р. болг. *контѡра*, бр. болг. *кантѡра*, п. *kantor* «контора; письмовий стіл», ч. *kontor* «канцелярська робота», слц. вл. *kontor* «контора», схв. *контѡра*, слн. *kontór* «тс.»; запозичено за російським і польським посередництвом з німецької й голандської мов; нім. *kontór* «контора», гол. *kantoor* «тс.». Слово означає: адміністративно-канцелярський відділ підприємства, закладу, установи або окрема установа з господарськими, фінансовими й т. ін. функціями. Наприклад, *У Житомирі три державні нотаріальні контори об’єднали в одну* (Житомир. Info).

З юридичної точки зору, звернемо увагу на словосполучення **КОНТОРА АДВОКАТСЬКА** – передбачена законодавством України організаційна форма адвокатської діяльності, різновид адвокатського об’єднання.

КОНТРАБАНДА – р. болг. м. *контрабáнда*, бр. *кантрабáнда*, п. *kontrabanda*, ч. *kontraband(a)*, слц. *contraband*, вл. *konterbanda*, схв. *контрабанд*, *контрабáнда*, слн. *kontrabanda*; очевидно, через російське посередництво запозичене з фр. *contrebande* походить від італ. *contrabbando* «контрабанда», що складається з прислівника *contra* «проти», який продовжує лат. *contrā* «тс.», та іменника *bando* «оголошення; урядове розпорядження, указ», яке походить від дфран.**ban* «тс.» (пор. двн. *ban* «наказ від загрозою смертної кари; заборона»). Слово зберігає значення: 1. незаконне, таємне перевезення або перенесення через державний кордон товарів, коштовностей і т. ін., заборонених або обкладених митом; 2. замасковане пропагування, поширення недозволених, неприпустимих думок, поглядів або такі думки. Наприклад, *Надприбуткові сфери кримінального бізнесу-наркотрафік, торгівля людьми, контрабанда зброї тощо* (Міліція України, 2003, №5).

КОНТРАКТ – р. болг. *контрáкт*, бр. *кантрáкт*, п. ч. слц. вл. *kontrakt*, м. *контракт*, схв. *кѡнтракт*, слн. *kontrákt*; запозичення з нім. *kontrákt* походить від лат. *contractus* «стягання; здійснення; угода, договір, контракт», пов’язаного з *contraho* «стягаю; спрнчиняю; викликаю», утвореним за допомогою префікса *com-* (*con-*) «з-» від *traho* «тягну; викликаю». Слово означає: письмова угода, договір із

взаємними зобов'язаннями його учасників. Наприклад, *Для переходу на контракт вам слід відвідати один із магазинів «Київстар» (Київстар).*

КОНТРОЛЬ – р. *контрòль*, бр. *кантрòль*, п. ч. слц. вл. *kontrola*, болг. *контрòл(a)*, м. схв. *контрòла*, слн. *kontròla*; запозичення з фр. *contrôle* є результатом спрощення давнішого **contrerole*, букв. «зворотний, протилежний, подвійний рахунок», утвореного з префікса *contre-* «проти-» та іменника *rôle* «список, перелік, реєстр», до якого зводиться й укр. *роль*. Слово означає: 1. перевірка, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимсь, чимось; 2. установа чи організація, що здійснює нагляд за ким-, чим-небудь або перевіряє його. Наприклад, *Ситуація вимагає жорсткого повсякденного контролю за роботою кожного конкретного працівника* (Міліція України, 2003, №5).

КОНФІСКАЦІЯ – походить від лат. *cornifiscatio* «вилучення» – примусове безоплатне вилучення майна, грошей у приватної особи на користь держави, як санкція за правопорушення. Наприклад, *Транспортний засіб – приватна власність, і рішення про конфіскацію має виносити Феміда, переконаний суддя Володимир Черкасов* (Міліція України, 2003, №5).

У юридичній практиці: **КОНФІСКАЦІЯ МАЙНА** – покарання у вигляді конфіскації майна полягає в його примусовому безоплатному вилучення у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого.

КОНФІСКУВАТИ – р. *конфисковать*, бр. *канфіскаваць*, п. вл. *konfiskowac*, ч. *konfiskovati*, слц. *konfiskovat'*, болг. *конфіскувам*, м. *конфіскува*, схв. *кднфискувати*, слн. *konfiscirati*; через польське посередництво запозичено з лат. *confisco* «конфіскую, обертаю в казну» утворене за допомогою префікса *com-* (*con-*) «з-» від основи іменника *fiscus* «кошик, грошова скринька; державна казна». Слово означає: примусово безоплатно вилучати у власність держави всього або частини майна, яке належить засудженому у праві власності. Наприклад, *Львівський суд вирішив конфіскувати уже другу собаку у безвідповідальних власників* (Zaxid.net).

КОНФЛІКТ – походить від лат. *conflictus* «зіткнення» – зіткнення поглядів, позицій та ін., що супроводжується протистоянням цого учасників. Наприклад, *Конфлікт на Харківщині: учасника Ширяєва взяли під варту на 60 діб* (Інтернет-новини).

КОПИЯ – ст. *копие* (1496); р. *кòпия*, бр. *кòпия*, ст. *копєя* (1406), *копия* (1588), п. *коріа*, ст. *коріја*, ч. *коріє*, слц. *кòрїа*, нл. *коріја*, болг. *кòпие*, м. *копїја*, *копие*, схв.

кóпија, kôпија, слн. *kópija*; запозичення зі слат. *sōpīa* «список, копія, розмножування» пов'язане з лат. *sōpīa* (<**soopīa*) «запас; велика кількість», утвореним за допомогою префікса *со(т)-* від основи іменника *ops* «сила, могутність, можливість, влада». Слово означає: точне відтворення, що цілком відповідає оригіналові. Наприклад, *У Львові з'явилася бронзова міні-копія пам'ятника Шевченку* (Твоє місто).

КОРЕКТИВ – р. *корректів*, бр. *карэктыв*, п. *korektywa*, ч. *korektiv*, слц. слн. *korektiv*, болг. м. *коректив*, схв. *кòректив*; запозичення з фр. *correctif* «поправка, коректив; виправний» походить від слат. *correctivus* «виправний», пов'язаного з *corrigo* «випрямляю, виправляю». Слово означає: часткова зміна, виправлення, поправка. Наприклад, *Андрій ознайомився з планом наведення переправи, вніс деякі корективи, і робота закипіла з новою силою* (Олекса Гуреїв, *Наша молодість*, 1949).

КОРУПЦІЯ – р. *коррупция*, бр. *карупцыя*, п. *korupcja*, ч. *korupce*, слц. *korupcia*, болг. *корупция*, слн. *korupcija*; запозичення із західноєвропейських мов; нім. *korrupcion* «розклад; підкуп; корупція», фр. англ. *corruption* «тс.» походять від лат. *corruptio* «підкуп; занепад; корупція; розклад», пов'язаного з дієсловом *corrumpo* «псуую, пошкоджую, розладную; зваблюю, розбещую». Слово означає: 1. діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг; 2. пряме використання посадовою особою свого службового становища з метою особистого збагачення; 3. підкупність, продажність урядовців і громадських діячів. Наприклад, *Президент України неодноразово порушував питання щодо підвищення ефективності захисту прав і свобод громадян, боротьби зі злочинністю та корупцією* (Міліція України, 2004, №4).

КРАСТИ – р. *красть*, бр. *красці*, др. *красуи*, п. *krasc*, ч. *krasti*, слц. *kradnut'*, вл. *kradnys*, нл. *ksadnus*, болг. *крада*, м. *краде*, схв. *красуи*, слн. *krasti*, стсл. *красуи*; псл. *krasti* (<**kradti*); подальші зв'язки неясні; реконструюється давніше **kro-d-* «іти, ступати в певний спосіб», як споріднене з дінд. *kramati* «ступає, іде»; вважається також спорідненим з лтс. *krat* «збирати, складати, нагромаджувати», *krajums* «запас». Слово означає: 1. присвоювати чуже, брати нишком чуже; 2. займатися злодійством. Наприклад, *Жінок там на тютюн міняють, Вдень п'яні сплять, а крадуть вніч* (Іван Котляревський, *Енеїда*, 1952).

В українській мові діалектний варіант: *климати*.

КРЕДИТ – р. *кредит*, бр. *крэдыт*, п. *kredyt*, ч. слц. вл. *credit*, болг. м. *кредит*, схв. *кредит*, слн. *credit*; запозичено з італійської мови через німецьке або французьке посередництво (н. *credit*, фр. *credit*); італ. *credito* «віра, довір'я; борг, кредит» продовжує лат. *creditum* «позичка, борг», похідне від *credo* «вірю», спорідненого з дірл. *cretim* «тс», ав. *zrazda-* «відданий», дінд. *srad-dadhati* (< іє. **Rred-dhc-*) «вірять, довіряє». Слово означає: надання в борг матеріальних цінностей, грошей; позика. Наприклад, *Заповнивши заявку на нашому сайті, Ви отримаєте попереднє рішення про надання кредиту готівкою* (Глобус Банк).

КРИМІНАЛ – р. *криминал* «карний злочин», бр. *кримінал* «тс», п. *krytinal* «тс; в'язниця», ч. слц. *kriminal* «в'язниця», м. *криминал* «карний злочин»; запозичення з лат. *criminalis* «карний; той, якому загрожує судова кара» є похідним від *crimen* «обвинувачення; провина; гріх; злочинець». Слово означає: 1. карний злочин; 2. в'язниця, тюрма. Наприклад, *Новини Тернополя – Кримінал* (Інтернет-новини)

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ – похідне від лат. *crimen* «злочин» – наука про злочинність, її причини, особистість злочинця і заходи запобігання злочинності, навчальна дисципліна. Наприклад, *«Народний фронт» обурений через відмову депутатів розглянути закон про криміналізацію контрабанди і вимагатиме його ухвалення* (Еспресо).

КРИМІНАЛІСТИКА – походить від лат. *criminalis* «та, що належить до обвинувачення злочину» – юридична наука, що вивчає та розробляє методики розкриття карних злочинів. Наприклад, *Щоденні заняття з фізичної та бойової підготовки, рукопашного бою, медицини, психології, основ криміналістики, методики документування злочинів та проведення дізнання – тільки частина навчальної програми шерифів* (Міліція України, 2000, №4).

КРИМІНОГЕННИЙ – лат. *criminalis* «злочинний» < *crimen* «злочин» + гр. *genos* «рід, походження» – той, що призводить до злочину; здатний викликати злочин. Наприклад, *Під час прийняття закону, що матиме безпосередній вплив на криміногенну обставину в державі, не можна не враховувати людську психологію* (Міліція України, 2004, №4).

Лл

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ – запозичення з фр. *legal* походить від лат. *legal* іє «законний, правовий», утвореного від *lex (legis)* «закон, юридична норма», пов'язаного з *lego* «читаю, збираю, набираю». Слово означає: 1. надання законної сили; 2. узаконення, перехід на легальне положення; 3. офіційне визнання органу утворення юридичної особи, узаконення її діяльності, надання юридичної сили певному акту; 4. підтвердження дійсності підписів на документах. Наприклад, *Не важко спрогнозувати, що злочинці, які незаконно зберігають зброю, намагаються її попросту легалізувати* (Міліція України, 2003, №5).

З юридичної точки зору, звертаємо увагу на словосполучення: **ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ** – вчинення певних дій з метою надання правомірного вигляду володінню, користуванню або розпорядженню доходами або дій, спрямованих на приховування джерел походження таких доходів, здобутих внаслідок вчинення злочинів; **ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ДОКУМЕНТА** – це здійснення низки визначених формальних процедур для надання документу юридичної сили на території однієї держави.

ЛЕГІТИМНІСТЬ – походить від лат. *legitimus* «законний, правомірний» – 1. здатність того чи іншого політичного режиму досягти суспільного визнання та виправдання обраного політичного курсу, прийнятих ним політичних рішень, кадрових або функціональних змін у структурах влади; 2. узгодженість із законами і принципами справедливості; 3. у вузькому значенні, характеристика державної влади в цілому, що означає визнання законності джерел та підстав здійснення владних повноважень. Наприклад, *«Я – легітимний»*. *Що таке легітимність?* (Справжня Україна).

ЛЕГІТИМАЦІЯ – походить від лат. *legitimus* «законний, правомірний» – визнання влади народом, підтвердження відповідності праву або законності того чи іншого. Наприклад, *Легітимація посткомуністичних режимів* (М. В. Шаповаленко).

У ХІХ столітті лексема *легітимація* означала «посвідчення з фотографією».

ЛЕЙТЕНАНТ – р. *лейтенáнт*, бр. *лейтэнант*, п. *lejtnant, lejtenant*, ч. слц. *lajtnant*, вл. *lejtnant*, болг. *лѐйтенáнт*, схв. *лѣйтнант*, слн. *lájtnant*; через посередництво російської і німецької мов (нвн. *léut(e)nant*) запозичено з фр. *lieutenant* «лейтенант; заступник, намісник» є калькою слат. *locum tenens* «намісник, заступник» і відповідно складається з іменника *lieu* «місце;

місцевість», що походить від лат. *locum* «місце; посада; місцевість», і дієприкметника теп. ч. *tenant*. Слово означає: 1. військове звання молодшого офіцерського складу у збройних силах багатьох держав; 2. друге офіцерське звання в армії, флоті, поліції, а також людина, що носить це звання. Наприклад, *Вийшовши за двері, молодший лейтенант випрямлявся, .. і дзвінком, срібного тембру голосом викрикував прізвище того, кого викликалося до кабінету військкома чи на комісію* (Григорій Тютюнник, Вир, 1960).

ЛІКВІДАЦІЯ – р. болг. *ликвидация*, бр. *ліквідация*, п. *likwidacja*, ч. *likvidace*, слц. *likvidacia*, вл. *likwidacija*, м. схв. *ликвидация*, слн. *likvidacija*; запозичення із західноєвропейських мов; фр. англ. *liquidation*, н. *liquidation* утворено на основі слат. *liquidatiō* «закінчення справи», яке походить від *liquidus* «вільний від боргів», лат. *liquidus* «текучий, плинний», пов'язаного з *liquere* «бути, ставати плинним», похідним від *lix* (род. в. *licis*) «луг». Слово означає: припинення діяльності припинення існування; знищення. Наприклад, *Альтернативна ліквідація: добре чи погано?* (Право Гарант).

ЛІЦЕНЗІЯ – р. болг. *лицензия*, бр. *ліцензія*, п. *licencja*, ч. *licence*, слц. *licencia*, вл. *licenca*, м. *лиценца*, схв. *лиценција*, *лиценца*, слн. *licenca*; інтернаціональний юридичний термін (пор. фр. англ. *licence*, н. *lizenz* «тс.»), що зводиться до лат. *licentia* «свобода, право», пов'язаного з *licet* «можна, дозволяється», *licēge* «пропонуватися на продаж, оцінюватися», для яких припускається спорідненість з лтс. *likstu*, *likstu* «згоджуюсь, умовляюсь», лит. *lygstu* «стаю рівним», псл. *lice*, укр. *лице́*. Слово означає: 1. дозвіл на право торговельного та іншого обміну між країнами; 2. документ, який видають відповідні державні органи окремим особам або організаціям на здійснення зовнішньоторговельної діяльності; 3. юр. документ державного зразка, який засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку у разі його встановлення Кабінетом Міністрів України за умови виконання ліцензійних умов. Наприклад, *Якщо фізична особа під час свого перебування за кордоном відкрила рахунок і розмістила на ньому іноземну валюту, то після повернення в Україну не потрібно отримувати ліцензію на розміщення цих коштів за кордоном* (Національний банк України, офіційне Інтернет-представництво).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

- Аболіція для іноземців // <http://ternopilaska.com/?p=1507&lang=uk>.
- Абсентеїзм і його причини: Політологія // http://pidruchniki.com/14940511/politologiya/absenteyizm_yogo_prichini.
- А. В. Грязев. Абсентеїзм в Україні: поняття, причини та шляхи подолання проблеми// <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/10019/193-197>.
- Англо-Русско-Английский словарь общей лексики, сборник из лучших словарей. English-Russian-English dictionary of general lexis, the collection of the best dictionaries. 2012 // <https://slovar-vocab.com/english-russian-english/best-collection-vocab/abandon-4810163.html>.
- Андерш Ф., Винник В. Словник юридичних термінів (російсько-український). Київ: Юрінком Інтер, 1994. 322 с.
- Аркушин Г. Підляські семантичні діалектизми // Діалектологічні студії. 3: 36. пам'яті Я. Закревської / Відп. ред. П. Грищенко, Н. Хобзей. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Вид-во М. П. Коць, 2003. С.87-104.
- Белей Л. Не минаючи ані титли... Лінгвобіографія старослов'янської мови. Київ: Темпора. 2015. 256 с.
- Бретчевський М. Походження слов'янської писемності. Видання 3-тє. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 154 с.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
- Вусик О.С. Словник українських синонімів: Понад 1500 синонімічних гнізд / За ред. док. філолог. наук, проф. А. М. Поповського. Дніпропетровськ: Січ, 2000. 424 с.
- Гапонова Л. Синонімія в українській криміналістичній термінології // Рідне слово в етнокультурному вимірі: збірник наукових праць / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич: Посвіт, 2013. 560 с. С. 60-65.
- Годована М.П. Словник-довідник назв осіб за видами діяльності /за ред. Л.В. Туровської. Київ: Наукова думка, 2009. 176 с.
- Головченко В.В., Ковальський В.С. Юридична термінологія: Довідник. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 224 с.
- Господарський кодекс України. Станом на 03 травня 2018 року. Київ: Право, 2018. 230 с.
- Господарський процесуальний кодекс України. Станом на 26 березня 2018 року. Київ: Право, 2018. 226 с.
- Давня українська література: словник-довідник / авт.-уклад. Б.Білоус, О. Савенко; за ред. П. Білоуса. Київ: ВЦ «Академія», 2015. 208 с.
- Данилюк І.Г. Сучасний словник іншомовних слів. 20 000 слів / І.Г. Данилюк. Донецьк: БАО, 2008. 576 с.
- Дзензелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство. Збірник праць. Львів, 1996. С. 310-348.
- Докази і доказування у кримінальному процесі: <https://www.naiiu.kiev.ua/books>

/public_html/lections/lecture5_5.html.

Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Редкол. О.С. Мельничук (головний ред.) та ін. Т. 1: А – Г / Укл.: Р.В. Болдирєв та ін. Київ: Наук. думка, 1982. 632 с.

Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Редкол. О.С. Мельничук (головний ред.) та ін. Київ: Наук. думка, 1985. Т. 2: Д – Копці / Укл.: Н.С. Родзевич та ін. 572 с.

Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Редкол. О.С. Мельничук (головний ред.) та ін. Т. 3: Кора – М / Укл.: Р.В. Болдирєв та ін. Київ: Наук. думка, 1983. 552 с.

Житловий кодекс Української РСР. Станом на 07 травня 2018 року. Київ: Право, 2018. 80 с.

Забіяка В.А. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування: практичний посібник / В.А. Забіяка, І.М. Забіяка. Київ: ВЦ «Академія», 2015. 304 с.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 13. ст.64.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2013. № 27. ст.282.

Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006. п. 30, ст. 260.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про інформацію» та Закону України «Про доступ до публічної інформації» (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 22. ст.816.

Закон України «Про застосування амністії в Україні» (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 48. ст.263.

Закон України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу» (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 30. ст.205.

Закон України «Про прокуратуру» (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 2-3. ст.12.

Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006. № 31. ст. 268.

Законодавчий акт: Верховна Рада України. Кодекс торговельного мореплавства України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, №№ 47, 48, 49, 50, 51, 52, ст. 349) Президент України Л. Кучма м. Київ 23 травня 1995 року № 176/95-ВР, 1995.

Земельний кодекс України. Станом на 24 квітня 2018 року. Київ: Право, 2018. 154 с.

Івченко А.О. Словник української мови / Худож. Оформлювач І.В. Осипов. Харків: Фоліо, 2007. 540 с.

Івченко А.О. Тлумачний словник української мови: близько 7 тис. слів /

А.О. Івченко / худож.-оформлювач І.В. Осипов. Харків: Фоліо, 2005. 766 с.

Історичний словник українського язика. Т. 1: А – Ж / Укладачі: Е. Тимченко, Е. Волошин, Г. Петренко; За ред. проф. Е.Тимченка. – Харків-Київ: Державне видавництво України, 1930. 552 с. [Електронне видання: «ІЗБОРНИК» [http://litorus.kiev.ua/25.XI.2006\(XV-XIX\)](http://litorus.kiev.ua/25.XI.2006(XV-XIX))].

Конституція України. Харків: ТОВ «Одіссей», 2007. 48 с.

Кодекс адміністративного судочинства України Станом на 01 березня 2018 року. Київ: Право, 2018. 208 с.

Кодекс України про адміністративні правопорушення. Станом на 03 травня 2018 року. Київ: Право, 2018. 370 с.

Кодекс законів про працю України. Станом на 07 травня 2018 року. Київ: Право, 2018. 118 с.

Кодекс цивільного захисту України. Станом на 09 лютого 2018 року. Київ: Право, 2018. 132 с.

Коломієць Л.І., Майборода А.В. Про деякі словосполучення, що розглядаються в рукописних працях О.О. Потебні // Мовознавство і літературознавство (збірник вибраних праць пед. інститутів). Київ: Радянська школа, 1964. С.220-234.

Короткий тлумачний словник української мови: Близько 6750 слів / під ред. Д.Г. Гринчишина. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ, 1988. 320 с.

Кравчук М. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: Навчальний посібник. 3-тє вид., змін, й доп. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 247 с.

Кримінальний кодекс України. Харків, 2003. 224 с.

Кримінальний кодекс України. Харків: ТОВ «Одіссей», 2007. 256 с.

Маковей О. Вибране. Львів, 1956. С.590-592.

МФ «Відродження»: закон Колесніченка-Олійник утврджує авторитарний режим в Україні imi.org.ua/news/mf-vidrodjennya-zakon-kolesnichenka-oliynik-utverdjuje-avtoritarniy-rejim-v-ukrajini.

Музика А.А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. Київ: Логос, 1998. 324 с.

Незабутнє: минуло 32 роки від чорнобильської трагедії // <https://uamodna.com/articles/chornobyljsjka-katastrofa-vchora-sjogodni-zavtra/> Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, IV (1949).

Нечволод Л.І. Сучасний словник іншомовних слів. Харків: Торсінг ПЛЮС, 2007.

Олійник О. Мова русів: у фінікійській та етрусській епіграфіці (до основ української епіграфіки). Монографія (некомерційне видання). 208 с.

Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок. Ч.1. Київ: Наукова думка, 1984.

Онуфрієнко Г., Полєжаєва Н., Руколянська Н., Таранова Н. Навчальний російсько-український словник фахової термінологіки для правників (понад 2200 терміноодиниць) / За редакцією Г.С. Онуфрієнко. Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 1998. 121 с.

Піпаш Ю.О., Галас Б.К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). Ужгород, 2005.

Покуса О.К. Кодекс // Українська Літературна Енциклопедія: В 5 т. / Ред. кол.: І.О. Дзевєрін (відп. ред.) та ін. К.: «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1990. Т.2: Д-К. 576 с.

- Прислів'я та приказки: Людина. Родинне життя. Риси характеру / упоряд. М. М. Пазяк. Київ: Наук. думка, 1990. 528 с.
- Сімейний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 21-22. ст.135.
- Словарь української мови / Зібрала ред. журналу «Кієвская Старина». Упор., з додатком власного матеріалу, Б. Грінченко. Т. II: 3-Н. Київ, 1908 [репринтне видання]. Київ, 1958. 573 с.
- Словник законодавчих і нормативних термінів: Термінологічний словник / Укладачі: доктор юрид. наук, проф. Іншин М.І., канд. юрид. наук Шопіна І.М., Якимов Г.О. Київ: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 487 с.
- Словник іншомовних слів / під ред. І.В. Льохіна, Ф.М. Петрова. – пер. з рос. 3-го вид., випр. і допов. Київ: Держполітвидав УРСР, 1951. 757 с.
- Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ: Головн. ред. УРЕ, 1974. 776 с.
- Словник іншомовних слів / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін. Київ: Довіра, 2000. 1018 с.
- Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання: близько 35 000 слів і словосполучень: А – Я / С.П. Бибик, Г.М. Сютя; за ред. С.Я. Єрмоленко. Харків: Прапор, 2012. 624 с.
- Словник мови поетичної збірки Івана Франка «Мій Ізмарагд»: у двох частинах. Частина перша: А – М / Зеновій Терлак. Львів: Априорі, 2016. 424 с.
- Словник синонімів української мови у двох томах / А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащук, Г.Н. Горюшина, Н.Є. Лозова, Н.Ю. Мельник, О.І. Нечитайло, Л.О. Родніна, О.О. Тараненко, Ф.Б. Фридрак. Київ: Наукова думка, 1999.
- Словник сучасного українського сленгу / Упорядник Т. М. Кондратюк. Харків: Фоліо, 2006.
- Словник труднощів української мови: Біля 15 000 слів / Гринчишин Д.Г., Капелюшний А.О., Пазяк О.М. та ін.: За ред. С.Я. Єрмоленко. Київ: Радянська школа, 1989. 336 с.
- Словник юридичних термінів і понять: Навчальний посібник / за ред. професорів В.Г. Гончаренка та З.В. Ромовської. Київ: «Юстініан», 2013. 600 с.
- Сучасний словник із суспільних наук / За ред. О.Г. Данильяна, М.І. Панова. Харків: Прапор, 2006. 432 с.
- Сучасний словник іншомовних слів: походження слів, розгорнуті пояснення, слова синоніми / уклад. Л.І. Нечволод; під заг. ред. Н.В. Тучиної. Харків: Торсінг Плюс, 2011. 768 с.
- Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів / За ред. В.В. Дубічинського. Харків, 2006. 959 с.
- Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів. Харків: ВД «ШКОЛА», 2007. 832 с.
- Тлумачний словник сучасної української мови: Близько 50000 сл. / Уклад. І.М. Забіяка. Київ: Арій, 2007.
- Тлумачний словник української мови у 4-х томах: Т. 1 / Уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. Київ: Аконіт, 2000.

- Українська новелістика кін. XIX – поч. XX ст.: Оповідання. Новели. Фрагментарні форми. Київ: Наук. думка, 1989. 688 с. Т.2.
- Філософський словник / за ред. В.І. Шинкарука. Київ, 1973. С. 156.
- Фразеологічний словник української мови /уклад.: В.М. Білоноженко та ін., редкол.: Л.С. Паламарчук (голова) та ін. Кн. 1. Київ: Наук. думка, 1993. 528 с.
- Харитонов Є.О., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник. Вид. 2, перероб. і доп. Київ: Істина, 2007. 816 с.
- Цивільний кодекс України. Харків: ТОВ «Одіссей», 2007. 424 с.
- Цивільний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №№ 40-44. ст. 356.
- Чайка В.В.* Правові форми реалізації Державної податкової політики України: www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Дисертація-на-здобуття-наукового-ступеня-доктора-юридичних-наук-Чайки-Вікторії-Вікторівни.pdf.
- Шалгунова С.А., Терещенко А.І., Примаченко В.Ф.* Навчальний посібник для підготовки до державного іспиту з курсу «Кримінальне право України». 5-те вид. доп. і перероб. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2009. 200 с.
- Швецова-Водка Г.М.* Документознавство: словник-довідник термінів і понять: навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. 2-ге вид., стер. Київ: Знання, 2012. 319 с.
- Шенітько В.Ю.* Криміналістика: Словник термінів. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 264 с.
- Юридичний словник-довідник / За ред. академіка НАН України Ю.С. Шемшученка. К., 1996.
- Юридична енциклопедія / ред. Ю. С. Шемшученко [та ін.]; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Т. 1: А – Г. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана. 1998. 669 с.
- Юридична енциклопедія / ред. Ю.С. Шемшученко [та ін.]; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Т. 2: Д – Й. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана. 1999. 741 с.
- Юридична енциклопедія / ред. Ю. С. Шемшученко [та ін.] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Т. 3: К – М. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана. 2001. 792 с.
- Юридичні терміни: Тлумачний словник / за ред. проф. Гончаренка В.Г. Київ, 2003.
- Юридичні терміни. Тлумачний словник / В.Г. Гончаренко, П.П. Андрушко, Т.П. Базова та ін.; за ред. В.Г. Гончаренка. 2-ге вид., стереотипне. Київ: Либідь, 2004. 320 с.

Автори:

Крашеніннікова Т.В., Нагорна Ю.А., Подворчан А.З.

Назва:

**СЛОВНИК-ДОВІДНИК
ЮРИДИЧНОЇ ЛЕКСИКИ**

(етимологічні нотатки)

Частина I

Підписано до друку 10.12.2018. Формат 60×84 1/16. Папір офсетний
Умовн. друк. арк. 5,52. Обл.-вид. арк. 5,6. Зам. № 600-3.
Наклад 50 прим.

Віддруковано на базі поліграфічно-видавничого центру «Адверта»
тел. (066)-55-312-55, (056)-798-22-47
E-mail: 7984722@gmail.com
www.adverta.com.ua
www.facebook.com/adverta.Izdatelstvo